

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2010
2. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš
Oddelenie metodiky výchovy a kultúry
Zarevúca 2, 034 01 Ružomberok

Redakčná úprava:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Ing. Zdenko ZAŤKO

tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Grafická úprava:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

2. strana obálky:

Foto: Ing. Zdenko ZAŤKO
Štátne symboly Slovenskej republiky

3. strana obálky:

Pripravil: Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
Spôsob používania štátnej vlajky

Tlač:

5. kartoreprodukčná základňa
Nemšová

Rok vydania:

2010

Nepredajné

© Generálny štáb Ozbrojených síl SR,
Štáb pre podporu operácií, 2010

Obsah:

Úvodné slovo

Ing. František MATYÁŠ, PhD. 2

1. Právo ozbrojeného konfliktu a jeho uplatňovanie vo vojenských operáciách

RSDr. Ľubomír ČECH, CSc. 3

2. Stratégia rodovej rovnosti

PhDr. Mária MARTINSKÁ 26

3. Etika vojenského profesionála, morálka a mravnosť. Etický kódex profesionálneho vojaka

doc. Dr. Bohumír HULAN, CSc. 50

4. Disciplinárne priestupky, priestupky a trestné činy

Mgr. Vladimír FERENCKO; JUDr. Jaroslav HABÁNEK 82

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov profesionálnych vojakov a vybraných skupín zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Príspevky vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

Texty článkov prešli jazykovou úpravou.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

ISBN 978-80-970322-2-7

POZNÁMKY

ÚVODNÉ SLOVO

Ing. František MATYÁŠ, PhD.

Spoločenskovedný seminár profesionálnych vojakov, ako jeden z hlavných prostriedkov rozvíjania a formovania poznatkov, názorov a postojov v jednotlivých oblastiach výchovného procesu sa tematicky aj dátumovo prehupol do svojej druhej časti. Tomu odpovedá aj publikácia Vojenská osвета 2/2010, ktorú práve čítate.

Snahou redakčného tímu je trvalo zlepšovať podmienky pre vlastnú realizáciu spoločenskovedných seminárov a maximálne pomôcť ich vedúcim. K tomu sme pripravili niekoľko noviniek, s cieľom skvalitniť vlastný proces prípravy, realizácie, ale aj vlastného štúdia jednotlivých tématických celkov.

Celá publikácia je dostupná na stránkach personálneho úradu www.personal.mil.sk, kde je možné jej prehliadanie, stiahnutie a vytlačenie.

V každom tematickom celku sú v záverečnej časti uvedené otázky do diskusie, ktoré nie sú direktívou, ale je možné ich využitie v seminárnej besede.

Súčasťou každej témy je aj ďalšia odporúčaná literatúra, uvedená v záverečnej časti, ktorá rieši problematiku z iných uhlov pohľadu a rozširuje možnosti prípravy vedúcim, ako aj možnosti samostatného štúdia účastníkmi spoločenskovedného seminára.

Pre každý tematický celok je spracovaný jednoduchý test, ktorý je možné stiahnuť z internetovej stránky PÚ a overiť zvládnutie jednotlivých tém účastníkmi seminára. Tento test opäť nie je direktívny, je to možná metóda pre oživenie, ale aj zistenie stavu pochopenia problematiky. Spôsob konkrétnej prípravy, realizácie, ako aj hodnotenia ponechávame na vedúcich seminára.

Ku každému tematickému celku sme pripravili prezentáciu v PowerPointe. Je prístupná na vyššie uvedenej internetovej stránke. Uvedené prezentácie sú základným návodom pre jednotlivé tematiky. Z metodického hľadiska je nutné zdôrazniť, že je nevyhnutné ich preštudovanie vedúcim seminára, doplnenie a koordinovanie s vlastným prednášaným textom.

Z obsahového hľadiska je tematika plánovaná nasledovne:

- september - „Právo ozbrojeného konfliktu a jeho uplatňovanie vo vojenských operáciách“, 3 hod. prednáška, 1 hod. seminárna beseda,
- október - „Stratégia rodovej rovnosti“, 3 hod. prednáška, 1 hod. seminárna beseda,
- november - „Etika vojenského profesionála, morálka a mravnosť. Etický kódex profesionálneho vojaka“, 2 hod. prednáška, 2 hod. seminárna beseda,
- december - „Disciplinárne priestupky, priestupky a trestné činy“, 2 hod. prednáška, 2 hod. seminárna beseda,

Naším cieľom je trvalé skvalitňovanie procesu spoločenskovedných seminárov. Sme presvedčení, že vyššie uvedené odborné a metodické podklady prispievajú k ich úspešnej realizácii a prinesú nové impulzy pre ich vedúcich aj účastníkov.

PRÁVO OZBROJENÉHO KONFLIKTU A JEHO UPLATŇOVANIE VO VOJENSKÝCH OPERÁCIÁCH

POZNÁMKY

RSDr. Ľubomír Čech, CSc.

Motto :

„Ľudský život je nenahraditeľnou hodnotou od okamihu, keď sa objavil na zemi. Ľudskosť môže byť znakom našej civilizácie, vstupujúcej do tretieho tisícročia. K naplneniu tohto poslania musíme prispieť všetci.“

Frédéric de Mulinen

ÚVOD

Problematika práva ozbrojených konfliktov (tiež nazývaného vojnové právo či medzinárodné humanitárne právo) bola témou spoločenskovednej prípravy profesionálnych vojakov a zamestnancov Ozbrojených síl SR v posledných rokoch viackrát. Odborné publikácie odborníkov a zamestnancov bývalého Kultúrneho a metodického centra OS SR v Trenčíne ponúkli kvalifikované informácie v tejto oblasti medzinárodného verejného práva. Preto snaha o originalitu a nové pohľady zo strany autora je do istej miery limitovaná. Cieľom tohto článku je podať ucelenú informáciu k téme z pohľadu vysokoškolského učiteľa a lektora prednášajúceho predmetnú problematiku v útvaroch OS SR. Autorovou ambíciou je povzbudiť záujem čitateľov o hlbšie štúdium tejto problematiky, nepochybne patriacej k vedomostnej výbave každého profesionálneho vojaka (zamestnanca OS). O to viac to platí pre tých, ktorí plnia úlohy v operáciách medzinárodného krízového manažmentu.

Článok sa nechce vyhýbať pokusom odpovedať aj na otázky typu:

- prečo sa venovať štúdiu práva ozbrojených konfliktov, keď v praxi nie sú zásady humanitárneho práva vždy rešpektované a ich porušovanie zostáva nepotrestané,
- ako je právo ozbrojených konfliktov aplikovateľné na nové konflikty,
- čo hovorí právo ozbrojených konfliktov na terorizmus.

Nie všetky položené otázky môžu byť bezozvyšku zodpovedané. Právo ozbrojeného konfliktu sa vyvíja tak, ako sa vyvíja situácia v ozbrojených stretnutiach ľudského rodu. Ten sa počas svojej existencie správal pokojne a mierovo len niečo vyše 300 rokov. Ozbrojené konflikty sa nedarilo obmedzovať. Všetky snahy postaviť ozbrojený konflikt mimo zákon a vyhlásiť ich za amorálne zlyhali. Použitie vojenskej sily pri riešení sporov malo v minulosti „zelenú“. Množstvo príkladov z dávnejších dejín ľudstva, ale aj z čias nedávno minulých, dokazuje, že je veľmi dôležité, komu sú zbrane zverené a ako a proti komu sú použité. Vedľa patričnej odbornej, fyzickej a psychickej pripravenosti by vojak (zamestnanec OS) mal mať aj kredit mravný. K získaniu takéhoto komplexného portfólia nevyhnutne patrí aj orientácia v práve ozbrojených konfliktov.

POZNÁMKY

1 PRVOPOČIATKY PRÁVA OZBROJENÝCH KONFLIKTOV

Už staroveké civilizácie ako Čína, India a Egypt prichádzali so snahou upraviť vzájomné vzťahy inou cestou ako vojnou. Objavili sa aj prvé pokusy o zmiernenie utrpenia obetí vojnových konfliktov. Napr. už v 2. st. pred n. l. sa objavili v Indii tzv. zákony Manu. Napriek ich prevažujúcemu náboženskému rozmeru vo vzťahu k vedeniu vojny mali silný humánný rozmer. Zakazovali zabíjať a zraňovať zajatcov, ranených bojovníkov, ako aj neozbrojené osoby. Zakazovali použitie jedovatých alebo ozubených šípov. Treba však povedať, že tieto prejavy ľudskosti boli skôr výnimkou. Vo väčšine prípadov po ozbrojenom konflikte nasledovala krutosť v najhoršej podobe – zranení boli zabití, civilné osoby povraždené (v lepšom prípade predané do otroctva), kultúrne a hmotné statky porazených skonfiškované.¹ Až do konca 19. storočia neexistovala pozitívna právna forma, ktorá by použitie ozbrojenej sily zakazovala alebo obmedzovala. Vo vzťahoch medzi štátmi platilo právo silnejšieho.²

Nastupujúca priemyselná revolúcia a technický pokrok s ňou spájaný na jednej strane priniesli ľuďom nepochybne pozitíva. Na strane druhej sa zmeny premietli do kvantitatívneho a kvalitatívneho charakteru armád. Modernejšie armády sa najmä v Európe stretávali v stále väčších vojnových konfliktoch s tragickými následkami pre obrovské množstvo ľudí.

Pomyselným medzníkom pre zlepšenie situácie zranených v boji sa stalo vojnové stretnutie medzi rakúskymi a francúzskymi vojakmi pri talianskom Solferine (1859). Po ukončení vojrovej bitky prechádzal okolo švajčiarsky obchodník a diplomat Henry Dunant, ktorý cestoval na stretnutie s francúzskym cisárom Napoleonom III. Vidiac bezvýchodiskovú situáciu a tragédiu tisícok zranených, zorganizoval v ich prospech spolu s obyvateľmi najbližších dedín najnutnejšiu prvú pomoc. Táto udalosť H. Dunantom natoľko otriasla, že napísal o tejto udalosti knihu „Spomienky na Solferino“, kde navrhol zriadenie dobrovoľných zdravotných zborov, ktoré by mali v boji neutrálny štatút a mohli pomôcť zraneným vojakom. So svojimi priateľmi Gustávom Moynierom, gen. Guillaume – Henry Dufourom, Dr. Louisom Apiom a Dr. Guillaumeom Maunoïrom založil 17. 2. 1863 Medzinárodný výbor pre pomoc zraneným.³

Aby dal vznikajúcim zdravotníckym spoločnostiam spoločnú právnu legitimitu, za podpory švajčiarskej vlády bola do Ženevy za účasti 12 štátov o rok neskôr (1864) zvolaná medzinárodná konferencia a podpísaná zmluva potvrdzujúca základné zásady – zásadu zaobchádzania so zranenými vojakmi a zásadu neutrality vojenských zdravotníckych služieb. Tak bol položený základ k ďalšiemu rozvoju práva ozbroje-

¹ Historické pramene uvádzajú, že v tomto smere si viedli mimoriadne kruto Asýrčania.

² Presne v zmysle Machiavelliho (bol najväčší teoretik štátu v období renesancie a jeden z najkontroverzejších politických mysliteľov v dejinách) zásady, že politika nie je viazaná zákonmi morálky.

³ V roku 1875 dochádza ku zmene názvu na Medzinárodný výbor Červeného kríža.

ných konfliktov a práce inštitúcie, ktorú dnes poznáme pod názvom Medzinárodný výbor Červeného kríža (angl. skratka IRC).

Inštitucionalizácia nových aktivít bola spojená aj so vznikom tzv. *Lieberovho kódexu* v apríli 1863. Bol to prvý pokus kodifikovať existujúce zákony a obyčaje vojny, ktoré sa tu vytvorili ako historické dedičstvo ľudského rodu. Bolo by chybou domnievať sa, že isté zásady vedenia vojny tu neexistovali ešte pred prijatím prvého Ženevského dohovoru v roku 1864. V *Lieberovom kódexe* išlo o pravidlá slúžiace k rozlíšeniu rôznych typov nepriateľov, pravidlá určujúce obmedzenia, týkajúce sa osôb, času, miesta a spôsobu vedenia vojny, pravidlá určujúce okolnosti, formality a zmocnenia k zahájeniu a ukončeniu vojny a pravidlá postavenia vojny mimo zákon.

Staré náboženské texty, ako napr. Mahabharata, Biblia aj Korán, obsahujú pravidlá vyžadujúce rešpekt voči protivníkovi⁴. Preto dohovor z roku 1864 bol „iba“ potvrdením starých obyčajov vojny, ochraňujúcich ranených a tých, ktorí sa o nich starajú. *Lieberov kódex* nemal charakter zmluvy (na rozdiel od prvého Ženevského dohovoru) a bol určený pre vojakov v americkej vojne Severu proti Juhu.⁵

2 VZŤAHY A SÚVISLOSTI V POJMOVOM APARÁTE

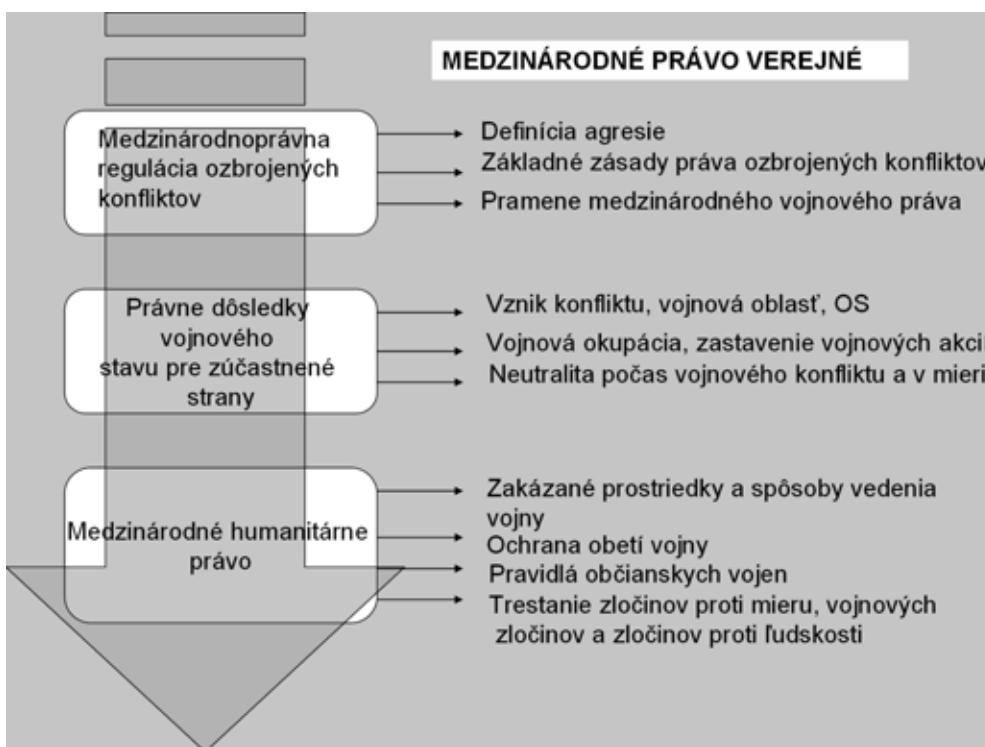
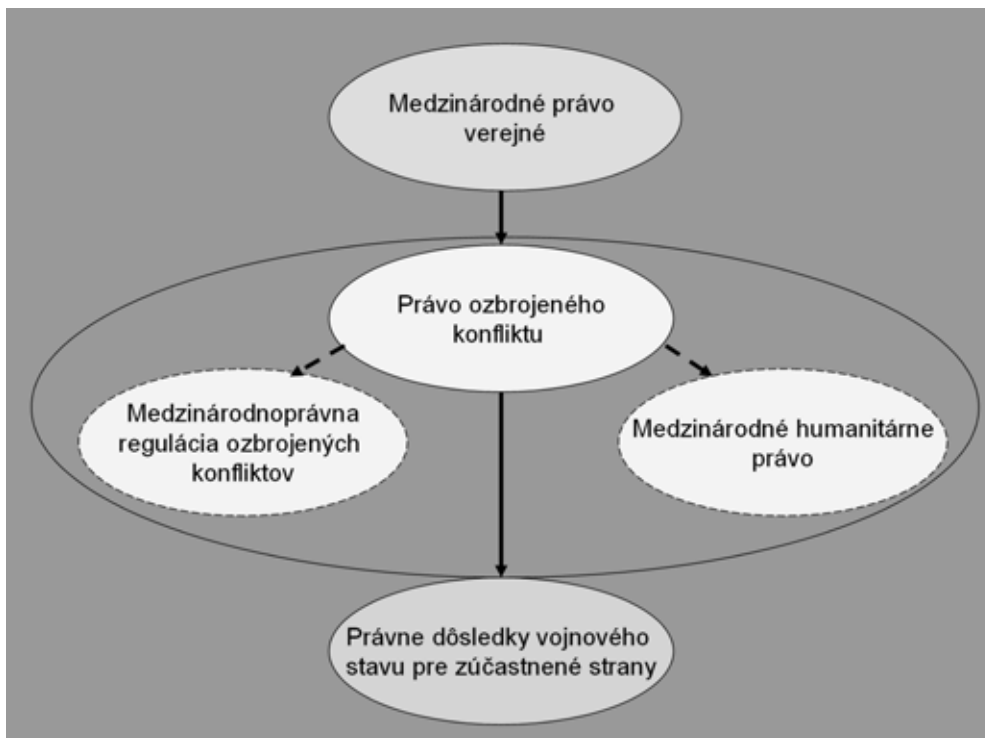
Bližšie zoznámenie sa s právom ozbrojených konfliktov predpokladá, že budeme správne vnímať miesto a úlohu *práva národov*.⁶ Povedané súčasnou právnou terminológiou je právo národov synonymom pre pojmy medzinárodné právo verejné alebo len medzinárodné právo. *Medzinárodné právo* predstavuje súbor právnych pravidiel určujúcich vzájomné vzťahy medzi štátmi a vzťahy štátov voči iným členom medzinárodného spoločenstva. Vytvára sa dohoda dvoch lebo viacerých štátov buď vo forme *medzinárodných zmlúv* alebo *obyčajov*. Medzinárodné právo nie je právom nadštátnym, ale medzištátnym, ktoré samotné štáty nielen samy vytvárajú, ale aj chránia proti porušeniu. Pokiaľ to je potrebné, uplatňujú donucovacie opatrenia individuálne, kolektívne alebo v rámci medzinárodnej organizácie. Osobitosťou medzinárodného práva je, že do vzájomných vzťahov vstupujú najmä suverénne štáty iba na základe vlastného rozhodnutia a sú si vzájomne rovné. Osobitosť platí aj pre inštitút vynútenia práva. Na rozdiel od práva vnútroštátneho, nemá medzinárodné – právny poriadok nejaký ústredný donucovací mechanizmus. Preto aj donucovacie opatrenia nadobúdajú inú povahu ako v práve vnútroštátnej.

⁴ Tzv. Viquayet – text napísaný koncom 13. storočia na vrchole arabskej nadvlády nad Španielskom – ponúkol skutočný zákonník vedenia vojny.

⁵ Kolektív autorov: Mezinárodní humanitární právo. Odpovědi na Vaše otázky. Mezinárodní výbor Červeného kříže. Český Červený kříž. Praha 2009. s. 9.

⁶ Otcem práva národov bol nizozemský právnik a diplomat Grotius. Pod vplyvom reformácie, rozdeľujúcej európskych kresťanov, dospel k názoru, že vtedy platné právo už nie je vyjadrením božej spravodlivosti, ale výsledkom ľudského rácia. Že už nepredchádza činu, ale z neho vyplýva. Potreboval nájsť jednotiaci princíp medzinárodných vzťahov. Našiel ho v práve národov.

POZNÁMKY

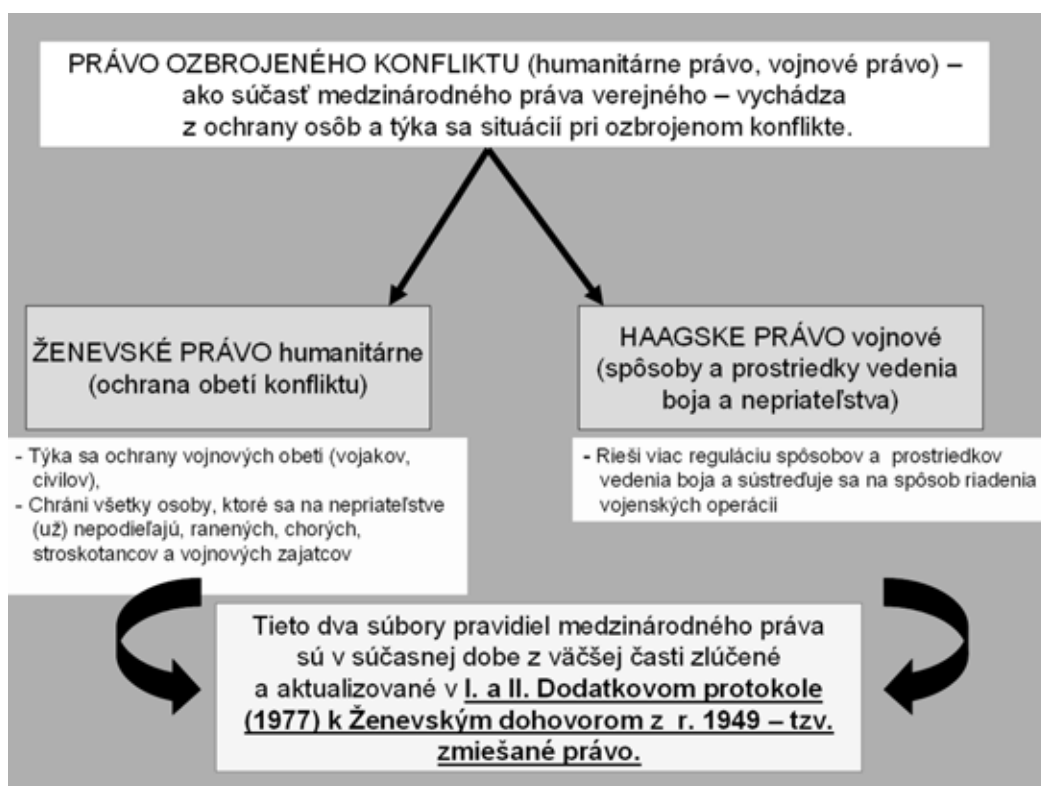

Obr. 1 a 2 Medzinárodné právo verejné – súvislosti

Obrázky 1 a 2 graficky zobrazujú základné súvislosti medzi medzinárodným právom verejným, medzinárodným humanitárnym právom, právom ozbrojeného konfliktu a jeho reguláciou. Z obrázku je zrejmé, že Medzinárodné humanitárne právo, právo ozbrojených konfliktov a vojnové právo sú synonymá. Väčšina medzinárodných organizácií, akademických pracovísk a štátov skôr používa termín medzinárodné humanitárne právo. Pojem vojnové právo a právo ozbrojeného konfliktu zvyknú používať ozbrojené sily.

Právo ozbrojeného konfliktu ako súčasť medzinárodného verejného práva tvorí súhrn noriem, ktoré sú obsiahnuté v medzinárodných zmluvách, dohovoroch, pravidlách, predpisoch a v medzinárodnom zvykovom práve platných pre čas nepriateľstva v každom ozbrojenom konflikte. Termín právo ozbrojeného konfliktu (Law of Armed Conflict) je požívaný aj v oficiálnej terminológii NATO.

V oficiálnom dokumente Európskej únie o podpore dodržiavania medzinárodného humanitárneho práva sa uvádza, že právo ozbrojených konfliktov „ ... má za cieľ zmierniť účinky ozbrojených konfliktov prostredníctvom ochrany tých, ktorí sa nezúčastňujú, alebo sa už prestali zúčastňovať konfliktu a prostredníctvom právnej úpravy prostriedkov a metód vedenia vojny.“⁷

Obr. 3 Súvislosti vzniku práva ozbrojeného konfliktu

Už zo samej paragrafovej dikcie citovanej európskej smernice je zrejmé, že ide o dvojedinú činnosť, ktorá sa usiluje o ochranu aktérov ozbrojeného konfliktu. Táto dvojedinosť sa prejavuje aj historickým vývojom práva ozbrojených konfliktov, ktoré sa postupne kreovalo ako :

- Ženevské právo – čiže vlastné humanitárne právo, určené na ochranu príslušníkov ozbrojených síl, ktorí sa priamo nezúčastňujú alebo sa už nezúčastňujú boja a osôb, ktoré sa aktívne nepodieľajú na nepriateľských akciách, najmä civilistov.

⁷ Aktualizované usmernenie Európskej únie o podpore dodržiavania medzinárodného humanitárneho práva . 2009/C 303/06. In: Úradný vestník Európskej únie z 15.12.2009. C 303/12.

POZNÁMKY

- *Haagské právo* – čiže samotné vojnové právo, stanovujúce práva a povinnosti strán v konflikte pri vykonávaní vojenských operácií a obmedzujúce prostriedky pôsobenia škôd nepriateľovi.

Ženevské humanitárne právo nastúpilo svoju cestu na už spomínanej konferencii v roku 1864, kedy bol podpísaný *Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených v poľných armádach*. Historicky zahŕňa dohovory z rokov 1864, 1906 a 1929, ktoré boli neskôr nahradené štyrmi Ženevskými dohovormi z roku 1949 a doplnené dvomi ženevskými Dodatkovými protokolmi z roku 1977.

Haagske vojnové právo rámčujú najmä mierové konferencie z rokov 1899 a 1907. Prvá haagska mierová konferencia z roku 1899 sa za účasti 26 štátov venovala trom základným oblastiam :

- obmedzeniu zbrojenia,
- otázkam vojnového práva,
- mierovému riešeniu medzinárodných sporov.

Druhá haagska konferencia z roku 1907 riešila :

- otázky medzinárodného súdnictva,
- pravidlá pozemnej vojny,
- otázky námornej vojny.

Ďalšie dohovory zasiahli do haagskeho práva v dôsledku hrôz a tragédií Prvej svetovej vojny. Napr. v roku 1925 bol ako reakcia na použitie chemických zbraní v prvom celosvetovom konflikte podpísaný *Ženevský protokol o zákaze používania za vojny dusivých, otravných a iných plynov a o zákaze bakteriologických spôsobov vedenia vojny*. V roku 1923 boli zmluvne upravené pravidlá vzdušného boja.

Najmä Prvá svetová vojna a vývoj v 20. a 30. rokoch minulého storočia prakticky ukázali, že ozbrojené konflikty a vojny môžeme síce v dobrej vôli postaviť mimo zákon, ale v konečnom dôsledku sa to nedarí. Typickým príkladom bola činnosť Spoločnosti národov – predchodkyne OSN. Jednou z najznámejších mierových iniciatív medzivojnového obdobia bol tzv. Briand – Kellogov pakt⁸ z roku 1928. Napriek tomu, že sa k myšlienke odsúdenia vojny a zrieknutia sa jej ako nástroja národnej politiky pripojilo 62 štátov, jej utopický charakter potvrdil reálny vývoj medzinárodného spoločenstva.

Dôležitým odkazom (poučením) z tejto etapy vývoja práva ozbrojeného konfliktu je myšlienka, že napriek svojej nedokonalosti má zmysel usilovať sa o jeho naplnenie.⁹ Pokiaľ nie je možné vo vzťahoch medzi štátmi vojny úplne vylúčiť, potom je potrebné na základe spoločne dohodnutých noriem čo najviac zmierniť jej

⁸ Briand – Kellogov pakt (podpísaný 27.8.1928). Vyzýval všetky štáty, aby sa zriekli vojny ako prostriedku štátnej politiky a riešili všetky spory mierovou cestou. Mal však veľmi malý praktický význam, pretože pre prípad jeho porušenia neboli stanovené žiadne sankcie.

⁹ Mencer, G. : Nové medzinárodné humanitárne právo (vybrané problémy). 1. vyd. Academia. Praha 1983.

následky, predovšetkým utrpenie ľudí, či už pôjde o kombatantov alebo nekombatantov.

Členenie práva ozbrojených konfliktov podľa predchádzajúcich odsekov však nie je možné chápať absolútne. Cieľom niektorých ustanovení haagskeho práva je chrániť obeť konfliktov. Niektoré princípy ženevského práva sa naopak usilujú o obmedzenie činností, ktoré môžu strany konfliktu vykonávať v priebehu nepriateľských akcií. Dodatočné protokoly z roku 1977 obe oblasti prepojili a rozdiel medzi nimi je iba historického a didaktického charakteru.

3 DETERMINANTY CHARAKTERU SÚČASNÉHO PRÁVA OZBROJENÝCH KONFLIKTOV

Sedemnášť rokov po snahe zakázať útočnú vojnu ako prostriedok riešenia sporov medzi štátmi nepoučiteľné ľudstvo bilancovalo straty práve skončenej Druhej svetovej vojny. Myšlienka parížskeho paktu z roku 1928 našla svoje vyjadrenie v Charte OSN. V čl. 2 ods. 4 Charty sa členské štáty zaviazali, že sa vo svojich stykoch vyhnú nielen použitiu sily, ale aj hrozby silou. Právo štátov na útočnú vojnu zaniklo.¹⁰ Štáty sú oprávnené použiť vojenskú silu proti druhému štátu len v troch prípadoch :

- ak sa zúčastňujú ozbrojenej akcie proti útočníkovi na základe rozhodnutia Rady bezpečnosti OSN podľa kapitoly VII. Charty OSN,
- ak sa zúčastňujú ozbrojenej akcie proti útočníkovi v rámci regionálnej organizácie, ktorá je k tomu Radou bezpečnosti zmocnená,
- ak si štát uplatňuje výkon práva na vlastnú alebo kolektívnu sebaobranu proti ozbrojenému útoku iného štátu podľa čl. 51 Charty OSN.

Vývoj v nasledujúcej 50 – ročnej etape studenej vojny a bipolárneho rozdelenia sveta priniesol viac ako 200 ozbrojených konfliktov s obrovskými ľudskými¹¹ a materiálnymi stratami.

Potvrdením faktu, že právo ozbrojeného konfliktu takmer vždy rieši problémy neskoro a takmer vždy zaostáva „o jednu vojnu“, bolo aj prijatie štyroch Ženevských dohovorov z roku 1949. Významným spôsobom rozvinuli problematiku práva ozbrojených konfliktov a v ich duchu sa niesli aj všetky ostatné dohovory a zmluvy v tejto oblasti medzinárodného verejného práva.

Prvý **Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov OS v poli** – je obsahovo totožný s druhým **Ženevským dohovorom o zlepšení osudu ranených a stroskotancov OS na mori**. Špecifiká a odlišnosti vyplývajú z odlišnosti prostredia vedenia vojny. Základné obsahové zameranie dohovoru je možné špecifikovať podľa jeho obsahu.

¹⁰ Až do roku 1974 trvalo medzinárodnému spoločenstvu, než sa dokázalo dohodnúť na definícii agresie. Agresiou je použitie ozbrojených síl štátom alebo skupinou štátov proti zvrchovanosti, územnej nedotknuteľnosti alebo politickej nezávislosti štátu, z časového hľadiska sa za zrejmy dôkaz považuje prvé použitie ozbrojenej sily v rozpore s Chartou.

¹¹ 200 vojen a konfliktov; 7,2 milióna mŕtvych vojakov a 40 mil. civilistov.

POZNÁMKY

Prvá kapitola spresňuje, že Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov OS v poli sa vzťahuje na všetky prípady vyhlásenia vojny alebo akéhokoľvek iného ozbrojeného konfliktu, ktorý vznikol medzi dvomi alebo viacerými zmluvnými stranami. Platí to aj pre prípady okupácie. Čl. 3 dohovoru je spoločný pre všetky štyri dohovory. Týka sa ozbrojeného konfliktu, ktorý nemá medzinárodný charakter. V tomto prípade dohovor nerieši problémy obetí konfliktu, resp. rieši ich veľmi všeobecne a dostatočnú ochranu obetiam vnútorných konfliktov neposkytuje.¹² Treba však povedať, že na rokovanie diplomatickej konferencie bol predložený návrh, aby všetky štyri Ženevské dohovory boli použiteľné aj na ozbrojené konflikty, ktoré nemajú medzinárodný charakter. Diplomackou konferenciou však bol odmietnutý.

Druhá kapitola hovorí o ranených a chorých. Zdôraznený je najmä zákaz ich diskriminácie na základe pohlavia, rasy, náboženstva alebo politického presvedčenia. Zakazuje sa útočiť na ich život, mučiť ich, konať na nich biologické pokusy. Osobitná pozornosť má byť venovaná ženám. Velitelia sú povinní po boji vykonať opatrenia k vyhľadaniu a zberu ranených, chorých a mŕtvych. Ranení a chorí v zajatí nepriateľa sú súčasne pod ochranou ustanovení tretieho Ženevského protokolu o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami z 12.8.1949.

Tretia kapitola poskytuje právnu ochranu zdravotníckym útvarom a ústavom.¹³ Chráni aj zdravotnícky personál a vojenských duchovných. Zadržaní zdravotníci a duchovní, ktorí sa starajú o ranených a chorých, majú práva vojnových zajatcov, nesmú však byť za nich považovaní. Personál, objekty a materiál zdravotnej služby musí mať označenie¹⁴.

Mimoriadne dôležitý je článok 59 kapitoly III., kde tento dohovor nahrádza predchádzajúce právne akty z rokov 1864, 1906 a 1929.

Tretí **Ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami** je mimoriadne dôležitým medzinárodným právnym dokumentom. Jeho neznalosť a nerešpektovanie jeho obsahu aj v súčasnej praxi ozbrojených konfliktov spôsobuje vážne problémy v nami sledovanej oblasti práva ozbrojených konfliktov. V tomto článku upozorním iba na niektoré aspekty. Závažnosť a rozsiahlosť tejto témy si podľa názoru autora vyžaduje samostatnú tému spoločenskovednej prípravy v OS. Najmä v spojení s problematikou psychologického zvládnutia situácie v prípade zajatia a ako ho prežiť.

¹² Bolo odstránené až v roku 1977 v I. Dodatkovom protokole.

¹³ Tento ochranný štatút strácajú v prípade, keď okrem svojej zdravotnej praxe vykonávajú aj činnosť poškodzujúcu nepriateľa.

¹⁴ Vedľa znaku Červeného kríža, Červeného polmesiaca a Červeného kryštálu sa v minulosti objavoval znak Červeného leva a slnka na bielom poli. išlo o špecifiku bývalej Perzie. Po nástupe dynastie Pahlaví do čela štátu prišlo od roku 1936 aj nové označenie štátu - Irán. Nové mocenské štruktúry prestali uplatňovať požiadavku znaku Červeného leva a slnka pre svoje zdravotnícke zložky. Dopoliať nebola jeho platnosť zrušená.

Podľa vyššie uvedeného dohovoru je v čl. 4 stanovené, že vojnovými zajatcami sú:

- príslušníci ozbrojených síl niektorej zo strán v konflikte (vrátane príslušníkov milícií alebo dobrovoľníckych zborov, tvoriacich súčasť týchto OS),
- príslušníci iných milícií a dobrovoľníckych zborov vrátane členov organizovaných hnutí odporu – pokiaľ spĺňajú tieto podmienky:
 - a) majú v čele osobu zodpovednú za podriadených,
 - b) majú pevný rozoznávací znak, viditeľný na diaľku,
 - c) otvorene nosia zbrane,
 - d) pri svojich úkonoch rešpektujú zákony a vojnové obyčaje.
- príslušníci pravidelných vojenských jednotiek tej vlády alebo moci, ktorú mocnosť zadržujúca zajatcov neuznáva,
- osoby sprevádzajúce OS (napr. civilní členovia posádok vojenských lietadiel, vojnoví dopisovatelia ...),
- členovia lodných posádok obchodných plavidiel a posádky civilného letectva strán v konflikte, ktorí nemajú výhody priaznivejšieho zaobchádzania podľa iných ustanovení medzinárodného práva,
- obyvatelia neokupovaného územia, ktorí sa pri prechode nepriateľa z vlastného popudu chopia zbrane, aby bojovali proti prenikajúcemu vojsku bez toho, že by mali čas ustanoviť sa do pravidelných vojenských jednotiek – ak otvorene nosia zbrane a ak zachovávajú vojnové zákony a obyčaje.

Veľmi dôležitým ustanovením tohto dohovoru je čl. 5. Ten stanovuje, že pri pochybnostiach o príslušnosti osôb, ktoré sa dopustili vojnového činu a dostali sa do rúk nepriateľa, k niektorej z kategórií vymenovaných v článku 4, budú tieto osoby požívať ochranu tohto Dohovoru, pokiaľ ich postavenie nebude určené príslušným súdom.

V čl. 12 je zdôraznený moment zodpovednosti mocnosti, v ktorej moci zajatci sú. A to bez ohľadu na prípadnú individuálnu zodpovednosť.

Z ďalších článkov dohovoru si pozornosť zaslúži čl. 17, ktorý stanovuje, že každý vojnový zajatec je pri výsluchu povinný uviesť len svoje priezvisko, meno, hodnosť, dátum narodenia a matričné číslo (alebo tomu zodpovedajúci údaj).

Celým dohovorom sa prelína ústredná zásada správania sa k zajatcom - za všetkých okolností sa vyžaduje ľudskosť. Zakazuje sa telesné mrzačenie a využívanie zajatcov k lekárskeým či vedeckým účelom. Zajatci by mali byť chránení pred násilím, urážkami, nedôstojným správaním, odvetnými akciami a zvedavosťou z vonkajšieho prostredia.¹⁵

¹⁵ V tomto zmysle bolo napr. veľmi kontroverzné správanie sa znepriatelených strán počas útoku USA a spojencov na Irak v roku 2003. Samotné elektronické médiá tomu v záujme „predaja“ vojny v priamom prenose významne napomáhali. Etický rozmer práva ozbrojeného konfliktu tak bol vystavený ťažkým skúškam.

POZNÁMKY

Štvrtý **Ženevský dohovor o ochrane civilných osôb počas vojny** nechráni osoby chránené podľa predchádzajúcich troch dohovorov. Chránenými osobami je teda civilné obyvateľstvo nachádzajúce sa na území znepriatelených strán. Títo nekombatanti majú právo za každých okolností na rešpektovanie osobnosti, cti a rodinných práv bez diskriminácie s ohľadom na rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, náboženské, politické alebo iné presvedčenie, národnosť alebo sociálny pôvod alebo majetkové pomery. Celkom logicky sa predpokladá, že vojna by mala byť vedená proti ozbrojeným silám a nie proti civilným osobám.

V súvislosti s porušovaním práva ozbrojeného konfliktu sa vyskytujú prípady použitia tzv. živých štítov ozbrojenými silami. Podľa článku 28 dohovoru je takéto konanie jednoznačne zakázané. Ďalšie články zakazujú plienenie, hromadné tresty civilom a uplatňovanie iných represálií proti nim. Je zakázané brať rukojemníkov.

Čitatelia sa pri štúdiu problematiky práva ozbrojeného konfliktu môžu stretnúť s názvom **Miniatúrny dohovor**. Je to vlastne neoficiálne označenie pre spoločný článok 3 všetkých štyroch Ženevských dohovorov z roku 1949. Zaväzuje každú zo zmluvných strán v konflikte riadiť sa akýmsi minimálnym štandardom ľudskosti, napriek tomu, že hromadné násilie (rozumej vnútorné násilnosti) nedosahuje intenzitu ozbrojeného konfliktu.

Nielen životy sú pod ochrannou práva ozbrojených konfliktov. Na ochranu materiálnych kultúrnych statkov a hodnôt pamätá **Haagsky dohovor na ochranu kultúrnych pamiatok počas ozbrojeného konfliktu** z roku 1954. Vysoké zmluvné strany sa podľa dohovoru zaväzujú rešpektovať kultúrne statky na vlastnom území, ako aj na území ostatných zmluvných strán. Potvrdzujú, že nedovolia, aby sa tieto statky použili na účely, ktoré by ich počas ozbrojeného konfliktu vystavili zničeniu alebo poškodeniu. Výnimku z takto vymedzeného záväzku umožňuje zásada vojenskej nevyhnutnosti. Z pohľadu niektorých posledných ozbrojených konfliktov vo svete je alarmujúce ustanovenie čl. 4 odseku 3, kde sa zmluvné strany zaväzujú k tomu, že zabránia rozkrádaniu a lúpeniu kultúrnych statkov a vandalizmu voči nim.¹⁶

Ako už bolo zdôraznené, studená vojna sa prejavovala veľmi horúco. Prostredníctvom lokálnych konfliktov a boja za národné oslobodenie sa už v priebehu 50. a 60. rokov minulého storočia začali prejavovať nedostatky Ženevských dohovorov z roku 1949. Išlo najmä o:

- otázky nedostatočnej ochrany civilného obyvateľstva,
- otázky nedostatočnej ochrany obetí vnútorných konfliktov.

Poznanie o potrebe rozvíjania práva ozbrojených konfliktov nabralo na intenzite koncom 60. rokov a vyvrcholilo na diplomatickej konferencii 1974 – 1977 v Ženeve. V júni 1977 boli prijaté po zložitom vyjednávaní dva dodatkové protokoly k Ženevským dohovorom z roku 1949.

¹⁶ Tento Haagský dohovor o ochrane kultúrnych hodnôt bol neskôr doplnený Haagským protokolom II. z roku 1999. V podmienkach Slovenskej republiky venujú tejto problematike pozornosť Smernice MO SR č. 3/2006 o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojených konfliktov.

- ***Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z r. 1949 týkajúci sa ochrany obetí medzinárodného ozbrojeného konfliktu (Protokol I.),***
- ***Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z. r. 1949 týkajúci sa ochrany obetí ozbrojeného konfliktu, ktoré nemajú medzinárodný charakter (Protokol II.)***

Protokol I. v čl. 1 ods. 4 rozširuje svoju pôsobnosť na ozbrojené konflikty, v ktorých národy bojujú za svoje národné oslobodenie, proti kolonializmu a rasizmu, v snahe uplatniť svoje právo na sebaurčenie. Výsledný text prejednávaneho protokolu bol silne poznamenaný bipolárnym rozdelením sveta.

Najviac diskutovanou otázkou bolo uznanie vnútorných konfliktov na úroveň medzinárodnú a otázka právneho štatútu partizánov. Podľa čl. 43 Protokolu I. sa partizánom dostalo rovnakého postavenia ako iným kombatanom.

Dodatkový Protokol I. z roku 1977 ďalej upravuje postavenie vyzvedačov a žoldnierov. V prípade vyzvedača, ktorý je pristihnutý na nepriateľskom území v uniforme ozbrojených síl, sa potvrdzuje jeho právna ochrana. To už neplatí pre žoldnierov¹⁷, ktorí z pohľadu práva ozbrojených konfliktov nemajú právo na štatút kombatanta alebo vojnového zajatca.

Ďalej sa tento Protokol I. zaoberá dôležitým aspektom ochrany civilného obyvateľstva. Podstata celej problematiky je postavená na princípe rozlišovania medzi kombatanmi a civilmi. Historické korene tohto princípu nájdeme v Petrohradskej deklarácii a Haagskom dohovore o zákonoch a obyčajoch vojny.

Do praxe Protokol I. pretláča zákaz. tzv. slepých zbraní (tj. zbraní, ktoré nerozlišujú, v prípade ich bojového použitia, medzi civilnými a vojenskými cieľmi). Zakazuje sa takisto použitím bojového prostriedku ničiť životné prostredie, útočiť na nebránené miesta a rozširovať konflikt do demilitarizovaných zón. Na pomoc civilnému obyvateľstvu by mala aktívne prispievať aj zložka civilnej obrany. Najmä v zmysle humanitárnej pomoci, pomáhajúcej civilom v komplikovaných situáciách ozbrojeného konfliktu prežiť.

Druhý dodatkový protokol (Protokol II.) k Ženevským dohovorom z roku 1949 priniesol prvýkrát v histórii ochranu obetí ozbrojených konfliktov vnútorného charakteru. Prakticky to znamená, že aj obeť občianskych vojen sú chránené podobne ako obeť medzinárodných konfliktov. Bola tak naplnená požiadavka, ktorá vzišla z povojnového vývoja, aby sa rozšíril pomerne stručný spoločný článok 3 Ženevských dohovorov z roku 1949 o ochrane obetí vnútorných konfliktov.

Ženevské dohovory platia pre všetky ozbrojené konflikty medzi zmluvnými štátmi a pre prípady okupácie. Pre Protokol I. platí to isté, naviac stavia na rovnakú

¹⁷ Žoldnier - príslušník platenej, najatej armády, námezdný vojak; zapredanec. In: <http://slovníku-dzichslov.eu/slovo/%C5%BEoldnier>.

POZNÁMKY

úroveň medzinárodné ozbrojené konflikty a národne oslobodenecké boje. Protokol II. obsahuje všetky ostatné vnútorné konflikty¹⁸, ktoré nie je možné zaradiť pod Protokol I. a prebiehajú formou občianskej vojny. Ako znepriatelené strany stoja proti sebe vojsko príslušnej vládnej exekutívy a organizované hnutie odporu.

Štyri Ženevské dohovory z roku 1949 obsahujú celkovo 450 článkov. Spolu so 150 článkami Dodatočných protokolov z roku 1977 tvoria tzv. **Chartu humanity** a sú hlavným nástrojom práva ozbrojených konfliktov. Najdôležitejšie a najvýznamnejšie z nich sú zaradené v nasledovnej kapitole.

4 ZÁKLADNÉ PRÁVNE NÁSTROJE MEDZINÁRODNÉHO HUMANITÁRNÉHO PRÁVA A INÉ RELEVANTNÉ PRÁVNE NÁSTROJE¹⁹

- IV. Haagsky dohovor o dodržiavaní zákonov a obyčajov vojny z roku 1907,
- Príloha k dohovoru: Ustanovenia o dodržiavaní zákonov a obyčajov vojny,
- Protokol o zákaze používať vo vojne dusivé, otravné a podobné plyny alebo bakteriologické prostriedky z roku 1925,
- **I. Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl v poli z roku 1949,**
- **II. Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených, chorých a stroskotancov ozbrojených síl na mori z roku 1949,**
- **III. Ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami z roku 1949,**
- **IV. Ženevský dohovor o ochrane civilných osôb počas vojny z roku 1949,**
- **I. Ženevský dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov z roku 1977,**
- **II. Ženevský dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter z roku 1977,**
- **Haagsky dohovor na ochranu kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954,**
- Ustanovenia na vykonanie Dohovoru na ochranu kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu,
- Prvý Haagsky protokol na ochranu kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954,
- Druhý Haagsky protokol o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1999,
- Dohovor o zákaze vývoja, výroby a hromadenia zásob bakteriologických (biologických) a toxínových zbraní a o ich ničení z roku 1972,
- Dohovor OSN o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní, ktoré môžu byť považované za nadmerne zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky z roku 1980,

¹⁹ Aktualizované usmernenie Európskej únie o podpore dodržiavania medzinárodného humanitárneho práva. 2009/C 303/06. In: Úradný vestník Európskej únie z 15.12.2009. Príloha. C 303/16 – C 303/17.

- I. Protokol o nezistiteľných úlomkoch z roku 1980,
- II. Protokol o zákazoch alebo obmedzeniach použitia mín, nástražných systémov a iných zariadení z roku 1980,
- Zmenený a doplnený II. Protokol o zákazoch alebo obmedzeniach použitia mín, nástražných systémov a iných zariadení z roku 1996,
- III. Protokol o zákaze alebo obmedzení použitia zápalných zbraní z roku 1980,
- IV. Protokol o oslepujúcich laserových zbraniach z roku 1995,
- V. Protokol o výbušných pozostatkoch vojny z roku 2003,
- Dohovor o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a o zničení ich zásob z roku 1993,
- Dohovor o všeobecnom a úplnom zákaze výroby, použitia, skladovania a transferu protipechotných mín a o ich zničení z roku 1997 SK C 303/16 Úradný vestník Európskej únie 15.12.2009,
- Štatút Medzinárodného tribunálu pre trestné stíhanie osôb zodpovedných za závažné porušenie medzinárodného humanitárneho práva spáchané na území bývalej Juhoslávie od roku 1991 z roku 1993,
- Štatút Medzinárodného trestného tribunálu pre trestné stíhanie osôb zodpovedných za genocídu a iné závažné porušenie medzinárodného humanitárneho práva spáchané na území Rwandy a pre trestné stíhanie rwandských občanov zodpovedných za genocídu a iné závažné porušenie spáchané na území susediacich štátov medzi 1. januárom 1994 a 31. decembrom 1994 z roku 1994,
- **Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu z roku 1998,**
- Dodatkový protokol z roku 2005 k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 týkajúci sa prijatia dodatkového rozoznávacieho znaku (protokol III.),
- Dohovor o kazetovej munícii z roku 2008 SK 15.12.2009 Úradný vestník Európskej únie C 303/17.

Jednou z významných udalostí v problematike práva ozbrojených konfliktov v celom povojnovom vývoji bolo ustanovenie Medzinárodného trestného súdu v roku 1998. Myšlienka medzinárodného trestného súdnictva s právomocou stíhania genocídy, zločinov proti ľudskosti, vojnových zločinov a zločinov agresie, nie je nová.

OSN prispela k vypracovaniu celého radu dohovorov, ktoré v povojnovom období posúvali pomyselnú latku práva ozbrojených konfliktov hore. Išlo najmä o:

- Dohovor o prevencii a postihu zločinu genocídy z roku 1948,
- Dohovor o neplatnosti štatutárnych obmedzení v prípade vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti z roku 1968,
- Dohovor o zákaze a obmedzení používania niektorých nehumánnych konvenčných zbraní extrémne škodiacich ľudskému zdraviu alebo nemajúcich rozlišovaciu schopnosť z roku 1980 (vrátane jeho štyroch protokolov),
- Zásady medzinárodnej spolupráce pri odhaľovaní, zadržiavaní, vydávaní a stíhaní osôb zodpovedných za vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti z roku 1973.

POZNÁMKY

Rada bezpečnosti OSN ustanovila taktiež dva Medzinárodné trestné tribunály (pre bývalú Juhosláviu a Rwandu). Až v roku 1992 Valné zhromaždenie OSN poverilo Medzinárodnú právnu komisiu prípravou Štatútu Medzinárodného trestného súdu. Ten bol prijatý 17.7.1998 na konferencii, konanej v júni a júli 1998 v Ríme. Súd môže vyšetrovať jedincov zodpovedných za najzávažnejšie zločiny medzinárodného významu vrátane genocídy, zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov. Prednostná súdna právomoc naďalej zostáva v rukách štátnych súdov jednotlivých krajín. Za tzv. Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu hlasovalo 120 delegátov konferencie, 21 sa zdržalo a 7 štátov bolo proti (Irán, Irak, Líbya, Čína, Sudán, Izrael a USA). Štatút predvída tri spôsoby začatia konania pred Medzinárodným trestným súdom. Subjektmi, ktoré sú za určitých podmienok oprávnené iniciovať konanie, sú ktorákoľvek zmluvná strana Štatútu, Bezpečnostná rada OSN konajúca na základe kapitoly VII. Charty OSN alebo prokurátor Medzinárodného trestného súdu z vlastnej iniciatívy.

Súd sídli v Haagu a jeho Štatút nadobudol platnosť 1.7. 2002 (po tom, čo ho podpísalo najmenej 60 štátov). Slovenská republika je zmluvnou stranou Štatútu odo dňa nadobudnutia jeho platnosti. Ratifikáciou Dohody o výsadách a imunitách Medzinárodného trestného súdu v roku 2004 sa dostala do prvej desiatky krajín, ktoré túto, pre činnosť Medzinárodného trestného súdu dôležitú, dohodu ratifikovali.

5 HLAVNÉ PRAVIDLÁ A ZÁSADY PRÁVA OZBROJENÝCH KONFLIKTOV

Dodržiavať pravidlá práva ozbrojených konfliktov znamená:

- povinnosť rozlišovať medzi civilným obyvateľstvom a kombatanťmi s cieľom ušetriť civilné obyvateľstvo a civilný majetok. Útok môže byť vedený iba proti vojenským cieľom,
- rešpektovať život, fyzickú a morálnu integritu u osôb, ktoré sa nezúčastňujú priamo nepriateľských akcií. Chrániť tieto osoby a zaobchádzať s nimi ľudsky,
- nezabíjať alebo nezraňovať protivníka, ktorý sa vzdáva alebo sa nemôže zúčastňovať boja,
- nemožnosť neobmedzeného práva voliť spôsoby a prostriedky vedenia vojny príslušníkmi ozbrojených síl a stranami v konflikte,
- zákaz používania tých spôsobov a prostriedkov boja, ktoré by spôsobovali zbytočné straty alebo utrpenie,
- povinnosť zberu ranených bez rozdielu strán konfliktu a starostlivosť o nich,
- povinnosť ušetriť pred zničením alebo poškodením zdravotníckeho zariadenia, transporty a vybavenia,
- rešpektovať nedotknuteľnosť zdravotníckeho personálu,
- rešpektovať medzinárodne uznávané symboly zdravotníckych zariadení,
- mať rešpekt k životu, dôstojnosti, osobným právam, politickému a nábožen-

skému presvedčeniu zajatcov, chrániť ich pred násilným správaním a odvetou. Dať im právo na kontakt s rodinou a poskytnutie pomoci zvonka,

- zabezpečiť procesné záruky pri posudzovaní zodpovednosti za správanie sa počas ozbrojeného konfliktu,
- nedopustiť fyzické a duševné týranie, iné kruté alebo ponižujúce zaobchádzanie a trestanie.

Tieto pravidlá, premietajúce sa do paragrafového znenia spomínanej „Charty humanity“, tvorili právnici a filozofi v širšom historickom vývoji. Významne do procesu formulácie pravidiel práva ozbrojeného konfliktu zasiahol napr. v 18. storočí Jean Jacques Rousseau, keď vyslovil túto myšlienku: „Vojna nie je v žiadnom prípade vzťah človeka k človeku, ale vzťah medzi štátmi, v ktorom sú jednotlivci nepriateľmi iba náhodou; nie ako ľudia, ani ako občania, ale ako vojaci ... Nakoľko je cieľom vojny zničiť štát nepriateľa, je legitímne zabíjať jeho obrancov, pokiaľ majú v rukách zbraň; akonáhle ich odložia a vzdajú sa, prestávajú byť nepriateľmi a sú bežnými ľuďmi a je nelegálne vziať im život.“²⁰

Pre všetky sporné prípady, keď nie je zrejmé, ako riešiť prípady nepokryté zmluvne právom ozbrojeného konfliktu, nám vzniknutú situáciu pomôže riešiť tzv. Martenzova klauzula: „...civilni a kombatanți zostávajú pod ochranou a vládou zásad medzinárodného práva odvodených od zavedených obyčajov, zásad ľudskosti a požiadaviek verejnej morálky“. Toto ustanovenie pána Fjodora Martense z roku 1899 je aj súčasťou čl. I. ods. 2 Dodatočného protokolu I. z roku 1977. Vyššie uvedené riadky sú príkladom uplatňovania **zásad ľudskosti** v práve ozbrojených konfliktov.

Ďalšou významnou zásadou je **zásada vojenskej účelnosti**, ale najmä **zásada rozlišovania** a **zákazu zbytočného utrpenia**. Preto jediným legitímnym cieľom, o ktorý by sa štáty mali usilovať, je oslabenie vojenských síl protivníka (muži a ženy v zbrani). Akékoľvek použitie zbrane, ktoré iba zvyšuje utrpenie vyradených vojakov z boja a spôsobuje ich smrť, je považované za neprijateľné. Uvedené skutočnosti sa premietli do obsahu čl. 48 Dodatočného protokolu I. a čl. 13 Dodatočného protokolu II. z roku 1977: „...strany konfliktu budú vždy robiť rozdiel medzi civilným obyvateľstvom a kombatanťmi a medzi objektmi civilného charakteru a vojenskými objektmi a v súlade s tým povedú svoje operácie iba proti vojenským objektom.“²¹

Pre prípady, kedy právo a zákazy nemôžu platiť absolútne, nastupuje **zásada proporcionality**, ktorá sa usiluje o istú zladenosť protichodných záujmov – vojenskej nevyhnutnosti, účelnosti a ľudskosti.

V súvislosti s dodržiavaním zásad práva ozbrojeného konfliktu je často vyslovená otázka, prečo sa jedna, ale často aj obe strany konfliktu dopúšťajú porušení

²⁰ Kolektív autorov: Mezinárodní humanitární právo. Odpovědi na Vaše otázky. Mezinárodní výbor Červeného kříže. Český Červený kříž. Praha 2009. s. 7.

²¹ Králík, J: Ženevské dohovory a Dodatkové protokoly. Slovenský Červený kříž. Bratislava 2002. s. 243.

POZNÁMKY

pri ich rešpektovaní. V prvom rade to je neznalosť práva. Prípadovú štúdiu by sme veľmi často mohli aplikovať napr. na situáciu v Afganistane na juhu a juhovýchode krajiny. Väčšinové štátotvorné etnikum tejto časti krajiny tvoria Paštuni,²² ktorí prednostne uznávajú (viac ako islamské právo šaría) adátový zákonník Paštunwálí. Ten je v mnohom špecifický, čo z pohľadu práva ozbrojených konfliktov na „vlastnej koži“ pocítili najmä britskí a sovietski vojaci. Z ozbrojených konfliktov v minulosti poznali, čo to je ustupovať vojensky z krajiny, kde napriek uzatvorenému prímeriu miestne ozbrojené kmeňové štruktúry napádajú odchádzajúce jednotky.²³ Obyvatelia hlbokých dolín Hindukúša poriadne nepoznajú (veľakrát ani neuznávajú) štátnu moc, ktorá je pre väčšinu z nich veľmi ďaleko. Keďže nepoznajú štátne zákonodarstvo, je otáznne, či im niečo hovorí právo ozbrojeného konfliktu.

Druhým relevantným momentom, ktorý bráni dôslednému presadzovaniu práva ozbrojeného konfliktu je skutočnosť, že tento typ práva nemá efektívny centralizovaný systém implementácie a sankcií. Jedným z dôvodov je súčasná podoba medzinárodného spoločenstva a peripetie okolo medzinárodného trestného tribunálu.

Implementáciu práva ozbrojených konfliktov môžu strany konfliktu prakticky napĺňať tromi typmi opatrení:

1. Preventívnymi opatreniami, ktoré vychádzajú z povinnosti štátov dodržiavať právo.
2. Kontrolnými opatreniami umožňujúcimi sledovať dodržiavanie práva v priebehu celého konfliktu.
3. Represívnymi opatreniami vychádzajúcimi z povinnosti strán konfliktu predchádzať a ukončovať akékoľvek porušenie práva.

Preventívne opatrenia sa napĺňajú šírením (osvetou) práva ozbrojených konfliktov, prípravou kvalifikovaného personálu v ozbrojených silách, prijímaním kvalitných právnych noriem a prekladmi zmluvných textov.

Kontrola dodržiavania práva ozbrojených konfliktov je realizovaná činnosťou ochranných mocností a orgánmi MVČK.

Represia zahŕňa najmä tieto opatrenia:

- stíhanie vojnových zločinov²⁴ národnými súdmi,
- trestnú a disciplinárnu zodpovednosť nadriadených a povinnosť vojenských veliteľov odhaľovať a postihovať porušenie práva ozbrojeného konfliktu,
- vzájomnú právnu spoluprácu štátov v trestných otázkach.

²² Tvoria asi 45-50% obyvateľstva 30 mil. Afganistanu.

²³ Prvá britsko – afganská vojna (1838 - 1842) skončila pre Britov katastrofálne. Z tridsaťtisícového expedičného zboru sa pokúsilo vrátiť 16 000 vojakov. Prežil jediný muž – plukovník lekár William Brydon.

²⁴ Za vojnové zločiny sú všeobecne považované vážne porušenia práva ozbrojeného konfliktu (tj. vážne porušenia zákonov a obyčajov vojny), či už ide o konflikty medzinárodné alebo vnútroštátne. Bližšie viď: Mráz, S., Poredoš, F., Vršanský, P.: Medzinárodné verejné právo. Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta. Bratislava 2005. s. 375-376.

Medzi ďalšie opatrenia implementačného charakteru patrí povinnosť štátu v otázkach vlastného dozoru nad implementáciou a interpretáciou právnych ustanovení. Veľkú úlohu tu nepochybne zohráva aj tlak verejnej mienky a médií. Najmä otvorený a rýchly svet elektronických médií je dnes fenoménom, ktorý sa priam ponúka na ich dôslednejšie uplatňovanie.

Otázka znie, či porušovanie práva ozbrojených konfliktov naším protivníkom (niekedy bohužiaľ aj spojencom), je tým pravým dôvodom, aby sme sa aj my správali rovnako a skĺzli na jeho úroveň. Na túto otázku si musí odpovedať každý vojak a zamestnanec ozbrojených síl sám. Avšak s plným vedomím svojej služobnej a ľudskej zodpovednosti.

Najmä v posledných konfliktoch, v ktorých Slovensko participuje ako spojenec v rámci NATO, rezonujú otázky spojené so štvrtým Ženevským dohovorom o zajatcoch. Okrem situácie, že vojak musí ovládať nástroje správania sa k zajatcom, môže sa aj on sám dostať do situácie, kedy je on sám zajatcom. Čo robiť, ako prežiť, čo je dôležité pre zvládnutie tejto situácie – to sú len niektoré z otázok, ktoré zohľadňujú dokumenty a normy NATO:

- AJP-2.5 – Zajaté osoby, ukoristený materiál a dokumenty,
- STANAG 2074 – Nácvik zaobchádzania s vojnovými zajatcami na cvičeniach NATO – aliančná norma venujúca nácviku novej situácie zajatia vojaka pozornosť z pohľadu dvoch súborov pravidiel:
 - a) pravidiel týkajúcich sa nácviku zaobchádzania s vojnovými zajatcami pri nácviku boja o prežitie ako súčasť vojenských cvičení,
 - b) pravidiel týkajúcich sa fázy vyšetrovania a výsluchu pri nácviku boja o prežitie ako súčasť vojenských cvičení.

6 UPLATŇOVANIE PRÁVA OZBROJENÝCH KONFLIKTOV V OPERAČNOM NASADENÍ

Zodpovednosť veliteľa za prípravu v oblasti práva ozbrojených konfliktov je daná:

- aliančnou normou STANAG 2449 – TRAINING IN THE LAW OF ARMED CONFLICT,
- Smernicou MO SR č. 119/2008 o príprave v oblasti práva ozbrojených konfliktov.

Za prípravu personálu ozbrojených síl je zodpovedný veliteľ. Ten určuje rozsah a prípravu podľa príslušného pracovného zaradenia a pracovnej činnosti svojich podriadených. Každý zodpovedný veliteľ vie, že predpokladom úspešného operačného nasadenia je dobre zvládnuté prípravné obdobie. Mal by teda už pred samotnou vojenskou operáciou premýšľať o tom, ako minimalizovať straty na životoch a majetku ľudí. Mal by tomu prispôbiť aj výber zbraní a spôsoby vedenia bojovej činnosti. Môže k tomu využiť rôzne opatrenia na oklamanie druhej strany konfliktu.

POZNÁMKY

Má však zakázané:

- zneužívať medzinárodne uznávané rozpoznávacie znaky a signály vrátane vlajky parlamentára,
- predstierať, že sa vzdáva alebo predstierať zranenia,
- používať uniformu nepriateľa alebo iného štátu,
- použiť civilov alebo ľudí v obytných zónach ako živý ochranný štít pre ochranu vlastných jednotiek.

Prípady osobitnej ochrany sa rušia, pokiaľ sú protivníkom napr. kultúrne pamiatky využívané pre vojenské účely, alebo inak získali charakter vojenského cieľa.

Za takejto situácie by na nich mohol byť vedený útok len s tým, že:

- o útoku rozhodne príslušný veliteľ (inštitút osobitnej ochrany môže zrušiť iba veliteľ zväzku a vyšší veliteľ). V prípade nižších veliteľov toto právo majú iba ak ide o nevyhnutné vojenské opatrenie,
- útok je jediná možnosť ako ukončiť ich používanie na vojenské účely,
- výberom prostriedkov a spôsobov útoku umožníme predísť poškodeniu kultúrnych hodnôt²⁵.

Či už bude mať operačné nasadenie útočný, obranný alebo iný charakter, vždy musí veliteľ zvažovať:

- preventívne opatrenia na základe objektívnych spravodajských informácií,
- primeranú voľbu prostriedkov pre splnenie operačnej úlohy,
- poskytnutie poslednej šance formou varovania civilného obyvateľstva,
- faktor rizika pri blízkosti civilného objektu a z toho vyplývajúcich opatrení vrátane objektu osobitne chráneného,
- výber obranného postavenia,
- primeranosť dislokácie zdravotných jednotiek za účelom ich bezpečnosti.

V priestore vedenia vojenskej operácie sa budú pohybovať:

- kombatanti – príslušníci organizovaných ozbrojených síl, skupín a jednotiek strany v ozbrojenom konflikte. Kombatanti sú určení na bojové úlohy, majú právo zúčastniť sa nepriateľských akcií. Vzťahujú sa na ne ustanovenia vojnového práva. V prípade zajatia majú právo na status vojnového zajatca. Kombatanti sú povinní dodržiavať normy medzinárodného práva aplikovateľného v ozbrojených konfliktoch. Od nekombatantov sa odlišujú uniformou (príp. iným spoločným znakom). Kombatantmi nie sú príslušníci zdravotného a duchovného personálu.
- nekombatanti – osoby, ktoré obsluhujú alebo sprevádzajú príslušníkov ozbrojených síl, pričom sa vojenských operácií nezúčastňujú (zdravotnícky personál, vojnoví korešpondenti, duchovní a pod.). Zbraň, ktorú nosia, môžu použiť iba na svoju obranu,
- civilné osoby – osoby, ktoré nepatria k ozbrojeným silám, napr. aj novinári, ktorí nie sú vojnovými korešpondentmi,

²⁵ Čl. 4 Smernice MO SR č. 3/2006 o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu.

- chránené osoby – osoby zranené a choré bez ohľadu na príslušnosť k stranám konfliktu, stroskotanci, vojnoví zajatci a civilné osoby,
- osobitne chránené osoby – zdravotnícky a duchovný personál, tehotné ženy a ženy s malými deťmi.

Pri plánovaní, ale aj priamo v bojovom nasadení, musí veliteľ zvažovať aj štatút osobitne chránených objektov. Mal by predovšetkým vedieť, ktoré z tejto kategórie objektov sa nachádzajú v priestore jeho operačného nasadenia:²⁶

- zdravotnícke zariadenia, kde sa nesmú sústreďovať kombantanti a zbrane,
- objekty významnej kultúrnej hodnoty – knižnice, kultúrne pamiatky, kostoly, chrámy, mešity, pamätníky, galérie, vzdelávacie a vedecké inštitúcie,
- objekty civilnej obrany,
- objekty obsahujúce nebezpečné sily (jadrové elektrárne, vodné priehrady, sklady chemických látok, chemické továrne),
- objekty nevyhnutné pre prežitie civilného obyvateľstva (sklady potravín, zdroje a zásoby pitnej vody),
- tábory vojnových zajatcov a internačné tábory.

Všetky obmedzenia majú oporu v systéme haagskeho a ženevského práva. Tie, ktoré vyplývajú pre veliteľov na použitie zbraní a bojové techniky, zakazujú:

- použitie nábojov do hmotnosti 400 g a tzv. striel dum-dum,
- použitie protipechotných mín a iných nástražných výbušných systémov,
- zákaz použitia zbraní zraňujúcich črepinami, ktoré je ťažko zistiť bežnými diagnostickými prístrojmi,
- zákaz použitia chemických, zápalných a bakteriologických zbraní,
- zákaz použitia zbraní, ktorých použitie spôsobuje vážne ekologické ohrozenie,
- zákaz použitia laserových zbraní konštruovaných za účelom poškodenia zraku protivníka.

Z úrovne ženevského práva a jeho humanitárnej povahy vyplývajú obmedzenia v spôsoboch poškodenia nepriateľa:²⁷

- nesmie byť zabitý alebo zranený protivník, ktorý sa vzdal,
- sú neprípustné vyhlásenia o tom, že v boji, ktorý bude nasledovať, sa nebudú brať zajatci,
- nepripúšťa sa zákerné zabitie, zranenie alebo zajatie, zneužitie uniforiem, vlajky parlamentára či postavenia chránených osôb,
- nesmú byť zneužitými znaky Červeného kríža, Červeného polmesiaca, Červeného leva a slnka a Červeného kryštálu, ako aj iných medzinárodne uznávaných znakov a signálov,
- nesmú sa zneužívať znaky, insígnie a uniformy neutrálnych štátov, OSN a štátov, ktoré nie sú stranami konfliktu.

²⁶ V prílohe 1 tohto článku je uvedené osobitné značenie, napomáhajúce k ich ochrane.

²⁷ Livinka, V., Samaš, O., Švantner, P.: Právo ozbrojeného konfliktu – stručný prehľad pre veliteľov. Kultúrne a metodické centrum OS SR. Trenčín 2008. s. 30.

POZNÁMKY

Kombinácia haagskeho a ženevského práva prináša zakázané spôsoby vedenia nepriateľských akcií proti objektom:

- nie je prípustný útok na mobilné sanitné zariadenia a útvary, nemocničné zariadenia, nechránené a demilitarizované zóny,
- zakazuje sa ničenie priestorov, objektov a zásob na prežitie civilného obyvateľstva,
- za žiadnych okolností nie je dovolené plieniť a privlastňovať si, či ničiť cudzí majetok (s výnimkou nevyhnutnosti vojenského opatrenia),
- zakazuje sa útočiť na nechránené mestá, dediny, obydlia a stavby, je nepripustné ničenie kultúrnych hodnôt, nepovoľuje sa používať zbrane, ktoré by mohli z dlhodobého hľadiska spôsobovať vážne poškodenie životného prostredia.

7 ZÁVER

Veľa čitateľov týchto riadkov si položí otázku zmyslu práva ozbrojených konfliktov v podmienkach nového milénia. Najmä preto, že jeho prvých desať rokov nebolo vždy ukázkou toho, ako sa to má robiť (napr. tragédie v bývalej Juhoslávii a Rwande). Ak zoberieme ako poučenie výrok amerického černošského aktivistu Martina Luthera Kinga zo 60. rokov minulého storočia, potom mlčiaca väčšina by mala prehovoriť, aby krutosť kričiacej menšiny nezískala prevahu. V plnej miere to platí aj pre právo ozbrojeného konfliktu v podmienkach rýchlo sa meniaceho a čoraz viac globalizovaného sveta. Kontraproduktívne sa môže prejaviť narastajúca neúcta niektorých vyspelých štátov k OSN, platným normám medzinárodného práva, ba dokonca k porušovaniu niektorých Ženevských dohovorov v priebehu intervencií a preventívnych vojenských opatrení.

Vznikajú nové konflikty spájané najmä s problémami nevládnutia, zrútenia vládnych štruktúr a vzniku anarchie. Stále častejšie registrujeme konflikty charakteristické úsilím určitej ozbrojenej skupiny, ktorú spája spoločná identita založená na náboženstve či národnosti. Veľmi často sa prejavujú formou etnických čistiek v tej najbrutálnejšej podobe. Vtedy najviac trpiace civilné obyvateľstvo je chránené na základe už spomínaného **spoločného článku č. 3 Ženevských dohovorov**. Uplatnenie práva ozbrojených konfliktov v prípadoch oslabenia štátnych štruktúr tak dokonca nadobúda ešte väčší význam. A to napriek celému radu prekážok v podobe nedisciplinovanosti príslušníkov strán v konflikte a vyzbrojovaním civilného obyvateľstva. To spôsobuje stieranie rozdielu medzi komбатantmi a nekomбатantmi a znižuje sa priestor pre uplatnenie práva ozbrojených konfliktov.

Právo ozbrojených konfliktov sa dnes plne aplikuje aj v misiách jednotiek OSN v rámci operácií na udržanie alebo vynútenie mieru. Podľa bulletinu generálneho tajomníka OSN z 6.8.1999 „Dodržiavanie medzinárodného humanitárneho práva silami OSN“, musí byť silami OSN dodržiavaný minimálny štandard, pokiaľ sily OSN vystupujú v úlohe komбатantov v operáciách na vynútenie mieru alebo v rámci se-

baobranu pri nasadeniach v operáciách na udržanie mieru.²⁸

Aplikovateľnosť uplatňovania práva ozbrojených konfliktov na teroristické útoky, ktoré sú kľúčovou bezpečnostnou hrozbou pre mnohé krajiny dnešného sveta, je obmedzená možnosťou jeho použitia v čase mieru.

Podstatným, rozhodujúcim momentom práva ozbrojených konfliktov je otázka rozlišovania medzi civilistami a komбатantmi a zákaz nerozlišujúcich útokov. Právo ozbrojených konfliktov zakazuje každé násilie zamerané proti civilom, zakazuje aj činy, ktoré môžu byť v praxi reflektované ako teroristické:

- útoky na civilistov a civilné objekty,
- nerozlišujúce útoky,
- útoky na miesta bohoslužieb,
- útoky na zariadenia obsahujúce nebezpečné sily,
- branie rukojemníkov,
- zabitie osôb nepodieľajúcich alebo už sa nepodieľajúcich na nepriateľstve.

Právo ozbrojených konfliktov stíha a trestá porušenie vyššie uvedených zákazov a má mechanizmy pre implementáciu záväzkov.

Právo ozbrojeného konfliktu možno niekedy na súčasníka pôsobí zastaralo. Iste nie je dokonalé, ale, bohužiaľ, žiadne iné a lepšie ľudstvo nemá. Mali by sme preto aj to niekedy nedokonalé právo ozbrojeného konfliktu rešpektovať a rozvíjať to dobré, čo v ňom je. Mali by sme byť na tej strane, ktorá podporí jeho vynútitelnosť a bude pripomínať jeho poslanie – ochraňovať obeť konfliktov a obmedzovať a kontrolovať spôsoby a prostriedky vedenia boja a nepriateľstva.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BAJGAR J. a kol.: *Haagské úmluvy v systéme mezinárodného humanitárneho práva I. díl*. Praha : Správa sociálního řízení FMO, 1992. 143 s.

FOWLER, W.: *Jak přežít v zajetí a na útěku : Příručka speciálních jednotek*. Praha : Naše vojsko 2008. 192 s. ISBN 978-80206-0990-8.

GASSER, H. a kol.: *Civilní obrana a mezinárodní humanitární právo*. Praha : Magnet Press. 1993. 296 s. ISBN 80-85469.

GEISBACHEROVÁ, D. (ed.): *Vedenie ozbrojeného konfliktu*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2004. ISBN 80-88842-67-0.

GEISBACHEROVÁ, D. (ed.): *Vojenské humanitné právo*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 1998. 152 s. ISBN 80-88842-18-2.

KRÁLÍK, J.: *Ženevské dohovory a dodatkové protokoly*. Bratislava : Úvaha, 2002. ISBN 80-85690-19-5.

LIVINKA, V. - SAMAŠ, O. - ŠVANTNER, P.: *Právo ozbrojeného konfliktu : Stručný přehled pro velitelův*. Trenčín : Kultúrne a metodické centrum ozbrojených síl SR, 2008. ISBN 978-80-969458-6-3.

²⁸ Kolektív autorov: *Mezinárodní humanitární právo. Odpovědi na Vaše otázky. Mezinárodní výbor Červeného kříže. Český Červený kříž. Praha 2009. s. 38.*

POZNÁMKY

Mezinárodní humanitární právo „ Odpovědi na vaše otázky. Praha : Český Červený kříž, 2009. ISBN 978-80-87036-37-2.

MRÁZ, S. - POREDOŠ, F. - VRŠANSKÝ, P.: *Medzinárodné verejné právo.* Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2005. 379 s.

MULINEN, de F.: *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly.* Praha : Magnet Press, 1991. 232 s.

Terorizmus a medzinárodné právo. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie - Bratislava 23. a 24. 11. 2006. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2007. ISBN 978-80-969320-2-3.

Úradný vestník Európskej únie z 15. 12. 2009. Aktualizované usmernenie Európskej únie o podpore dodržiavania medzinárodného humanitárneho práva. 2009/C 303/06.

Zajatie a zajatec : Diel 1 : Všeobecná časť. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2002.

Vojenské normy a predpisy

AJP – 2.5 (A). Zajaté osoby, ukoristený materiál a dokumenty. Ratifikačný návrh – november 2005.

FM - 27-10. The Law of Land Warfare. 1976.

Smernice Ministerstva obrany Slovenskej republiky č. 119/2008 o príprave v oblasti práva ozbrojeného konfliktu. Čiastka 115, ročník 2008. Bratislava : MO SR, 2008.

Smernice MO SR č. 3/2006 o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu.

STANAG 2074 TOP (Edition 7) – Treatment of Exercise Prisoners of War During NATO Exercises.

STANAG 2449 LO (Edition 1) – Training in The Law of Armed Conflict. Marec 2004.

Internetové stránky

<www.mezinarodni2.juristic.cz>

<www.mpv.juristic.cz>

<www.zdravotnickepravo.cz>

<www.icrc.org>

<www.cervenkykruz.eu>

Ďalšia odporúčaná literatúra

AZUD, J.: *Základy medzinárodného práva.* Banská Bystrica : FPVaMV UMB, 2001

FUSCH, J.: *Mezinárodní humanitární právo.* Praha : Ministerstvo obrany ČR, 2007. 230 s. ISBN 978-80-7278-424-0.

KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná časť).* Bratislava : Iura Edition, 2004. 296 s. ISBN 978-80-8078-219-1.

ONDŘEJ, J.: *Právní režimy mezinárodních prostorů.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeňek, 2004. 264 s. ISBN 80-86473-69-4.

ŠTURMA, O. a kol.: *Mezinárodní humanitární právo.* Praha : C. H. Beck, 2010. 560 s. ISBN 978-80-7400185-7.

Témy na vedenie záverečnej diskusie

POZNÁMKY

1. História práva ozbrojených konfliktov (vznik, vývoj, základné ciele).
2. Ženevské a Haagske právo – základ práva ozbrojených konfliktov.
3. Ženevské dohovory z roku 1949 a Dodatkové protokoly z roku 1977 ako základ súčasného práva ozbrojených konfliktov.
4. Najdôležitejšie zásady a pravidlá práva ozbrojených konfliktov.
5. Uplatňovanie práva ozbrojených konfliktov v operačnom nasadení ozbrojených síl.

POZNÁMKY STRATÉGIA RODOVEJ ROVNOSTI

PhDr. Mária Martinská

ÚVOD

Súčasná sociálna a ekonomická situácia na Slovensku, procesy demokratizácie a humanizácie, ale aj zvyšujúce sa percento žien disponujúcich vyšším vzdelaním ako v minulosti, otvára ženám nové príležitosti akými sú možnosť aspirácie, kariérneho postupu a získanie pozícií a moci, ktoré boli v minulosti výhradnou doménou mužov. Pozitívne aspekty, ktoré to so sebou prináša, sú: dva pravidelné zdroje financií do rodinného rozpočtu, dvojkariérová sebarealizácia a zvyšujúca sa autonómia partnerov. Negatívami je dvojitá zaťaženie žien, zníženie pôrodnosti, kríza rodiny, stúpajúce odlúčenie partnerov a rozvodovosť, zneistenie mužov v role otca i ako ekonomického zabezpečovateľa rodiny. Sú však manželské páry, a nie sú výnimkou, ktoré dokážu bez problémov zladit' náročné povolanie a rodičovskú rolu. Ivo Možný, český sociológ, uvádza: „... riešením je akási „perfektná logistika“- taká organizácia života rodiny, aby sa chod domácnosti a výkon profesie navzájom nevylučovali“¹. Je potrebné zdôrazniť, že pre pochopenie významu rodovej rovnosti je dôležité otvorenie nového sociálneho dialógu o právach a povinnostiach mužov a žien, individuálna i inštitucionálna podpora smerujúca k ich rovnocennej účasti vo všetkých spoločenských oblastiach, v rodine i zamestnaní.

Téma rovnosti príležitostí pre mužov a ženy začala rezonovať v našej spoločnosti v súvislosti so vstupom Slovenska do EÚ. Pre nové členské štáty, Slovensko nevyvímajúc, znamená vstup do euroatlantických štruktúr nevyhnutnosť zaoberať sa implementáciou rovnosti príležitostí. Definícia vypracovaná Radou Európy (1998) zohľadňuje komplexnosť a mnohorozmernosť pojmu rovnosti príležitostí. Uplatňovanie rodového hľadiska znamená v praxi reorganizáciu, zlepšenie, rozvoj a vyhodnocovanie spoločenských procesov takým spôsobom, ktorý včleňuje rodovú rovnosť do všetkých opatrení na všetkých úrovniach a pozíciách. Osvojenie si princípu rovnosti príležitostí v organizáciách je demonštrovaním moderného a zodpovedného postupu voči spoločnosti a rodine.

1 VÝZNAM RIEŠENIA OTÁZOK RODOVEJ ROVNOSTI

V súčasnej spoločnosti sa ako stále naliehavější ukazuje problém finančnej udržateľnosti sociálnych systémov, ktorý garantuje sociálne občianstvo a určitú životnú úroveň všetkým občanom. Jedným z dôležitých prvkov tohto problému je otázka balansovania rodinného života a pracovnej kariéry, v ktorej kľúčovú úlohu hrá postavenie žien a mužov v modernej spoločnosti, v rodine, ale tiež na trhu práce. Viaceré súčasné výskumy z oblasti manažmentu a z hľadiska rozdielov ženských a mužských kariér a stratégií v súčasnosti potvrdzujú, že v sociálnej konštrukcii manažmentu sú manažérske kompetencie späté s kvalitami spájanými s mužmi. Zapojenie žien do pracovného trhu je však dôležité z viacerých dôvodov.

¹ MOŽNÝ, I.: Rodina a společnost. Praha : SLON, 2006.s.185. ISBN 80-86429-58-X.

Prvým je snaha o emancipáciu žien, ktorá zasahuje i do sféry trhu práce, tak významnej pre identitu jedinca v modernej spoločnosti. Ženy tak rozširujú svoju občiansku a politickú nezávislosť o nezávislosť ekonomickú a o emancipáciu na trhu práce.

Druhým dôvodom je skutočnosť, že rodiny s dvoma príjmami vykazujú oveľa väčšiu sociálnu istotu a menšie riziko chudoby a sociálnej deprivácie.

Tretím dôvodom je finančná udržateľnosť sociálnych systémov. Ženy sú totiž rovnako ako muži prirodzeným rezervoárom pracovnej sily, ktorý môže byť aktívovaný v súvislosti s procesom starnutia populácie a nepriaznivo sa vyvíjajúceho pomeru ekonomicky aktívneho obyvateľstva a osôb v postproduktívnom veku. Zapojením žien do pracovného trhu sa tiež zvýši ich zainteresovanosť na platbách a príspevkoch do systému sociálnych opatrení a zníži sa tlak na štátny rozpočet.

Nezanedbateľnou skutočnosťou súvisiacou s udržateľnosťou sociálneho štátu je tiež problém nízkej pôrodnosti, ktorá vedie k narušeniu demografickej rovnováhy, k starnutiu populácie. To predstavuje finančnú hrozbu pre existujúce systémy dôchodkového a zdravotného zabezpečenia. Účasť mužov a žien na trhu práce umožňuje realizáciu rovnakých práv a povinností nielen v oblasti politickej, ale tiež vo sfére trhu a sociálneho zabezpečenia, nemala by však obmedzovať reprodukčné preferencie obyvateľov a vyvolávať stav, keď ľudia pod tlakom systému limitujú alebo minimalizujú počet detí v rodinách. Za takmer ideálny stav teda treba považovať situáciu, ktorá umožňuje harmonizáciu pracovnej kariéry a rodinného života mužov aj žien.

Rodová rovnosť má progresívny význam pre demokratickú a sociálne spravodlivú spoločnosť. Rodová rovnosť má *ľudsko-právnu* dimenziu a z tohto dôvodu je nevyhnutná pre individuálnu sebarealizáciu každého jednotlivca - muža či ženy. Dosiahnutie rodovej rovnosti a plné využitie ľudského potenciálu bez obmedzení rodovými rolami je kľúčom k medzinárodnej, európskej, národnej a regionálnej hospodárskej a sociálnej prosperite. Svedčí o tom dlhodobá snaha aktérov a aktérok v úsilí presadiť problematiku rodovej rovnosti nielen ako *teoreticko-politický koncept* (potvrdený historickým emancipačným úsilím o presadenie záujmov žien zakotvených v legislatíve), ale aj ako *spoločenský koncept* zdôrazňujúci uznanie rovnosti žien a mužov.

Zásada rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia.² Bez spoločnej angažovanosti mužov a žien v snahe dosiahnuť rodovú rovnosť sa uve-

² Princíp rovnosti a zákaz diskriminácie na Slovensku 2008.

POZNÁMKY

dené úsilie ukázalo na základe historických skúseností ako neefektívne a nepochopiteľné.³ K zmenám spoločenského prostredia priradujeme napr. *diverzifikáciu pracovnej sily* - rôznorodosť zamestnancov je prínosom, je nutné skončiť s predsudkami a diskrimináciou; *zvyšujúcu sa mieru autonómie jednotlivca* a zároveň *znižujúcu sa mieru autority*, vzrastá regionálna i celospoločenská konkurencia. Dochádza k organizačným zmenám, pracuje sa v tímoch, organizácia sa musí prispôsobovať meniacim sa podmienkam – používa sa pojem tzv. *učiacia sa organizácia*. Vyžaduje sa zmena v správaní sa zamestnancov, zvyšovanie miery informovanosti, dochádza k zmenám technológií a tradičných organizačných štruktúr a princípov.

Aj z týchto dôvodov sa spoločenské procesy, ktorých účelom a cieľom je posilnenie rovnosti žien a mužov stávajú novou dynamikou pre 21. storočie, ktorá si vyžaduje nový typ strategického materiálu zohľadňujúceho aktuálne spoločenské procesy z hľadiska odstraňovania rôznych foriem diskriminácie a rodovej nerovnosti, ich dôsledky a vplyv na rodovú rovnosť. Pre výkon akéhokoľvek zamestnania, postavenia či funkcie by mali byť rozhodujúce predovšetkým osobné schopnosti, skúsenosti, predpoklady a vzdelanie zamestnancov bez ohľadu na pohlavie, rodové predsudky a rodovú stereotypizáciu.

Genderové (rodové) rozdiely veľmi výrazne ovplyvňujú aj sociálne roly, ktoré hrajú muži a ženy v konflikte a postkonfliktnej rekonštrukcii krajiny - od roly obete, bojovníka, bojovníčky či mediátora, mediátorky pri oficiálnych jednaniach o mierových dohodách až po roly pri rekonštrukcii občianskej spoločnosti a základnej infraštruktúry. Globalizácia, postmodernizmus a nové bezpečnostné ohrozenia v multikulturnom prostredí prinášajú potrebu zmeny tradičného ponímania roly muža a ženy a zdôrazňujú potrebu akceptácie flexibility typicky mužského a typicky ženského správania v prospech rovnocennej účasti a plného zapojenia sa do všetkých aktivít na udržanie a podporu mieru a bezpečnosti.

2 ROZHODUJÚCE DOKUMENTY

Národná stratégia rodovej rovnosti (ďalej len „Stratégia“) je dokument, ktorý na najvyššej úrovni definuje rovnosť žien a mužov ako prierezovú, horizontálnu a všeobecnú spoločensko-politickú prioritu. Stratégia predstavuje typ materiálu, ktorý doteraz absentoval z hľadiska všeobecného uchopenia problematiky rodovej rovnosti a predstavuje základné východisko pre rozhodovanie na všetkých úrovniach. Stratégia neformuluje parciálne riešenia, ale základné okruhy a zámery na dosiahnutie rovnosti žien a mužov. Pracuje s pojmami, definíciami a predpokladmi, ktoré až na úrovni akčných plánov navrhnu konkrétne realizačné opatrenia. Stratégia nie je z týchto dôvodov akčným plánom. Stratégia neformuluje a nepopisuje konkrétne plánované kroky, opatrenia a zodpovednosť. Stratégia predstavuje naplnenie záväzkov vlády Slovenskej republiky, ktorá sa v Programovom vyhlásení na obdobie rokov 2006 – 2010 zaviazala, že pri presadzovaní svojej politiky bude podporovať rovno-

³ Stratégia rodovej rovnosti 2013.

právnosť žien a mužov ako dôležitý faktor rozvoja demokracie a realizácie ľudských práv tak, aby sa naplnili záväzky vyplývajúce z Lisabonskej stratégie, ako aj z medzinárodných zmlúv.

Pre vývoj uvedenej problematiky v Slovenskej republike sa stali rozhodujúcimi dokumenty OSN a to najmä :

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW, 1979), ktorý v článku 1 vymedzuje diskrimináciu žien ako „akékoľvek rozlišovanie, vylúčenie alebo obmedzenie na základe pohlavia, ktorého dôsledkom alebo cieľom je narušiť alebo zrušiť uznanie, požívanie vážnosti alebo uplatnenie sa žien, bez ohľadu na ich rodinný stav, na základe rovnosti mužov a žien, ľudských práv a základných slobôd v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej, občianskej alebo inej oblasti“. Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien bol publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 62/1987 Zb.⁴ Slovenská republika je v dôsledku sukcesie zmluvnou stranou dohovoru od 1. januára 1993. Jeho právna sila bola umocnená Opčným protokolom k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, ktorý bol prijatý 6. októbra 1999. Opčný protokol nadobudol pre Slovenskú republiku platnosť 17. februára 2001 a vyšiel v Zbierke zákonov pod číslom 343/2001⁵. Umožnil podávanie individuálnych sťažností v prípadoch diskriminácie žien. V súlade s článkom 7 odsekom 5 Ústavy SR má opčný protokol prednosť pred slovenskými zákonmi.

Rovnosť žien a mužov je jednou zo základných zásad práva Európskej únie, a teda aj Slovenskej republiky. Je zakotvená v konkrétnych článkoch *Zmluvy o založení Európskeho Spoločenstva*.

Amsterdamská zmluva posilnila kompetencie Európskeho Spoločenstva týkajúce sa rovnosti medzi mužmi a ženami a zaviedla cieľ eliminovať nerovnosti vo všetkých oblastiach občianskeho života a podporovať rovnosť medzi mužmi a ženami.

- v článku 2 sa uvádza, že úlohou Spoločenstva je podporovať rovnosť medzi mužmi a ženami,
- v článku 3 sa uvádza, že vo všetkých aktivitách sa Spoločenstvo zameriava na zamedzenie nerovnosti a podporu rovnosti medzi mužmi a ženami,
- v zmysle článku 13 môže spoločenstvo prijať opatrenia na boj proti diskriminácii, založenej na pohlaví,
- článok 137 hovorí o rovnosti medzi mužmi a ženami na trhu práce a o rovnakom zaobchádzaní,
- v článku 141 je zakotvená zásada rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami v otázkach zamestnania a povolania.

⁴ Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Zbierka zákonov č. 62/1987 Zb.

⁵ Opčný protokol k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Zbierka zákonov č. 341/2001 Z. z.

POZNÁMKY

Pre uvedenú oblasť bol vypracovaný komplexný súbor právnych predpisov o rovnakom zaobchádzaní s mužmi a ženami. Aktuálne úlohy problematiky rovnosti žien a mužov vyplývajú z *Plánu uplatňovania rovnosti žien a mužov (2006 - 2010)*⁶.

Európska komisia stanovila šesť prioritných oblastí tvoriacich vykonávací rámec na podporu rovnosti žien a mužov do roku 2010:

- odstránenie rodových stereotypov,
- zosúladenie súkromného a pracovného života,
- rovnaká ekonomická nezávislosť pre ženy a mužov,
- rovnocenné zastúpenie v rozhodovacom procese,
- odstránenie všetkých foriem násilia založeného na rodovej príslušnosti,
- podporovanie rovnosti žien a mužov vo vonkajšej a rozvojovej politike.

Na odstraňovanie nerovností a podporu rodovej rovnosti vo vyššie uvedených oblastiach sa v medzinárodnom kontexte vypracoval duálny prístup, ktorý predstavuje na jednej strane konkrétne politiky osobitne zamerané na nápravu situácií spôsobených nerovnosťami medzi mužmi a ženami a na druhej strane gender mainstreaming (uplatňovanie rodového hľadiska).

Gender mainstreaming (uplatňovanie rodového hľadiska) predstavuje integrovaný, právne záväzný prístup EÚ k rodovej rovnosti. Gender mainstreaming je právne záväznou požiadavkou, vyplývajúcou z článku 29 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania. Integrovaný prístup k rodovej rovnosti mainstreamuje (uplatňuje rodové hľadisko) rodovú rovnosť do centra všetkých činností od definovania politík, výskumu, obhajoby práv a dialógu, právnych predpisov, pridelovania zdrojov a vykonávania a sledovania časového plánu programov a návrhov. Obidva postupy sa navzájom dopĺňujú. Spoločnou je snaha o dosiahnutie cieľa, ktorým je rodová rovnosť.

Stratégia je prezentáciou verejného záujmu a politickej vôle uplatňovať gender mainstreaming vo verejných politikách na všetkých úrovniach a vo všetkých štádiách ich realizácie. Uplatňovanie rodového hľadiska bude vyžadovať procedurálne zmeny pri tvorbe a realizácii politík, novú organizačnú kultúru a spoluprácu aktérov na všetkých úrovniach. Bez príslušnej spoločenskej podpory by však politiky rodovej rovnosti mohli vyústiť iba do vzniku nefunkčného byrokratického mechanizmu. Nerovnaké zaobchádzanie nielenže narušuje jednu zo základných zásad Európskej únie, ale je aj obmedzujúcim faktorom pre hospodársky rast, prosperitu a trvalo udržateľný ekonomický, spoločenský a environmentálny vývoj.⁷ Cieľom Stratégie je začleniť rodové hľadisko do tvorby a realizácie politík na všetkých úrovniach a stupňoch riadenia.

⁶ Oznámenie Komisie Rade, Európskemu Parlamentu, Európskemu Hospodárskemu Sociálnemu Výboru a Výboru Regiónov – Plán uplatňovania rovnosti žien a mužov – KOM (2006) 92.

⁷ Stratégia rodovej rovnosti 2013.

3 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

Politiky v oblasti rovnosti žien a mužov (Equal Policies between Women and Men) sú zadefinované ako postupy vyplývajúce zo stratégií, akčných plánov a z fungovania inštitucionálnych mechanizmov, ktoré majú priniesť reálne dopady v konkrétnej politike ekonomického života, rodinného a osobného života, verejného a politického života.

Rovnosť príležitostí žien a mužov (Equal Opportunities of Women and Men) je zadefinovaná ako súčasť koncepcie rovnosti, ktorá presadzuje, aby ženy a muži mali rovnaké východiskové podmienky pre účasť na živote spoločnosti v ekonomickej, politickej a sociálnej oblasti. Rovnosť príležitostí neznamená rovnaké podmienky žien a mužov, pretože s ohľadom na vek, pohlavie, zdravotné postihnutie, vzdelanie, rodinné povinnosti a ďalšie faktory treba vytvárať rôzne podmienky na zabezpečenie rovnakých príležitostí a ich využívania.

Pohlavie (Sex) je biologická charakteristika človeka ako muža a ženy identifikovateľná na základe pohlavných orgánov, chromozómovej a hormonálnej výbavy a druhotných pohlavných znakov.

Rod (Gender) je zadefinovaný ako sociálne utváraná kategória, ktorá vzniká v kontexte určitej sociálnej, kultúrnej a ekonomickej štruktúry. Odovzdáva sa a reprodukuje sa procesom sociálneho učenia. Vymedzuje odlišné postavenie žien a mužov v sociálnych a mocenských vzťahoch, ktoré nie sú dôsledkom biologických, fyziologicko-anatomických odlišností. Rod je sociálnou konštrukciou, ku ktorej sa viažu pripisované alebo očakávané sociálne roly, správanie, ale aj predsudky, stereotypy, hodnotenia a sebahodnotenia, predstavy o tom, čo je a čo nie je pre ženu alebo muža správne a vhodné⁸. Rod sa formuje na základe výchovy, vzdelania, pod vplyvom prostredia, očakávaní, jazyka, vlastných rozhodnutí atď.⁹ Antropológovia a historici dávno dokázali, že vo viacerých kultúrach je sociálny obsah rolí ženy a muža variabilný alebo dokonca opačný ako v našich podmienkach; ženy tvrdo pracujú, majú rozhodujúci mocenský a ekonomický vplyv, a muži sa starajú o deti, krášia, sú pasívni v rozhodovaní, podriadení.

Odlíšenie pojmov pohlavie (sex) a rod (gender) zohralo veľký význam v chápaní a poznávaní rodovo špecifického rozmeru rôznych oblastí života. Pohlavie nie je nerozlučne späté s rodom. Rod sa ako naučený a kultúrne akceptovaný spôsob správania, vystupovania a vôbec všetkých prejavov žien a mužov historicky mení a má rôzne prejavy – tak v rámci jednotlivých kultúr, ako aj medzi kultúrami. Je to spoločensky utváraná kategória, ktorá vzniká v kontexte určitej spoločenskej, kultúrnej

⁸ Pozri <http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/vrchne-menu/slovnicek-pojmov>.

⁹ PIETRUCHOVÁ, O. a kol. : Rodová rovnosť v organizácii – stručná sprievodkyňa. Bratislava : Okat. s. 7.

POZNÁMKY

a ekonomickej štruktúry.

Predsudok (Prejudice) z latinského praejudicium – pred-usudzovanie, je definovaný ako antipatia alebo zaujatosť, ktorá vychádza z chybnnej a nadmernej kategoriálnej generalizácie (zovšeobecnenia). Antipatia môže byť namierená proti skupine ako celku alebo proti jedincovi, ktorý do danej skupiny patrí. Predsudok vzniká na základe opakovanej skúsenosti.

Stereotyp (Stereotype) z latinského stereotypia – opakovanie toho istého, je kategoriálnym zovšeobecnením, pri ktorom nevieme skutočne zistiť, o čo sa opiera. Stereotypom chýba opora vo faktoch. Funkciou stereotypu je, že má ospravedlniť a obhajovať nejaké správanie alebo postoj. Stereotyp je fixná idea a nástroj na triedenie a výber.¹⁰ Stereotyp je negatívny, ak napomáha triediť a vyberať len negatívne vlastnosti, pričom následne tento negatívny výber alebo antipatiu obhajuje. Stereotyp z týchto dôvodov nie je predsudok, ale nástroj racionalizácie údajne stálych hodnôt, myslenia a konania. Pozitívny autostereotyp = sme lepší ako iní, negatívny autostereotyp = sme horší ako iní. Jedno pohlavie je silnejšie, iné krajšie, múdrejšie... jedno je slabé, druhé sa hodí len na ťažkú prácu...

Rodový stereotyp (Gender Stereotype) je zadefinovaný ako predstava o údajne typicky mužských a ženských vlastnostiach a o údajných typických rolách a pozíciách mužov a žien v spoločnosti. Rodové stereotypy sú zjednodušené, nerealistické obrazy „mužskosti“ a „ženskosti“, idealizované vzory a očakávania, ktoré nás sprevádzajú vo všetkých oblastiach života.¹¹ Hoci sú sociálnym produktom, často ich mylne považujeme za „prirodzené“ či „prirodzene dané“. Vo svojich dôsledkoch poškodzujú dievčatá a chlapcov, ženy a mužov, pretože im bránia v rozvoji vlastnej individuality. Tieto stereotypy sú súčasťou širšieho systému rodových predstáv, ktoré ovplyvňujú spôsob, akým sú obe pohlavia vnímané. Tento systém predstáv sa udržuje najmä prostredníctvom sociálnych očakávaní. Dievčatá by nemali chodiť na karate, chlapci by nemali nosiť ružovú farbu, dievčatá sa majú učiť hlavne variť, chlapci sa majú venovať technike, nie estetike a móde. Predstavy o „správnej ženskosti“ a „správnej mužskosti“ zahŕňajú aj spôsob vnímania a hodnotenia tých, ktorí a ktoré tento vzorec narúšajú. Zároveň ovplyvňujú aj vnímanie seba samého ako muža a seba samej ako ženy. Vo všeobecnosti sú ženy ešte stále pod vplyvom rodových stereotypov považované za menej pribojné, psychicky labilnejšie, s väčšou sociálnou citlivosťou a verbálnou schopnosťou, sú menej schopné viesť druhých a sú menej rozhodné a objektívne ako muži. Hodnotami žien sú tradične rodina, deti, zdravie, starostlivosť a opatera. Naopak, muži sú z biologického hľadiska vybavení väčšou fyzickou silou, agresivitou, zrakovo-priestorovou schopnosťou a logickým myslením, čo ich predurčuje na riadiace funkcie, avšak nižšou emocionálnosťou a vyššou citlivosťou voči bolesti. Hodnotami mužov sú tradične: pozícia, sila, moc, peniaze a kariéra. Už len na základe vyššie spomínaných zaužívaných vlastností mužov a žien je zrejmé, prečo sa stále množstvo ľudí nevie zmieriť s predstavou zdravotného brata, kvetinára, kaderníka, učiteľa na prvom stupni základnej školy, či policajtky, profesionálnej

¹⁰ ALLPORT, G. W.: O povaze předsudků. Praha : Prostor 2004, s. 216.

¹¹ BOSÁ, MINAROVICOVÁ: Rodovo-citlivá výchova, Esfem, www.esfem.sk.

vojačky či manažérky. Keď muž v zdravotníctve - tak lekár, keď učiteľ - tak matematiky alebo odborných predmetov, keď žena v silových rezortoch, tak v podporných a administratívnych funkciách.

Rodová stereotypizácia (Gender Stereotypization) je zadefinovaná ako nástroj na obhajovanie predstavy o tom, aké by mali byť typické mužské a ženské vlastnosti a roly a pozície mužov a žien v spoločnosti. Namiesto pojmu rodový stereotyp je presnejšie používať pojem rodová stereotypizácia, pretože presnejšie vyjadruje procesúálnu stránku stereotypov.¹² Fakt, či sa niekto narodil ako dievča alebo chlapec, ovplyvňuje prístup rodičov a okolia k nemu. O. Pietruchová uvádza vo svojej publikácii zaujímavý pokus, keď bola sledovaná reakcia matiek na šesťmesačné dieťa oblečené v ružovom, ktoré sa vyjadrovali o dieťati ako o milom, chutnom, pôvabnom. Iná skupina žien to isté dieťa ale oblečené v modrom popisovala ako silné, aktívne, životaschopné. Očakávania a vyjadrenia sa viazali na prisudzované pohlavie dieťaťa, nie na skutočné. Napríklad predsudok „chlapci neplačú a dievčatá sa nebijú“, v dospelosti vedie pri odchýlke k pochybnostiam o vlastnej normálnosti, identifikácii s pohlavím, neistote v správaní a konaní.

Tradičná delba rolí (Traditional Roles Division) označuje očakávané správanie a prijatie správania a činností, ktoré súvisia so sociálnou pozíciou, tak ako sa vyvinuli v čase v danej kultúre; napr. tradičný obraz pretrvávajúci v slovenskej spoločnosti je, že ženy sa starajú o domácnosť a deti a muži o finančné zabezpečenie. Akýkoľvek odklon, napr. v podobe ženy = bezdetnej manažérky, vojačky či policajtky alebo muža na materskej dovolenke, je odsudzovaný, nálepkovaný, nenormálny.

„V dôsledku biologizujúcich tendencií sa delba práce medzi pohlaviami vníma ako čosi prirodzené; odlišné sociálne úlohy mužov a žien, ale aj ich odlišný sociálny status sú údajne podmienené prírodou, hlavne vyššou fyzickou silou muža a schopnosťou ženy rodiť – práve schopnosť rodiť deti je tým biologickým faktorom, s ktorým sa najčastejšie spája, vysvetľuje i ospravedlňuje nižšie sociálne postavenie žien (napr. vo sfére platenej práce)“¹³.

Tradičná delba rolí v rodine vyjadruje, že stereotypy každodennosti sa v slovenských domácnostiach približujú tradičnému rozdeleniu na mužské a ženské práce. Súčasná delba rolí v rodine väčšmi vyhovuje mužom ako ženám. Predstavy mužov o ideálnom rozložení väčšiny bežných domácich prác sú veľmi blízke reálnej delbe činností medzi mužmi a ženami: mužom vyhovuje, že ich v prevažnej miere vykonávajú ich partnerky. Svoje väčšie zapojenie by si muži vedeli predstaviť iba pri kontro-

¹² „...odstránenie predsudkov a zvykov a všetkých iných praktík založených na myšlienke podriadenosti alebo nadradenosti niektorého z pohlaví alebo na stereotypných rolách pre mužov a ženy“ – „... the elimination of prejudices and customary and all other practises which are based on the idea of the inferiority or the superiority of either of the sexes or on stereotyped roles for men and women“ In: Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Zbierka zákonov č. 62/1987 Zb., článok 5.

¹³ FARKAŠOVÁ E. - KICZKOVÁ, Z. - SZAPUOVÁ, M.: Rodovo - diferencovaný pohľad na človeka/spoločnosť : Rozlíšenie pohlavia a rodu. Bratislava, 2006, s.1.

POZNÁMKY

le školských úloh detí a pri vodení detí do školy či materskej školy. Ženy sú väčšími zástankyňami partnerského rozloženia povinností v domácnosti ako muži. Naopak, mužom viac vyhovuje tradičný model, kde ťažisko zodpovednosti leží na pleciah žien. Preferencia partnerského modelu sa zvyšuje s rastúcim vzdelaním mužov. Posilnenie partnerského modelu pritom predpokladá narušenie hlboko zakorenených a výchovou odovzdávaných stereotypov roly muža a ženy. V oblasti výchovy detí, ako uvádza Z. Bútorová, sa väčšina respondentov hlási k názoru, že pri starostlivosti o deti by sa žena mala striedať s mužom. Častejšie sa za delbu rolí prihovárajú ženy s vysokoškolským vzdelaním a pochádzajúce z rodín s dobrým vzdelanostným zázemím. Aj medzi mužmi k partnerskej zodpovednosti za výchovu detí viac inklinujú vzdelanejší muži a tí, ktorých rodičia mali vyššie vzdelanie. Častejšie sú to príslušníci mladších vekových kategórií.

Tradičná delba rolí v pracovnej oblasti poukazuje na rodovú asymetriu alebo rodové vychýlenie, tzn. preferovanie určitých povolanií a pozícií mužmi a ženami.

Horizontálna (sektorová) rodová segregácia (vyčleňovanie) sa prejavuje koncentráciou mužov a žien v určitých povolaniach. Ženy pracujú najmä v odvetviach, ktoré vykazujú nižšiu priemernú mzdu: v obchode, školstve, zdravotníctve, sociálnej starostlivosti, muži v oblastiach spojených s ekonomikou, politikou, ozbrojenými zložkami.

Vertikálna rodová segregácia spočíva v koncentrácii mužov a žien na určitých pozíciách v rámci jednej organizácie alebo inštitúcie. Na manažérskych pozíciách sa vyskytujú ženy minimálne, sú im prisudzované nižšie pozície. Toto usporiadanie je dôsledkom preferencie mužských hodnôt a noriem, usporiadaním pracovného času a výkonovými charakteristikami ako sú agresivita, pribojnosť, súťaživosť, racionalita a uprednostňovanie práce pred súkromím a starostlivosťou o rodinu. Aj ambiciózne ženy narážajú na tzv. sklenený strop (na vyššiu pozíciu už dovidia, majú splnené všetky predpoklady = vzdelanostné, skúsenostné, hodnostné a pod..., ale ženy na tejto pozícii sú výnimkou – plukovníčka, ministerka, rektorka vysokej školy...), či pôsobia v pozícii tokena, pracovníka, na ktorého sa kladie zvýšená pozornosť, nároky, hľadajú a zdôrazňujú sa nedostatky ako potvrdenie stereotypu "nehodena sa na určité pozície", pretože svojou inakosťou narušujú zaužívaný obraz, napr. homogénny = mužský vojenskej organizácie. Možno konštatovať snahu o prekonanie tzv. horizontálnej, ale zatiaľ nie vertikálnej rodovej segregácie v organizáciách.

Nerovné postavenie rodov sa prejavuje nielen v nižšom finančnom ohodnotení žien (všeobecne sa uvádza, že priemerná žena zarobí 75 % mužského platu, vysokoškolsky vzdelaná žena len 65 %), ale aj v ich nedostatočnom zastúpení vo verejných a vyšších pozíciách, či už v manažmente alebo politike organizácie, ďalej v menších šanciach na zamestnanie a na interné povýšenie alebo školenie. Pritom ženy už celé desaťročia disponujú rovnako kvalitným vzdelaním ako muži. Ženy poukazujú na jednoznačne mužskú definíciu organizácie pracovného času, na nemožnosť rovnováhy medzi profesionálnou a rodinnou realizáciou, na prijatie pra-

vidiel gender kontraktu = ženy prevezmú tradične mužské pracovné pozície a čas bez modifikácie.

Mylná predstava rovnosti sa prejavuje tak, že ženám je umožnené pracovať rovnako dlho ako mužom bez toho, že sa berie do úvahy ich tzv. druhé zaťaženie - práca pre rodinu. Na ženách popri práci na plný úväzok spočíva aj starostlivosť o domácnosť, deti alebo iných rodinných príslušníkov, čo logicky spôsobuje zdvojený stresový nápor. V členských štátoch Európskej únie je pomoc mužov pri zabezpečení chodu domácnosti ešte stále minimálna (ženy 63 %, muži 12 % - údaj Európskej nadácie pre zlepšenie životných a pracovných podmienok). Ak chce žena dosiahnuť úspech na pozíciách, kde absolútne prevládajú muži, musí kopírovať mužskú kariérnu dráhu, tzn. rodina nesmie nijak intervenovať do výkonu jej profesie. Muži - zamestnávateľia vnímajú tento stav ako samozrejмый, prirodzený, ale muž - manžel sa na to díva inak. Znevýhodnení sa cítia v mnohých oblastiach aj muži, ktorí prebrali časť roly považovanej tradične za ženskú, ako je napríklad riešenie rodinných záležitostí, starostlivosť o deti, chorých a starých rodičov a rodinných príslušníkov, pretože narážajú na prekážky, keď im zamestnávateľ neumožňuje napríklad flexibilnú pracovnú dobu, skrátený pracovný úväzok alebo prácu doma. Po rozvode sú deti len vo veľmi zriedkavých prípadoch pridelené do osobnej starostlivosti otcovi, čo je tiež dôsledok stereotypného predsudku o nižšej schopnosti muža zabezpečiť opateru dieťaťa. Na mužov je vyvíjaný tlak výkonovej spoločnosti, sú ohrození stresom, workoholizmom, stereotypným tlakom absolútnej zodpovednosti za finančné zabezpečenie rodiny.

Mužov ovláda strach z neúspechu, že zlyhajú ako manželia, otcovia, zamestnanci, ženy naopak strach z úspechu, nemajú dostatok skúseností s mocou, častokrát sa vyhýbajú kariérenmu postupu. Nastavenie rodových (genderových) rolí v spoločnosti je pokladané za hlavnú úroveň určujúcu životné podmienky a možnosti, ktoré sú príčinou nerovností v postavení mužov a žien.

Rodová rovnosť (Gender Equality) je zadefinovaná ako spravodlivé zaobchádzanie so ženami a mužmi, čo môže znamenať tak rovnaké zaobchádzanie, ako aj zaobchádzanie, ktoré je rozdielne, ale je ekvivalentné z hľadiska práv, výhod, povinností a možností. Všetky ľudské bytosti majú právo slobodne rozvíjať svoje schopnosti a vyberať si z možností bez obmedzení rodovými rolami. Rozdielne správanie, aspirácie a potreby žien a mužov sa uznávajú, hodnotia, berú do úvahy a podporujú rovnako.¹⁴ Naplnením zásady rovnakého zaobchádzania je nielen formálne rovnaké zaobchádzanie, ale aj také, ktoré je svojím obsahom rozdielne, ale v konečnom dôsledku je naplnením zásady rovnakého zaobchádzania. Vzájomne zameniteľným pojmom je *rovnosť žien a mužov (Equality between Women and Men)*, zadefinovaná ako spoločensko-politický kontext, ktorý má priniesť *reálne dopady* v konkrétnej politike ekonomického, rodinného a osobného života, verejného a politického života a vo výskume, vzdelávaní, školstve a v oblasti zdravotníctva. Právo na rovnosť žien

14 <http://slovník.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=175>.

POZNÁMKY

a mužov je jedným zo základných právnych postulátov, jedným z kľúčových subjektívnych práv, a teda aj základnou hodnotou demokracie. Dosahtutie tohto práva musí byť nielen formálne právne zakotvené (v zmysle potreby naplnenia rovnosti de iure), ale aj efektívne uplatňované vo všetkých oblastiach života spoločnosti (t.j. tak, aby bola naplnená rovnosť de facto). Je potrebné prijímať nové postupy a usku-točňovať štrukturálne zmeny tak, aby sa dosiahla rovnosť žien a mužov.

Uplatňovanie rodového hľadiska (Gender Mainstreaming) je pre potreby Stratégie rodovej rovnosti definované ako prístup, ktorý umožňuje začleňovať rovnosť žien a mužov do procesov prípravy, zavádzania a monitorovania všetkých politík na všetkých úrovniach. Je to jeden z prístupov, na základe ktorého sa dimenzia rovnosti žien a mužov zahŕňa ako integrálna súčasť do konkrétnej politiky ekonomického života, rodinného a osobného života, verejného a politického života a vo výskume, vzdelávaní, školstve, zdravotníctve atď. Je to prístup k rovnosti žien a mužov, ktorý predpokladá implementáciu, monitorovanie a hodnotenie rovnosti žien a mužov v politickej, ekonomickej, sociálnej a ďalších sférach. Gender mainstreaming je nástroj, prostredníctvom ktorého je do každej verejnej činnosti automaticky projektovaná a začleňovaná požiadavka vytvárať a zachovávať rovnosť žien a mužov s cieľom dosiahnuť úplné realizovanie rodovej rovnosti. Gender mainstreaming je právne záväznou požiadavkou sekundárneho práva Európskej únie.

Prostredníctvom Stratégie rodovej rovnosti budú vytvorené podmienky pre uznanie verejného záujmu na dosiahnutie rovnosti žien a mužov a jeho realizáciu aktérmi a aktérkami verejných politík v Slovenskej republike. Tým sa budú naplňovať medzinárodné a nadnárodné záväzky Slovenskej republiky v oblasti rovnosti žien a mužov.

Stratégia je nástroj na dosiahnutie rodovej rovnosti. Uplatňovanie princípu rodovej rovnosti patrí medzi základné piliere antidiskriminačnej politiky. Úlohou Stratégie je nielen eliminácia prejavov diskriminácie, ale aj podpora a vytváranie optimálnych podmienok k dosiahnutiu rovnosti žien a mužov, vychádzajúc z definície Rady Európy „*rovnosť žien a mužov znamená rovnaké zviditeľnenie, rovnakú právomoc a rovnakú účasť mužov i žien vo všetkých oblastiach verejného a súkromného života.*“¹⁵

4 PRINCÍPY RODOVEJ ROVNOSTI

Stratégia identifikuje nové smery vývoja rodovej rovnosti v podmienkach Slovenskej republiky a poukazuje na dôležitosť tvorby nových rámcových štruktúr a kultúrnych vzorcov integrujúcich rovnosť žien a mužov do života spoločnosti bez rodových predsudkov a obmedzení rodovými rolami. Zámerom Stratégie je zdôrazniť princíp rovnosti žien a mužov a jeho uplatňovanie v spoločenskej a individuálnej rovine ako štruktúroturnú charakteristiku organizácií, inštitúcií a spoločnosti ako celku.

¹⁵ Rada Európy (Council of Europe), Gender Mainstreaming : Conceptual Framework, Metodology and Presentation of Good Practicies, Strasbourg, 1998.

Je nutné vychádzať z nasledujúcich princípov:

1. Uplatňovanie rodovej rovnosti a zabezpečenie dôstojnosti žien a mužov je východiskom rozvoja demokratickej spoločnosti.
2. Dosiahnutie rovnosti žien a mužov je prioritou procesov ekonomickej a sociálnej kohézie.
3. Rodová stereotypizácia má negatívny vplyv nielen na ženy, ale aj na mužov.
4. Nerovnovážna distribúcia zdrojov a z nej vyplývajúca nerovnosť žien a mužov je neakceptovateľná.
5. Podmienkou uplatňovania rovnosti žien a mužov je reciprocita a rovnováha práv a povinností pre ženy a mužov.
6. Podpora rovnosti žien a mužov bez finančných, technických a materiálnych zdrojov a rodového rozpočtovania nemôže byť efektívna.
7. Rodová diskriminácia je neakceptovateľná.
8. Uplatňovanie rodovej rovnosti nestavia ženy a mužov proti sebe.

Integrovaný prístup na horizontálnej aj vertikálnej úrovni k rovnosti žien a mužov je v záujme tak mužov, ako aj žien. Pre naplnenie cieľov Stratégie budú dôležité aj výsledky koordinácie horizontálnej priority rovnosti príležitostí v rámci programového obdobia 2007 – 2013. Posúdenie vplyvu projektu na naplnenie horizontálnej priority rovnosti príležitostí je povinné pre všetkých žiadateľov zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu.

5 ZDÔVODNENIE PREDLOŽENIA STRATÉGIE RODOVEJ ROVNOSTI

Nadväzujúc na uvedený vývoj problematiky rovnosti žien a mužov a nutnosť plnenia záväzkov Slovenskej republiky z medzinárodných zmlúv a členstva v EÚ, ako aj na skutočnosť, že súčasné vládne dokumenty v tejto oblasti už nie sú v súčasnosti aktuálne a dostatočné, vznikla potreba formulovať modernú stratégiu rodovej rovnosti a zdefinovať jej oblasti, ciele a princípy v podmienkach Slovenskej republiky na roky 2009 - 2013.

V doterajšom vývoji problematiky absentovalo systematické uplatňovanie gender mainstreamingu. Integrácia gender mainstreamingu vo verejných politikách s presahom na akčné plány bude nasledovná:

1. Diagnostikovať a identifikovať nerovnosť, špecifické situácie a rozdielne potreby žien a mužov v každej oblasti prostredníctvom diferencovanej analýzy, štatistik, štúdií, hodnotení a auditov existujúcej legislatívy.
2. Informovať aktérov, nabádať ich k činnosti a vytvárať partnerstvá pre lepšie spoznanie problematiky rovnosti žien a mužov a efektívnejšiu koordináciu činnosti aktérov a aktérok, ako aj používanie rodovo citlivého jazyka (orgánov verejnej moci, volených predstaviteľov, sociálnych partnerov, zástupcov tretieho sektora a najmä mimovládnych organizácií).

POZNÁMKY

3. Zakomponovať konkrétne aktivity súvisiace s posilňovaním rodovej rovnosti do jednotlivých politík, programov a akčných plánov, doplnené o kvantifikované ukazovatele dosiahnutia vytýčených cieľov. Ide o identifikáciu oblastí s potenciálom pre rozvoj rodovej rovnosti, a to vo všetkých verejných i súkromných politikách. Následne je nutné využiť metódu zmluvných vzťahov, ako napríklad podpis rámcových zmlúv s ročným vyhodnocovaním dosiahnutého plnenia či vypracúvanie kvantifikovaných rozvojových cieľov atď.
4. Systematicky vyhodnocovať politiky na základe merateľných ukazovateľov.

Vzhľadom na to, že vývoj problematiky rovnosti žien a mužov v Slovenskej republike neustále prechádza novými fázami, možnosťami, výzvami a problémami, je nevyhnutné čo najlepšie nastaviť politiku vlády Slovenskej republiky uplatnením gender mainstreamingu.

Aby došlo k riešeniu nasledujúcich problémov, je nevyhnutné dôsledne aplikovať gender mainstreaming najmä na nasledujúce problémy: rodové mzdové rozdiely; segregácia žien a mužov v rámci sektorov, odvetví a povolani; disparitné zastúpenie žien a mužov v rozhodovaní; zosúladenie osobného, rodinného a pracovného života; rodová diskriminácia na trhu práce; nedostatočné zohľadňovanie pracovných dráh a plnenia rodičovských povinností a rodinných zodpovedností vo vzťahu k ďalším členom a členkám rodiny; problémy vyplývajúce z aplikačnej praxe sociálneho zabezpečenia; násilie páchané na ženách; nedostatočné inštitucionálne zabezpečenie rodovej rovnosti na miestnej a regionálnej úrovni; viacnásobná diskriminácia žien a mužov; migrácia a azyl; zdravie vrátane sexuálneho a reprodukčného a služby na podporu zdravia; rodová stereotypizácia; rodová diskriminácia vo vzdelávaní; rodová diskriminácia v oblasti rodinného a občianskeho práva.

Reálnym výsledkom uplatnenia Stratégie je zvyšovanie rovnosti, slobody, dôstojnosti a osobnej integrity, znižovanie chudoby a marginalizácie žien, čo bude mať priamy dopad na zvýšenie kvality života spoločnosti. Túto skutočnosť považujeme aj za konečné kritérium úspešnej realizácie Stratégie v Slovenskej republike.

6 CIELE STRATÉGIE RODOVEJ ROVNOSTI*Základný cieľ*

Základným cieľom stratégie je vytvoriť prostredie, účinné mechanizmy, nástroje a metódy implementovania rodovej rovnosti do všetkých oblastí spoločenského života.

Základný cieľ sa dá dosiahnuť prostredníctvom:

- inštitucionálneho zabezpečenia implementácie medzinárodnej, európskej a národnej politiky rodovej rovnosti, jej koordináciou a monitorovaním vo všetkých oblastiach záujmu, vytvorenia systému analytických, monitorovacích a kontrolných mechanizmov systematického zisťovania účinnosti a efektivity prostredníctvom akčných plánov v navrhovaných okruhoch opatrení,

- prijatia opatrení legislatívneho, ako i nelegislatívneho charakteru na dosahovanie pokroku v oblasti rodovej rovnosti,
- zvyšovania informovanosti a povedomia o problematike rodovej rovnosti medzi laickou i odbornou verejnosťou,
- odstránenia rodovej stereotypizácie a dosiahnutia spravodlivých rodových pomerov,
- zapojenia všetkých zainteresovaných subjektov vrátane občianskej spoločnosti do všetkých procesov súvisiacich s prijímaním, realizáciou a monitorovaním nástrojov a postupov vytváraných za účelom presadzovania rodovej rovnosti.

Operačné ciele

Stratégia má zámer prostredníctvom operačných cieľov injektovať¹⁶ rovnosť žien a mužov do systému spoločenských vzťahov v špecifických oblastiach tak, aby sa predovšetkým rozrušovali umelé kauzálne rámce tzv. rodovej stereotypizácie a posilňovala sa osobnostná integrita, dôstojnosť žien a mužov, efektívnosť, spravodlivosť a demokracia (atributívna) spoločenského systému nasledovne:

1. Dosiahnuť vyvážené postavenie a zastúpenie žien a mužov v rozhodovacích a mocenských pozíciách.
2. Identifikovať rodovú stereotypizáciu (umelé, stereotypné kauzálne rámce), oslabovať ju a vyhýbať sa jej a vytvárať nestereotypné systémy vzťahov vrátane kultúry a povedomia rešpektujúceho rovnosť žien a mužov a dosiahnuť v systémoch výchovy a vzdelávania plnú akceptáciu rovnosti žien a mužov.
3. Zohľadňovať rovnosť žien a mužov ako štruktúrotvornú zložku vytvárania a fungovania systémov vzťahov a vytvárania demokratickej spoločnosti.
4. Vytvárať podporné mechanizmy pre plnohodnotnú účasť žien a mužov v hospodárskom, ekonomickom a sociálnom rozvoji a pre akúkoľvek distribúciu finančných, technických a materiálnych, priestorových a časových zdrojov a služieb.
5. Vybudovať a skvalitniť inštitucionálne mechanizmy slúžiace na presadzovanie a implementáciu rovnosti žien a mužov na všetkých úrovniach štátnej správy, samosprávy a ostatných organizácií a inštitúcií (infraštruktúra, sieť, focal point.).
6. Zefektívniť a skvalitniť systém prevencie a eliminácie diskriminácie a násillia vo všetkých jeho formách.
7. Identifikovať nerovnosti žien a mužov prostredníctvom posilnenia výskumov a štatistík členených na základe pohlavia.
8. Vytvoriť celospoločenské kontrolné mechanizmy, monitoring a evaluáciu uplatňovania rovnosti žien a mužov.

Operačné ciele sa budú realizovať prostredníctvom akčných plánov jednotlivých rezortov a ostatných organizácií a inštitúcií tak, aby sa konkrétne a adekvátne aplikovali v identifikovaných oblastiach: oblasť ekonomická, hospodárska, sociál-

¹⁶ Injektovať v zmysle implementovať, použiť, realizovať.

POZNÁMKY

na a zdravotníctva; oblasť rodiny; oblasť verejného a politického života, participácie a reprezentácie; oblasť výskumu, vzdelávania, školstva, médií a kultúry.

7 NÁSTROJE A METÓDY

Pre realizáciu Stratégie je dôležité zaviesť adekvátne efektívne nástroje, metódy a mechanizmy zodpovedajúce jej cieľom a zámerom:

- zefektívniť legislatívu a alokovať dostatočné finančné prostriedky ako nástroj realizácie Stratégie,
- posilniť inštitucionálne mechanizmy ako základný aparát implementácie na všetkých úrovniach,
- vytvoriť konkrétne akčné plány ako základnú metódu implementácie Stratégie. Akčné plány budú obsahovať kroky (opatrenia, odporúčania, úlohy) na dosiahnutie cieľov v rámci jednotlivých oblastí zadefinovaných v Stratégii, časové rámce a mechanizmy merania úspešnosti jednotlivých krokov a postupov,
- uplatňovať metódu gender mainstreamingu horizontálne vo všetkých oblastiach a na všetkých úrovniach a prijať dočasné vyrovnávacie opatrenia.¹⁷

Pre realizáciu zámerov Stratégie v praxi je potrebné vytvoriť dlhodobý finančný mechanizmus tvorený zdrojmi zo štátneho rozpočtu, z rozpočtu samosprávnych krajov, miest a obcí a zo zdrojov Európskej únie.

8 RODOVÁ ROVNOSŤ V OTÁZKACH BEZPEČNOSTI A MIERU

Sociálna štruktúra väčšiny spoločností, v ktorých chýba dôraz na rodovú rovnosť, vymedzuje ženám tradičné roly alebo nižšie spoločenské pozície. Vojny a konflikty sú, paradoxne, prostriedkom pre potvrdenie ich rovnosti. Počas dvoch svetových vojen, ktoré poznačili dejiny Európy, sa ženy postavili na miesta mužov vo všetkých štruktúrach spoločnosti: na farmách, rovnako ako aj v továrňach, v riadiacich funkciách miestnej samosprávy, v povolaniach, ktoré boli často nezlučiteľné s fyzickými danosťami žien. Koniec vojny vždy ženy navrátil naspäť do privátnej sféry, do domácností. Úpadok postavenia žien po vojnách je historicky uznaným faktom.

Spoločnosti, ktoré začali brať do úvahy otázku rodovej rovnosti, priniesli inováciu v rodovo-stereotypnej delbe práce, a tak okrem civilných organizácií aj mnohé armády otvorili možnosti seberealizácie ženám a boj za rovnosť ich práv viedla až k tomu, že sa môžu viac či menej aktívne zúčastňovať na ozbrojených konfliktoch. Ženy čoraz častejšie vstupujú do radov ozbrojených zložiek v role bojovníčok, vojačiek. Dokonca stúpajúci fenomén ženských teroristických samovražedných atentátov upozorňuje nielen na ich odvahu a odhodlanie, ale často aj na vývoj spoločnosti. Z filozofického hľadiska tento jav upozorňuje na tzv. paradox rovnosti. Ženy nemôžu byť rovné mužom v živote, ale môžu im byť rovné v mučeníckej smrti, ktorá vzbudzuje väčšiu mediálnu publicitu a spoločenskú odozvu ako u mužov a rodine prináša veľkú úctu.

¹⁷ Stratégia rodovej rovnosti 2013.

Dôsledky zvyšujúcej sa účasti žien na vojenskej bojaschopnosti patria ku kľúčovým otázkam a k významným témam rozporných diskusií. Sociálna identita žien ich zaraďuje skôr medzi obeť, ako medzi vykonávateľov násillia. Rastúci podiel žien v armáde determinuje vznik závažných kultúrnych nepríjemností. Ich angažovanosť v zabíjaní sa dostáva do konfliktu s kľúčovými elementmi ich sociálnej osobnosti, ich citlivosti ako osôb nežnejšieho pohlavia a s ich pestúnskou schopnosťou. Dôkazy týchto nepríjemností je možné nájsť v správach oznamovacích prostriedkov, tlačových správach, v trvalom záujme verejnosti o otázky sexuality na palubách lodí, kritiky žien odchádzajúcich do vojny zriekajúc sa manželov a detí, záujmu verejnosti o ženy, ktoré sa stali vojnovými zajatcami, ale aj ženy podieľajúce sa na vojnových zločinoch.

Mnohé z týchto názorov a diskusií sa iba zriedka dotýkajú problému, ako sú samotní muži ochotní bojovať, zabíjať a umierať. Zdá sa, že u mužov ide o otázku, ktorá je omnoho menej záležitosťou ich vlastnej voľby, ale stereotypu silného muža, neohrozeného bojovníka.

Na jednej strane, pokiaľ sa ozbrojené sily snažia získavať skôr technokratov ako bojovníkov, kladú viac dôraz na intelektuálne a vzdelanostné kvality kadetov. Na druhej strane, rozširovanie vojenských rolí žien je chápané ako niečo, čo potenciálne obmedzuje bojaschopnosť. M. C. Devilbiss podáva podrobný a optimistický prehľad o pracovnej rutine v integrovanej jednotke. Popisuje, ako účasť žien prispieva k bojaschopnosti jednotky a usudzuje, že súdržnosť jednotky je založená "na pospolitých skúsenostiach, spoločne zdieľanom riziku a vzájomných skúsenostiach s tvrdosťou služby a nie na odlišnosti pohlaví".

Cieľom reorganizačných procesov z rodovej perspektívy v profesionálnej armáde nie je samoučelne dosiahnuť rodovú paritu, ale využiť jedinečný a silný spôsob, akým môžu ženy prispieť k riešeniu problémov. Po skončení studenej vojny sa významnou súčasťou medzinárodnej politiky stalo „budovanie mieru“ (peacebuilding).

To sprevádza aj narušenie obrazu bojovníka, ktorý tvorí jadro tradičnej armádnej kultúry. Armády stoja v medzinárodnom mierovom nasadení pred celkom inou úlohou, centrom ich úsillia už nie sú „boj“, „vítazstvo“, ale prevencia konfliktov, ukončenie vojen a zachovanie mieru. Vojenskú misiu 21. storočia možno zhrnúť do slov „ochraňovať, pomáhať, zachraňovať“. Už netreba brániť iba svoju vlasť, ale urovnávať konflikty v iných štátoch.¹⁸

Zástancom vytvorenia konceptu tzv. *ľudskej bezpečnosti* a legislatívnu nevyhnutnosť zaistenia bezpečnosti jednotlivca presadzuje Organizácia spojených národov. „*Ľudská bezpečnosť... musí položiť dôraz na človeka, nielen na štáty a národy... Koncept bezpečnosti sa musí zmeniť - z výlučného konceptu bezpečnosti národa na koncept,*

¹⁸ www.genderandpeacekeeping.org.

POZNÁMKY

ktorého cieľom bude bezpečnosť človeka. Musí sa zmeniť z bezpečnosti, ktorú je možné dosiahnuť len zbrojením, na bezpečnosť, ktorou môžeme dosiahnuť podporu rozvoja, z teritoriálnej bezpečnosti na istotu v otázkach zaistenia potravín, zamestnania a zdravého životného prostredia.“¹⁹ Tieto ambície sa nevyklučujú ani s typickými ženskými vlastnosťami starostlivosti, opateru a ochrany, ba práve naopak, prinášajú ich rozšírenie z rodiny v prospech celku a vyžadujú si mužské aj ženské skúsenosti, zručnosti a vzdelanie.

Účasť žien na mierových procesoch je nezastupiteľná.²⁰ Je to výzva na zapojenie žien do mierových rokovaní, keďže ozbrojené konflikty majú na mužov a ženy rozdielny dopad a vplyv. Jedným z ukazovateľov pohybu k postvojenskej spoločnosti je rozširovanie civilných princípov a občianskych práv vojenského personálu. Z tohto pohľadu je možné chápať rozšírenie vojenskej roly žien ako prehlbovanie občianskych práv a ukazovateľ širšieho historického pohybu od spoločnosti orientovanej na predpísaný status ku spoločnosti orientovanej na výkon. Princíp ich „rovnocennej účasti a plného zapojenia sa do všetkých aktivít na udržanie a podporu mieru a bezpečnosti“ v súlade s rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN č. 1325 z roku 2000 sa nedodržiava a rozhodnutia o prevencii a riešení konfliktu sú často prijímané bez účasti žien.²¹

Cieľom nie je nahrádzať ženami mužské pozície, kopírovať mužské činnosti a následne poukazovať na fyzické indispozície či nedostatok skúseností, ale rozšíriť možnosti, využiť jedinečný a silný spôsob, akým sa môžu ženy a muži inšpirovať, dopĺňať a realizovať v zaistení bezpečnosti a mieru. Ženské modré prilby, tzv. „pozorovateľky“ v oblasti ľudských práv a ďalšie ženy pôsobiace na misiách, ponúkajú nové zručnosti a spôsoby fungovania tejto neustále sa rozvíjajúcej oblasti udržiavania mieru. Často dokážu rýchlejšie nadviazať kontakt s civilným obyvateľstvom a získavať informácie, komunikovať s miestnymi ženami, dokážu vytvoriť pocit bezpečia pre deti, seniorov, obeť násillia, živelných katastrof. Tým, že sú do ozbrojených zložiek zaradené ženy - vojačky, policajtky, mediátorky, lekárky a sociálne pracovníčky, je možné posilniť bezpečné prostredie pre obeť, ale aj naštartovať procesy postkonfliktnej rekonštrukcie nielen na oficiálnych jednaniach o mierových dohodách, ale aj posilnenie ich pozície pri rekonštrukcii občianskej spoločnosti a základnej infraštruktúry.

9 RODOVÁ ROVNOSŤ VO VOJENSKEJ ORGANIZÁCIÍ

Vojenská organizácia (armáda) predstavuje špecifický spôsob združovania ľudí, naplňujúcich vo svojej činnosti spoločensko-politické ciele. Tomu zodpovedá aj

¹⁹ Human Development report 1993. In: WAISOVÁ, Š.: Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. s. 68.

²⁰ KEYSER, V.: Správa o postavení žien v ozbrojených konfliktoch a ich úlohe pri rekonštrukcii a demokratickom procese v krajine po skončení ozbrojeného konfliktu z 3.5.2006.

²¹ Správa o dodržiavaní ľudských práv v Slovenskej republike v roku 2007. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Bratislava, 2008. <http://www.snspl.sk>.

usporiadanie ich vzťahov a činností. Vyznačuje sa určitými osobitými znakmi, na ktoré nie je jednoznačný názor. I. A. Bláha napríklad uvádza tieto: vysoký stupeň integrácie; automatizácia činnosti; izolácia; estetický moment a mravné hodnotenie.²² Nadväzujúc na Maxa Webera, ktorý vymedzil znaky byrokratickej organizácie, za akú možno vojenskú organizáciu (armádu, ozbrojené sily) považovať, možno za základné znaky vojenskej organizácie vymedziť: prísnu centralizáciu, hierarchizáciu a formalizáciu vzťahov a činností, reglementáciu (podrobným upravením) konania a správania svojich príslušníkov, prísne vymedzenie svojej kompetencie a vlastné prostriedky kontroly, osobitný hodnotový systém, relatívne samostatný a uzavretý informačný systém.²³

Klasické prístupy zaoberajúce sa problematikou moderných organizácií zameriavali svoju pozornosť predovšetkým na formálnu stránku ich existencie a fungovania. Vo svetle týchto teórií sme sa na organizácie naučili pozeráť ako na hierarchicky usporiadané systémy, ktorých úspech je daný predovšetkým jasnými, zrozumiteľnými a všeobecne záväznými pravidlami usmerňujúcimi a regulujúcimi všetky dôležité organizačné procesy. Pracovníci boli do týchto systémov zaradovaní ako univerzálne výkonnostné jednotky, od ktorých sa očakávalo prijatie firemného prostredia a jeho pravidiel. Ako protihodnota za očakávané správanie im mali byť poskytnuté rôzne benefity a možnosť kariérneho postupu.

Moderné organizácie ale nevznikli v prostredí, ktoré by sa vyznačovalo genderovou (rodovou) neutralitou. Vzhľadom na skutočnosti, že v moderných organizáciách a ich manažmente tradične pracovali muži, je „prirodzené“, že oblasť pracovného a organizačného života bola utváraná v súlade s hodnotami zodpovedajúcimi mužskému modelu správania a pracovného času. Takéto organizácie nazývame *genderované*²⁴. Tieto organizácie majú výraznú tendenciu hodnotiť výkon zamestnancov podľa času, ktorý strávili v práci.

9.1 Moderné formy zamestnávania podporujúce zosúladenie pracovného a rodinného života

Moderné *genderovo integrované organizácie* a ich kultúra práce sú založené na rodovej neutralite, na hodnotách, normách a metódach, ktoré presadzujú princípy genderovej rovnosti do každodennej praxe. Flexibilita v tejto oblasti môže byť pre zamestnávateľa nástrojom reštrukturalizácie organizácie na genderovo integrovanú, podporujúcu individualitu jednotlivcov i prorodinnú politiku. Výsledkom je vyššia humanizácia sveta práce, zvyšovanie kvality života, vytváranie a podpora rovných príležitostí na trhu práce, možnosť prispôsobenia pracovnej doby biorytmu človeka, zníženie konfliktov a stresovej záťaže na pracovisku alebo pri dochádzke do práce, zosúladenie pracovnej a životnej roly, skĺbenie pracovného a rodinného života.

²² BLÁHA, A. I., s. 348 – 350.

²³ POLONSKÝ, D. - MALÁTEK, V. - MATIS, J., s. 24.

²⁴ Křížková, A. - Pavelica, K., s. 38.

POZNÁMKY

V krajinách EU sa zavádzajú rôzne metódy a formy práce posilňujúce tento trend, v ozbrojených silách môžeme tiež hovoriť o prieniku tzv. mäkkých hodnôt do vojenskej organizácie a tiež humanizácia práce, čo v širšom zmysle znamená *odstraňovanie* časovo, fyzicky i psychicky vyčerpávajúcich, nadmerne rizikových, alebo zdraviu škodlivých pracovných činností, zahrňujúce i príslušné opatrenia.²⁵ Filozofické a etické východiská vyvolávali v tejto súvislosti už dávnejšie požiadavky na skracovanie pracovného času, robotizáciu a pod. Jednou z rozhodujúcich oblastí, v ktorej môže zamestnávateľ prispieť k harmonizácii práce a osobného a rodinného života zamestnancov, je oblasť dohodovania foriem a podmienok práce a oblasť organizácie pracovného času. Môže sa to týkať najmä týchto pracovných podmienok:

- počet odpracovaných hodín za deň,
- začiatok a koniec pracovnej doby,
- rovnomerné alebo variabilné rozvrhnutie práce.

Flexibilita v tejto oblasti môže byť pre zamestnávateľa nástrojom podnikovej prorodinej politiky. M. Šipikal uvádza niekoľko pozitív, ktoré flexibilná organizácia práce prináša ako pre zamestnancov, tak i pre zamestnávateľov. Sú to najmä:

- vyššia humanizácia sveta práce,
- zvyšovanie kvality života,
- vytváranie a podpora rovných príležitostí na trhu práce,
- možnosť prispôsobenia pracovnej doby biorytmu človeka, zníženie konfliktov a stresovej záťaže na pracovisku, či pri dochádzke do práce,
- zosúladenie pracovnej a životnej roly, sklbenie pracovného a rodinného života.²⁶

Flexibilná (pružná) alebo individuálna pracovná doba

Najčastejšie používanou formou flexibility je individuálna pracovná doba. Podstatu tvoria rozdielne rozvrhové režimy pracovnej doby. Zamestnanci odpracujú predpísaný počet hodín, ktorý môže byť stanovený na dennej, týždennej, mesačnej alebo ročnej báze. Dodržujú individuálne zvolený režim práce (začiatok, koniec pracovnej doby, dĺžka dennej a týždennej pracovnej doby, rozvrhnutie pracovných úloh v priebehu dohodnutého obdobia), v rámci ktorého predpísaný počet hodín odpracujú.

Pracovná doba (jej rozsah) – je výsledkom dohody medzi zamestnancom a zamestnávateľom s ohľadom na vzájomnú výhodnosť. Zo strany zamestnávateľa existujú rôzne možnosti, ako zamestnancom ponúknuť vzájomne výhodnú úpravu pracovnej doby:

²⁵ HAMAJ, P.: Sociologické aspekty vojenskej práce a profesie. L. Mikuláš : AOS, 2004. s. 63 - 65. ISBN 80-8040-252-3.

²⁶ ŠIPIKAL, M. a kol.: Zosúladowanie pracovného a rodinného života v krajinách EU. B. Bystrica : REIC, 2007. s. 7. ISBN 978-80-8083-433-3.

Ročný fond pracovného času – zamestnanec odpracuje rovnaké množstvo hodín ako zamestnanec na plný úväzok, ale doba jeho práce je zmenená tak, aby vyhovovala zamestnancovi i zamestnávateľovi. Pracovná doba sa počíta na ročnej báze namiesto klasickej týždennej. Hodiny pritom musia byť odpracované v rámci definovanej časovej periódy.

Zhustený (stlačený) pracovný týždeň – zamestnanec odpracuje nezmenený týždenný počet pracovných hodín za kratší počet pracovných dní, denná pracovná doba v pracovných dňoch tohto stlačeného pracovného týždňa sa v dôsledku toho adekvátne predlžuje.

Individuálne skrátená pracovná doba – zamestnanec má obvykle možnosť zredukovať svoj pracovný čas o 5 až 10 % na určitú dobu s právom návratu k plnej pracovnej dobe. Voľný čas je možné získať skrátením pracovného dňa alebo týždňa, prípadne v rámci dlhšieho časového obdobia počas roka.

Term-time working – zamestnanec pracuje na plný úväzok alebo čiastočný úväzok v priebehu roka, má neplatené voľno, napr. počas školských prázdnin. Alebo pracuje na plný či čiastočný úväzok a odpracuje mimoriadne dni v term-time, akumulované odpracované hodiny alebo dni si vyberie počas školských prázdnin.

Flexibilná pracovná doba – zamestnanec pracuje na plný úväzok, je mu však umožnená flexibilná pracovná doba na základe zmeny začiatku a konca pracovného dňa. Pevne stanovené sú len určité hodiny, kedy musia byť všetci zamestnanci v práci, pričom začiatok a koniec pracovnej doby sú pružné. Obvykle existuje možnosť odísť skôr z práce a nahradiť si neodpracované hodiny inokedy. Typický začiatok pracovnej doby je medzi 8.00 a 9.30 h a koniec medzi 16.00 a 17.30 h. Doba, počas ktorej musia byť všetci zamestnanci v práci, je obvykle medzi 9.30 a 12.00 a medzi 14.00 a 16.00. Flexibilná pracovná doba umožňuje zamestnancom zladiť pracovné a mimopracovné povinnosti, prispôbiť cestovanie do zamestnania, príchod a odchod do zamestnania prispôbiť prevádzkovým hodinám inštitúcií (obchody, služby, zdravotnícke zariadenia, školy, úrady).

Banka pracovného času – zamestnanec má možnosť akumulácie a prenášania nadpracovaných hodín (v prípade mimoriadnej a nárazovej práce) a ich následné čerpanie vo forme pracovného voľna podľa individuálnej potreby (toto voľno je zaplatené).

Práca na čiastočný úväzok

Ide o takú formu pracovnej doby, kedy zamestnanec odpracuje kratší úväzok ako 40, resp. 37,5 hodiny týždenne, ale pracuje na väčší ako 50 % úväzok. Práca môže byť rozložená v priebehu týždňa rovnomerne alebo nerovnomerne.

POZNÁMKY

Existujú rôzne formy práce na čiastočný úväzok.

Pevne určený čiastočný pracovný úväzok – zamestnanec pracuje nižší počet hodín za deň alebo menej dní v týždni, eventuálne pracuje celý týždeň, niektoré týždne v roku však vynecháva.

Individuálne skrátená pracovná doba – zamestnanec môže svoj pracovný čas skrátiť na určitú vymedzenú dobu s možnosťou vrátiť sa k plnému pracovnému úväzku.

Dohoda o počte odpracovaných hodín za rok – zamestnanec má dopredu stanovený určitý počet odpracovaných hodín za rok. Pracovná doba sa môže meniť v dôsledku sezónnych zmien alebo firemných požiadaviek počas roka.

Job sharing (delenie sa o pracovné miesto) - je to situácia, kedy existuje jedno pracovné miesto, jeden plat za výkon danej práce a jedny pracovné podmienky, o ktoré sa delia obyčajne dvaja alebo viacerí ľudia pracujúci na skrátenú pracovnú dobu podľa dohodnutého rozpisu. Zamestnanci pracujú buď na čiastočný úväzok, alebo využívajú dovolenku za účelom vzdelávania.

Job splitting - ide o podobnú úpravu ako job sharing. Rozdiel spočíva v tom, že úlohy, ktoré sú náplňou plného pracovného úväzku, sú rozdelené medzi dvoch ľudí tak, že každý zodpovedá iba za jemu pridelené úlohy. V niektorých prípadoch sa pracovné časy oboch pracovníkov prekrývajú.

Telepráca: Návrhy zlepšujúce spôsob práce a zohľadňujúce rodinné prostredie zamestnanca nie sú obmedzené len na pracovisko. Existujú aj modely, ktoré zahŕňajú prácu doma alebo dištančnú prácu. Telepráca je taká organizácia práce, pri ktorej zamestnanci pracujú v ľubovoľnom čase a na ľubovoľnom mieste, ktoré im umožňuje odvieť pracovnú úlohu efektívne a výkonne. Umožňuje teda zamestnancom pracovať aj mimo kancelárie či pracovného miesta. Ide o špeciálny druh práce doma. Zamestnanec niekoľko hodín i dní v týždni, niekedy dokonca aj počas celej pracovnej doby, plní svoje pracovné úlohy doma či na inom mieste s využitím informačných a komunikačných technológií. Je len na dohode zamestnanca a zamestnávateľa, koľko pracovného času bude pracovník vykonávať v kancelárii a koľko mimo nej. Výhodou telepráce pre zamestnanca je pružný pracovný čas, zamestnanec sám rozhoduje o tom, kedy bude pracovať. Odpadá každodenné dochádzanie do práce a časové straty. Zamestnanec si môže lepšie organizovať pracovné a súkromné povinnosti, a tým harmonizovať svoj pracovný a rodinný život.

Projektové zamestnávanie: Ide o určitú kombináciu medzi zmluvou na dobu určitú, pružnou pracovnou dobou a prípadne aj prácou doma. Zamestnanec je zamestnaný na vypracovanie a ukončenie určitého projektu. V tomto projekte má definované činnosti a lehoty na ich vykonanie. Pre zamestnanca je výhodou, že má jasne definovanú pracovnú náplň a jej nemennosť a nemá žiadne iné obmedzenia ako miesto výkonu práce a pracovná doba.

Pokiaľ sa zaoberáme možnosťami flexibilných foriem zamestnávania, musíme konštatovať, že je to nový trend, ktorý sa presadzuje veľmi pomaly a existujú aj mnohé nevýhody a organizačné obmedzenia. Medzi nevýhody môžeme zaradiť napr. to, že nie každý zamestnanec dokáže dobre organizovať svoj čas, stáva sa workoholikom, iný zas môže systém zneužívať. Obmedzujúci môže byť cieľ a funkčná náplň tradičných organizácií, medzi ktoré patrí aj armáda a zmeny budú závisieť skôr od ochoty upustiť od zaužívaných princípov a videnia prínosu a priechodnosti alternatívnych modelov pre zvýšenie efektivity a výsledkov práce.

9.2 Možnosti uplatňovania princípu rovnosti príležitostí v praxi vojenskej organizácie

Existujú rôzne, vzájomne príbuzné metódy uplatňovania rodového hľadiska v organizácii: vzdelávanie, vypracovanie plánu rodovej rovnosti - vstupná anke- ta, analýza prostredia, správa o možnostiach a bariérach uplatňovania princípu rodovej rovnosti, štatistiky podľa pohlavia, vyhodnotenie genderových dopadov, ale jednoduchá a účinná je **Metóda 3Z**. Služi k systematickému zhromažďovaniu faktov a informácií o postavení žien a mužov v spoločnosti či organizácii.

Skladá sa z troch základných prvkov:

1. *Zastúpenia*, cieľom ktorého je zistiť, koľko mužov a žien sa vyskytuje (pracuje) v určitej oblasti a na akých pozíciách.
2. *Zdroje*, tu je cieľom zistiť, ako sú rozdelené zdroje organizácie - peniaze, priestor, rozvoj, technika a čas - medzi mužov a ženy.
3. *Záver*, ktorých cieľom je zistiť a popísať situácie a bariéry, ktoré sú príčinami problémov a zistených rodových nerovností, ktoré by konkrétne mali vyústiť do nasledovných postupných zmien:
 - prijať pozitívne kroky na zaistenie príslušného zastúpenia žien v rámci svojich organizácií a zlepšovať účasť žien v procese plnenia úloh v ozbrojených silách z hľadiska kvantity - zvyšovanie počtu žien a kvality - zvyšovanie ich vplyvu v organizačných štruktúrach ozbrojených síl SR,
 - dosiahnuť stav, aby príslušníci organizácie boli vnímaní hlavne ako jednotlivci s individuálnymi schopnosťami, a nie ako príslušníci, príslušníčky určitého rodu; pracovné výkony hodnotiť podľa ich individuality, a nie ich posudzovať podľa rodových stereotypov,
 - modernizovať organizáciu práce prostredníctvom zavedenia pružných pracovných foriem a využívania skúseností z programov na podporu politiky rovnosti príležitostí,
 - uskutočniť zmeny v organizačnej kultúre, vyvolané tlakom na realizáciu princípu rovnosti príležitostí, ktoré sa odrazia v zmene klímy v organizácii, učiť sa pracovať v zmiešaných jednotkách,
 - používať rodovo-citlivý jazyk - v hovorovom aj písomnom prejave - oslovenie vždy v mužskom aj ženskom rode: dôstojníci a dôstojníčky, kadetka...kapitánka XY, nie lekár, kapitán Nováková, alebo obľúbené „chlapi, počúvajte...“

POZNÁMKY

- zaviesť postupne v organizácii takú personálnu politiku (náborové štandardy, interný vzostup, prístup k internému školeniu a vzdelávaniu) a finančné ocenenie, ktoré by neboli ovplyvnené tradičným vnímaním rolí žien a mužov, ale by odstránili tradičné nedoceňovanie práce žien,
- zmapovať otázky organizačnej kultúry, ako je pracovná doba, služby pre rodičov, vzdelávanie, ženy vo vedení, spoločenská zodpovednosť a akceptácia trendov pri náboe, udržiavaní, povyšovaní, sťažnostiach, disciplíne, vzdelávaní a rozvoji, postupe a rozvíjaní kariéry; otvoriť väčší sociálny dialóg k postaveniu žien v armáde; doceniť otcovské a rodinné povinnosti mužov,
- identifikovať oblasti rizika a na základe ich vyhodnotenia spracovať návrh vhodných ďalších krokov (napr. identifikovať prekážky pracovného, služobného postupu u žien, zmapovať kariérne dráhy na uľahčenie prístupu žien k netradičným a vyšším postom, hľadať možnosti zosúladovania práce v zmiešaných jednotkách a pod.),
- vybudovať odborné centrá v rámci svojich organizácií, ktoré sa budú zaoberať otázkami rodovej rovnosti a príležitosti šancí, napr. v zahraničí sa osvedčila inštitúcia, tzv. „lietajúci experti“, navštevujúci jednotlivé úseky organizácie, ktorí vykonávajú rodovú analýzu prostredia, semináre a rodové cvičenia na odstránenie rodových stereotypov,
- vytvoriť chýbajúce postupy v boji proti diskriminácii, harašmentu, mentoringu, mobingu a iným sociálnopatologickým prejavom v sociálnych vzťahoch,
- dopracovať chýbajúce vzdelávacie a komunikačné programy na rozptýlenie mýtov a rodových stereotypov a najmä zlepšenie porozumenia a prijatia obsahu rovnosti príležitostí vo vojenskej organizácii.

10 ZÁVER

Humánne zvyšovanie kvality života a rozširovanie práv mužov a žien v kontexte spoločenských zmien prináša nové výzvy pre výskum zmeny postavenia žien a mužov v privátnej a verejnej sfére. Kultivácia rodovej citlivosti a princípy rodovej tolerancie sú predpokladom možnosti zvyšovania bezpečnosti a zároveň kvality života jednotlivca, rodiny a spoločnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BÚTOROVÁ, Z. a kol.: *Ona a on na Slovensku : Ženský údel očami verejnej mienky*. Bratislava : FOCUS, 1996, 180 s. ISBN 80-88717-11-6.

ČERMÁKOVÁ, M.: Gender, spoločnosť, pracovný trh. In: *Sociologický časopis*, roč. 31, 1995, č. 1, s. 7-25.

Dohovor č. 62/1987 Zb. o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. In: *Zbierka zákonov*, 1987, čiastka 13, s. 382.

HAMAJ, P.: *Sociologické aspekty vojenskej práce a profesie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2005. 102 s. ISBN 80-8040-252-3.

HORSKÁ, S.: *Európske spoločenství a vyrovnávání příležitostí mužů a žen*. Brno : Gender centrum Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, 2002, s.49-62.

KEYSER, V.: *Správa o postavení žien v ozbrojených konfliktoch a ich úlohe pri rekonštrukcii a demokratickom procese v krajine po skončení ozbrojeného konfliktu č. A6-0159/2006*. Európsky parlament : Výbor pre práva žien a rodovú rovnosť, 2006.

KRÍŽKOVÁ, A. - PAVLICA, K.: *Management genderových vzťahů : Postavení žen a mužů v organizaci*. Praha : Management Press, 2004. 153 s. ISBN 80-7261-11-78.

Národná stratégia rodovej rovnosti na roky 2009 - 2013.

PIETRUCHOVÁ, O. - MESOCHORITISOVÁ, A.: *Rodová rovnosť v organizácii : stručná sprievodkyňa*. Bratislava : Okat, 2007.

POLONSKÝ, D. - MATIS, J.: *Rodina vojenského profesionála*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 1997, 80 s. ISBN 80-8040-045-8.

Správa o dodržiavaní ľudských práv v Slovenskej republike v roku 2007. [online]. Bratislava : Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2008. Dostupné na internete: <<http://www.snslp.sk>>.

ŠIPIKAL, M. a kol.: *Zosúladžovanie pracovného a rodinného života v krajinách Európskej únie*. Banská Bystrica : REIC, 2007. ISBN 978-80-8083-433-3.

Ďalšia odporúčaná literatúra

CHOVANEC, J. - ZACHOVÁ, A.: *Ústavné garancie základných ľudských a občianskych práv a slobôd*. 2. vyd. Bratislava : PROCOM, 2007. 173 s. ISBN 978-80-85717-10-7.

KRÁL, J.: *Ľudské práva v Slovenskej republike*. [Bratislava : Bonus Real], 2004. 266 s. ISBN 80-969034-1-1.

Smernica Rady EÚ č. 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorá ustanovuje zásadu rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na ich rasový alebo etnický pôvod.

Témy na vedenie záverečnej diskusie

1. Pojmy - tradičná delba rolí v rodine a práci, pohlavie, rod.
2. Rodové stereotypy a možnosti ich prekonávania.
3. Význam rodovej rovnosti z hľadiska autonómie jednotlivca a udržanie sociálneho systému.
4. Základné dokumenty týkajúce sa rodovej rovnosti.
5. Ciele a určenie dokumentu Stratégia rodovej rovnosti.
6. Základné princípy rodovej rovnosti.
7. Javy súvisiace s rodovou rovnosťou v otázkach bezpečnosti a mieru (paradox rovnosti, posun od vojenskej k postvojenskej spoločnosti, zladžovanie vojenskej práce mužov a žien v mierovom úsilí).
8. Teoretické možnosti aplikácie rodového prístupu vo vojenskej organizácii.

**ETIKA VOJENSKÉHO PROFESIONÁLA, MORÁLKA A MRAVNOSŤ.
ETICKÝ KÓDEX PROFESIONÁLNEHO VOJAKA**

doc. Dr. Bohumír Hulan, CSc.

ÚVOD

Súčasný svet sa nachádza v zložitom období. Viaceré krajiny prechádzajú procesmi transformácie, dlhšiu dobu sa formuje nová kvalita vzájomných vzťahov medzi krajinami, menia sa hodnotové systémy v súvislosti so zásadnými zmenami v ich sociálnom zložení a ich vnútropolitckej i medzinárodnej orientácii. Nové hodnoty si razia cestu do života s problémami, pretože ich uvádzanie do praxe je sprevádzané ťažkosťami objektívneho i subjektívneho charakteru, recidívami z minulosti a vplyvom pôsobenia nových hodnôt, vyplývajúcich predovšetkým z procesov globalizácie, kedy sa do podmienok mnohých krajín transformujú hodnoty, ktoré nekorešpondujú s ich tradíciami, ani s ich kultúrou a vyvolávajú v ich živote problémy, prípadne až krízové stavy. Tieto tendencie sa v súčasnosti odrážajú vo vnútornom vývoji mnohých krajín, ale ovplyvňujú aj vývoj medzinárodných vzťahov. Navyše svetom prebehol proces, ktorý nepoznali všetky krajiny – hospodárska kríza, ktorá potom vyvolala problémy takmer vo všetkých oblastiach spoločenského života a ktorá má dlhodobé dôsledky vo väčšine krajín v podobe vysokej nezamestnanosti a v dôsledku toho aj v poklese životnej úrovne, čo vyvoláva prejavy nespokojnosti u obyvateľstva, a to sa negatívne prejavuje v kvalite občianskeho života a v zhoršených vzťahoch vnútri jednotlivých krajín i v medzinárodnom meradle.

Mnohé krajiny sa pokúšajú eliminovať tieto negatívne javy, a preto predovšetkým demokratické a pluralistické spoločenské systémy hľadajú mechanizmy, aby ich zo života spoločnosti buď celkom odstránili, alebo aby aspoň čiastočne obmedzili ich pôsobnosť, čo však nie je jednoduché, pretože mnohé problémy sa formovali pomerne dlhé obdobie a sú v spoločnosti hlboko zakorenené.

Preto nečudo, že sa mnohé krajiny čoraz viac obracajú k inštitútom *morálky a etiky*. Práve od týchto mechanizmov očakávajú nápravu deformovaných vzťahov a zmenu v myslení a konaní jednotlivcov. Neraz dokonca očakávajú až zázračnú premenu celej spoločnosti, no nevedomujú si, že zmena morálneho správania jednotlivcov je spätá s mnohými ďalšími oblasťami, ako je vzdelanie, výchova, kvalita právneho systému, ekonomická situácia a politická klíma, ktoré významným spôsobom prispievajú k formovaniu ľudských charakterov, medziľudských vzťahov formujúcich žiaducu úroveň spoločenského života. Podmienkou je, že transformačné procesy musia prebehnúť vo všetkých oblastiach spoločenského života, v opačnom prípade očakávať úspech nie je možné.

Je logické, že spoločenské vzťahy ovplyvňujú aj úroveň ozbrojených zložiek, pretože ich príslušníci sú, a to silnejšie ako kedykoľvek v minulosti, prepojení na

civilný život, keďže pomerne málo z nich v súčasnosti považuje vojenskú službu za celoživotné povolanie, a tak sa, skôr alebo neskôr, vrátia do občianskeho života, kde budú prežívať všetky problémy, ktoré tento spôsob života prináša. Zo skúseností niektorých zahraničných ozbrojených síl vieme, že pre viacerých bývalých vojakov je adaptačný proces na civilný život problematický a nemálo z nich sa nevie úspešne adaptovať na jeho podmienky.

Ako je to vlastne s morálkou a s etikou? Aké sú ich možnosti v živote spoločnosti, aké je ich miesto a aké sú ich úlohy? Je to proces, ktorý sa rovnako prejavuje v rámci celej spoločnosti, alebo treba očakávať špecifické prejavy práve v podmienkach ozbrojených síl? Môžu spĺňať očakávania, ktoré sú do nich vkladané v súvislosti so zvýšením kvality spoločenského života, alebo je to iba chiméra, alebo dokonca ideologický obrat? V súčasnosti skutočne vystupuje do popredia celý rad takýchto, ale aj iných otázok, na ktoré treba dať serióznu odpoveď, pretože úloha morálky v spoločnosti a v ozbrojených silách zvlášť, si to naozaj zaslúži.

1 VÝZNAM A MIESTO MORÁLKY A ETIKY V MODERNÝCH OZBROJENÝCH SILÁCH

Morálka je sprievodným javom každého spoločenského systému od jeho primitívnych a prehistorických foriem a spravidla je definovaná ako forma spoločenského vedomia, ktorej funkciou je regulovať správanie ľudí v jednotlivých oblastiach a obdobiach ich života. Je determinovaná mnohými faktormi (zákonmi, normami, princípmi a pod.), no treba pochopiť, že výsledné morálne správanie sa individua je výsledkom jeho individuálneho hodnotenia a rozhodnutia, ktoré je závislé na jeho celkovej vyspelosti a svedomí. Morálne správanie sa je teda do značnej miery výsledkom slobodného rozhodnutia individua. V súlade s tým je možné morálku charakterizovať ako spoločenský jav, ako oblasť ľudskej činnosti vymedzenej protikladnosťou dobra a zla a s nimi spojenými normami správania sa človeka v spoločnosti (Hulan, B. – Wagnerová, S., 2007, s. 5).

Ako vyspieva spoločnosť, narastá aj význam morálky, ktorá postupne opúšťa úroveň mýtov a zvykov a hľadá čoraz naliehavejšie vedecké zdôvodnenia svojich tvrdení tak, ako je to bežné v živote modernej spoločnosti. A tak postupne vzniká vedecká reflexia morálky, jej teória, v minulosti označovaná ako praktická filozofia, v súčasnosti definovaná ako veda o mravnosti - *etika*, ktorá rieši na teoretickej úrovni pôvod a podstatu morálneho vedomia a konania. Práve etická teória zdôvodňuje princípy a normy mravného správania sa. Historicky etika vzniká neskôr ako morálka, pretože podmienkou pre jej vznik je existencia teoretického myslenia. Nemožno očakávať, že etická teória bude uceleným návodom na ľudské správanie, no možno očakávať, že vymedzí určité hranice, v ktorých sa človek môže pohybovať bez obáv, že môže byť spoločnosťou sankcionovaný, že koná proti jej záujmom. *Etika je veda o morálnej činnosti, o morálnych vzťahoch a o morálnom vedomí (Hulan, B. – Wagnerová, S., 2007, s.11).*

POZNÁMKY

S vývojom spoločnosti význam a vplyv morálky a etiky na kvalitu jej života narastá, čo sa premieta v konečnom dôsledku aj do procesu výstavby a fungovania takej špecifickej spoločenskej inštitúcie, akou bezpochyby ozbrojené zložky sú.

Spájanie vojenského organizmu s morálkou nie je záležitosť nová, ale má dlhodobé historické korene už od čias vzniku prvých ozbrojených zložiek. S ich vývojom význam morálky stále narastal, postupne sa dokonca stal jedným zo základných atribútov ich úspešného pôsobenia.

Súčasný stav rozpracovania etickej teórie ukazuje, že medzi najvýznamnejšie normy, ktorými sa ľudia riadia pri výkone svojho povolania, patria *mravné zásady*, a práve vo vojenskej praxi morálka stála a stojí vždy na čelných miestach kvalifikačných požiadaviek záväzných pre jej príslušníkov. Na to, aby sa morálne zásady stali štandardnou súčasťou kvalifikácie vojenského profesionála, existuje viacero ciest, no výsledok môže byť iba jeden, a preto je celý proces mimoriadne náročný. Vopred treba zdôrazniť potrebu stavať na vnútornom stotožnení sa príslušníkov ozbrojených síl s požiadavkami profesie, na tvorivosti a pozitívnych prístupoch k plneniu vojenských povinností a odmietnuť aj v súčasnosti neraz preceňovanú cestu mechanického pripomínania a zdôrazňovania povinností, neraz až mentorovania, ktorá sa ukazuje ako cesta málo efektívna a nesprávna. Treba voliť predovšetkým také formy, ktoré podporia pochopenie a stotožnenie sa s problémom, hľadanie takých ciest a spôsobov, ktoré budú podporovať skôr zanietenosť a entuziazmus, a nie ľahostajnosť, zatrpknutosť až odpor.

Obdobie po 2. svetovej vojne je charakteristické nástupom viacerých globálnych procesov, ktoré pôsobia vo všetkých regiónoch sveta a ktoré značne dynamizujú aj vývoj vojenstva a stavajú ho neraz do pozície rozhodujúceho faktora riešiaceho v konečnom dôsledku sporné otázky v rôznych oblastiach sveta, predovšetkým v oblasti sociálno - politickej. Tento dynamický vývoj sa zákonite odráža aj v systéme prípravy vojenských profesionálov, ktorí musia byť dokonale pripravení po všetkých stránkach – *odbornej, sociálnej i morálnej*. Tento vývoj si vynucuje aj skutočnosť, že v súčasnosti sa zásadným spôsobom mení aj názor na poslanie armád, ktoré by už nemali byť budované s cieľom vyhrávať vojny, ale musia predovšetkým prispievať k tomu, aby vojny, ako prostriedok riešenia sporných otázok, boli zo života ľudí odstránené. Množstvo regiónov, ktoré boli z tohto hľadiska považované za rizikové, sa stalo bezpečnými, no stále vznikajú nové problémy, ktorých zdroje treba hľadať v neopodstatnených líderských ambíciách niektorých krajín alebo v nevyriešených vnútropolitických vzťahoch vnútri krajiny, prípadne v nenaplnených snahách o samostatnosti a nezávislosti.

Je však nevyhnutné, aby sa tomuto poňatiu prispôbilo aj myslenie ľudí, aby sa do týchto procesov intenzívne zapájali aj vzdelávacie inštitúcie vrátane vojenských a aby zabezpečovali všeobecne zdôrazňovanú orientáciu na humanizmus a jeho hodnoty, ktoré by mali byť zárukou dialógu a kompromisov pri riešení sporných

problémov medzi krajinami. Treba totiž chápať, že takéto problémy môžu vzniknúť, pretože názorová pluralita a záujmy ich môžu vyvolať. Pod pojmom humanizmus chápeme večnú snahu človeka, praktickú i teoretickú, o vymanenie sa spod tlaku slepých síl prírody či spoločnosti. *Humanizmus*, ako princíp zdôrazňujúci ľudskosť človeka, úctu a lásku k nemu, preniká všetkými vrstvami nášho konania a v každej situácii musíme postupovať tak, aby sme napĺňali svoju ľudskú dimenziu vo vzťahu k sebe, ale rovnako i vo vzťahu k iným. Tento aspekt ľudského konania je všeobecným pravidlom konania človeka v každej situácii (Hulan, B. - Wágnerová, S., 2007, s. 14).

Treba vychádzať z toho, že u vojenských vzdelávacích inštitúcií pôjde o prípravu odborníkov vo veľmi špecifickej oblasti. Táto činnosť však okrem odbornej zameranosti zdôrazňuje práve *sociálnu a etickú dimenziu* ich prípravy, a preto treba túto sociálnu profesijnú skupinu pripraviť veľmi zodpovedne po všetkých stránkach. Súčasťou ich prípravy musí byť aj pestovanie schopnosti a vôle za všetkých okolností dodržiavať normy vojnového práva, ale aj základné ľudské práva. Úpornosť a vypätosť vojenskej činnosti, predovšetkým bojovej, sťažuje v určitých situáciách sebaovládanie človeka, jeho reakcie na vonkajšie podnety a o to náročnejšia a zodpovednejšia musí byť jeho príprava na plnenie úloh v náročných a komplikovaných podmienkach.

Vojenský profesionál musí byť teda pripravený na vysokej vojensko-odbornej úrovni, ale zároveň musíme brať do úvahy, že väčšina týchto ľudí vedie podriadených, za ktorých sú zodpovední, a preto sa ich dotýkajú všetky ich služobné i osobné problémy, no musia si byť vedomí aj osobnej zodpovednosti za ich životy, za možné prežitie v podmienkach ohrozenia života. Aj preto v súčasnosti vystupujú čoraz výraznejšie do popredia úlohy spojené so zodpovednosťou vojenských profesionálov za garanciu mierového vývoja vo svete, predovšetkým v ohrozených a rizikových regiónoch. Je však do určitej miery prirodzené, a možno to chápať aj ako istý prežitok minulosti, keď sa aj súčasný model ich prípravy orientuje skôr na odbornú pripravenosť, zatiaľ čo profil absolventov vojenských vzdelávacích inštitúcií v oblasti sociálno-etickej má doteraz stále rezervy. Tento problém však treba chápať komplexne. Systém prípravy vojenských profesionálov v tejto oblasti nadväzuje na vzdelávanie na nižších stupňoch, ktoré nie vždy plnia ciele, ktoré od nich spoločnosť v tejto oblasti očakáva. Zatiaľ aj v ozbrojených zložkách má etická príprava skôr formálny a informatívny charakter a nezabezpečuje komplexne, aby sa potrebné vedomosti stali trvalou súčasťou vedomostného registra vojenských profesionálov a súčasťou ich praktických schopností.

Preto treba mimoriadnu pozornosť venovať sociálnemu a morálnemu rozmeru činnosti vojenského profesionála. Iba vzdelaný a všestranne pripravený človek môže pochopiť svoje okolie, požiadavky svojej profesijnej činnosti, ale aj práva svojho protivníka, prinajmenšom jeho právo na život. Tieto schopnosti však nezíska iba v škole, ale proces ich získavania sa musí stať súčasťou systému jeho ďalšej prípravy,

POZNÁMKY

keď o celoživotnom vzdelávaní v tejto oblasti možno hovoriť iba u obmedzenej časti vojenských profesionálov.

Ako najpriateľnejší prostriedok na zabezpečenie realizácie týchto cieľov sa javí efektívne formulovaný a premyslený systém mravnej výchovy študentov vojenských škôl, ale i vojenských profesionálov, nadväzujúci na systém prosociálnej a etickej výchovy na nižších stupňoch vzdelávania a zohľadňujúci špecifiká vojenskej profesie. Výsledky dosahované v oblasti prípravy vojenských profesionálov sú prirodzene podmienené radom faktorov a najmä neodborný, neprofesionálny prístup k tejto špecifickej problematike môže vyvolať až nežiaduce dôsledky.

Ak chceme vo vojenskom systéme povzniesť etickú výchovu na úroveň plnohodnotného atribútu prípravy vojenského profesionála, treba sa k nej aj adekvátne správať. Pochopiť a akceptovať, že základom realizácie týchto zámerov je jednota zážitkových a kognitívnych činností, kde dominantné musia byť v prvom rade vedomosti. Morálny vzťah nie je danosť. Je veľmi dôležité, aby človek mal vyhranený vzťah k svojej profesii a aby chápal požiadavky, ktoré sú neraz za hranicami bežných životných skúseností. Aby sme boli schopní odovzdať potrebné vedomosti, treba využiť širokú škálu prostriedkov, medzi ktoré možno zaradiť:

- výber odborne pripravených učiteľov a lektorov – ľudí, ktorí okrem odbornej pripravenosti majú i potrebné ľudské predpoklady a ktorí sú schopní ľudí presvedčiť a získať,
- využívať skúsených odborníkov z praxe a ďalších významných ľudí. Treba zapojiť aj tých, ktorí sú nositeľmi požadovaných kvalít, no odišli mimo vojenskej služby a v súčasnosti zastávajú významné miesta na iných úsekoch spoločenského života a požívajú v spoločnosti dôveru. Takéto stretnutia sú prospešné a majú mladú generáciu čím osloviť,
- zapojiť do týchto činností príslušníkov duchovných služieb, ktorí oslovujú pomerne široký okruh ľudí. Dôraz treba klásť na prepájanie vojenských, občianskych a náboženských metód pôsobenia na ľudí,
- voliť také formy a metódy komunikácie, ktoré môžu pozitívne ovplyvniť presvedčivosť a aktuálnosť riešenej problematiky tak, že vojenští profesionáli pochopia a vnútorne sa stotožnia s predkladanými morálnymi požiadavkami na ich profesionálnu činnosť.

Pojem *vojenská etika* sa vo vojenstve používa približne od polovice dvadsiateho storočia v závislosti od toho, ako v živote ľudstva narastal význam vedy a techniky, no aj vojenskej činnosti a celého vojenstva na život a ďalšie osudy celej civilizácie. Nielen politici, ale aj vojenští odborníci pochopili, že jednostranné preferovanie vojensko-odbornej stránky tohto špecifického povolania jednoducho nestačí, že ide o povolanie viacdimeziálne, ktoré okrem ďalších stránok zahŕňa čoraz dôraznejšie aj všeludský, sociálny a etický rozmer. Jednostranná orientácia na odbornú pripravenosť by totiž mohla znamenať v podmienkach existencie jadrového potenciálu mimoriadne nebezpečenstvo, pretože jednostranne pripravený odborník bez so-

ciálnej a morálnej zodpovednosti by neváhal plniť úlohy s použitím týchto prostriedkov bez výčitiek svedomia. Zlyhávanie ľudského faktora v dôsledku nezvládnutia krízových situácií, prípadne porušenia technologických postupov v dôsledku nedisciplinovanosti, bolo v minulosti, no je aj v súčasnosti nebezpečnou realitou. Druhá svetová vojna, ale i po nej nasledujúce lokálne vojny preto zákonite podnietili záujem o morálnu stránku vojen, o ich ciele, spôsoby ich vedenia, ale aj o činnosť a postavenie človeka v týchto vojnách, konkrétne o jeho morálne postoje. V moderných podmienkach treba totiž vidieť priamu súvislosť medzi priebehom vojny a stupňom všestrannej pripravenosti človeka. Práve v súvislosti s využívaním výsledkov vedecko-technickej revolúcie v podmienkach vojenstva sa zvýšila potreba zaoberať sa dôslednejšie aj sociálnymi a morálnymi súvislosťami činnosti ozbrojených síl. Náplň etickej teórie zameranej na oblasť vojenstva tvorí skúmanie všetkých vojenských činností z hľadiska mravného, kde pod *vojenskou činnosťou* možno chápať špecificky a cieľavedome orientovanú činnosť ozbrojených zložiek spoločnosti i civilného obyvateľstva, zameranú na zabezpečenie obrany krajiny v čase mieru i vojny. Súčasné ozbrojené sily nie sú totiž, na rozdiel od minulosti, vo väčšine krajín budované na masovom princípe, ich priestorové, no predovšetkým bojové možnosti sú limitované, a preto obrana vlasti v nových podmienkach nemôže byť delegovaná iba na špeciálne pripravované zbory, ale musí sa stať záležitosťou celospoločenskou. V súčasných podmienkach je dokonca budovaná na koalíčnom princípe, kedy jednotlivé štáty sa podieľajú na činnosti ozbrojených síl prostredníctvom vyčleňovaných ekonomických a odborných potenciálov aj koordináciou bojových akcií.

Vojenská prax stavia vojenského profesionála takmer každý deň do mnohých situácií, ktoré možno považovať za problémové, neraz až konfliktné a krízové. Aktívnymi aktérmi týchto situácií sú profesionálni vojaci, primerane aj občianski zamestnanci. Riešenie týchto situácií spravidla a predovšetkým závisí od celkovej úrovne - odbornej, právnej i mravnej - vojenských profesionálov. Tieto kvality zároveň možno považovať aj za základ profesionality. Každý vojenský profesionál by totiž vo svojej výbave mal mať schopnosť rýchlej orientácie v akejkoľvek situácii a schopnosť rýchlo a správne sa rozhodnúť v súlade s mravnými princípmi.

Poznatky etickej problematiky v podmienkach vojenstva zatiaľ nie sú, žiaľ, plne doceňované, v niektorých prípadoch, expresívne povedané, sú chápané skôr ako formálna záležitosť. Tento stav má objektívne historické a spoločenské korene, ktoré spočívajú v jednoznačnej orientácii na silu rozkazu. Ak však konfrontujeme realitu vojenského života s verejnou mienkou, predovšetkým s názormi civilnej verejnosti, treba povedať, že na rozdiel od rôznych výsledkov výskumov verejnej mienky sú vo vnútornom živote armádneho systému problémy, vyplývajúce práve z podcenenia morálnej dimenzie vojenskej služby. Súčasný vývoj naznačuje, že spoločenský život sa odráža v podmienkach vojenského organizmu dôrazne v zmysle pozitívnom, no absorbuje aj rad negatívnych javov. Aj v súčasnosti sa stretávame s podceňovaním a prehliadaním nedostatkov v konaní ľudí, čo v konečnom dôsledku znižuje

POZNÁMKY

efektivitu vojenských činností. Treba však zdôrazniť, že práve pre morálnu orientáciu jednotlivcov, no i vojenstva ako spoločensky potrebnej a uznávanej činnosti, vojenské povolanie bolo vždy v histórii zaradované medzi najuznávanejšie a o to viac vystupujú tieto kvality do popredia práve v súčasnosti, kedy je vojenstvo v rôznych súvislostiach spájané až so zachovaním alebo naopak s ohrozením života na planéte Zem.

Profesijné morálne vedomie sa odráža v teórii *vojenskej etiky*, ktorá špecifikuje poznatky všeobecnej etickej teórie so zreteľom na funkcie, ktoré vojenstvo plní v záujme spoločenských cieľov. Jej predmetom je:

- morálny rozmer vojenskej činnosti v zmysle špecifickej profesijnej činnosti,
- špecifické prejavy a funkcie morálky v procese prípravy vojenských profesionálov na plnenie úloh obrany vlasti, ktorá v súčasných podmienkach nadobúda globálne rozmery, konkrétne aj rozmer mierotvornej úlohy,
- spôsoby utvárania morálnych vzťahov a morálneho vedomia príslušníkov ozbrojených síl na individuálnej a spoločenskej úrovni ako základu ich efektívnej činnosti,
- tvorba obsahu morálnych kategórií v podmienkach ozbrojených síl a ich význam pre morálnu prípravu príslušníkov ozbrojených síl,
- vytvorenie efektívneho systému etickej prípravy príslušníkov ozbrojených síl tak, aby sa morálny rozmer stal súčasťou ich profesionálnej pripravenosti (Etika vojenského profesionála. 1992, s. 58).

Vojenská etika je vymedzená ako teória morálnych základov vojenskej činnosti v čase mieru i vojny. Prostredníctvom vojenskej etiky možno ovplyvniť proces formovania morálneho vedomia vojakov. *Vojenskú profesijnú etiku* zaradujeme medzi aplikované etiky, no zároveň je aj súčasťou profesijných etických náuk. Tieto náuky sú pod pojmom profesijná etika spravidla chápané v dvoch významoch:

1. Ide o všeobecné teórie o špecifikách morálky toho, ktorého povolania, sú to teórie morálky aplikované na podmienky konkrétnych profesií. Tak vznikajú profesijné etiky konkrétnych povolaní.
2. Môžu byť ponímané ako súbory konkrétnych noriem (kódexy) morálky, platné pre konkrétne profesie. Ide spravidla o systém špecifických požiadaviek morálky, vyplývajúcich zo zvláštností jednotlivých profesií, keď sa zo hľadňujú aj tradície, požiadavky, skúsenosti a špecifika jednotlivých profesií, ale i nápravy v prípade porušenia platných noriem.

Filozofi už v staroveku definovali etiku ako praktickú filozofiu. Prisudzovali jej výnimočný praktický význam v živote človeka, ktorý sa transformuje hlavne do zásad a princípov zásad profesijnej etiky, pretože ťažko si predstaviť vojenského profesionála s určitými negatívnymi povahovými črtami vykonávať povolanie, ktoré si vyžaduje vlastnosti úplne odlišné, ktoré zdôrazňujú základné kategórie vojenskej etiky, medzi ktorými dominantné postavenie zastávajú kategórie ako „vojenská povinnosť“, „vojenská česť“, „spravodlivosť“, ale aj ďalšie.

V súčasnej teórii sa praktický význam etickej vedy a jej postavenie v spoločenskom živote zvyšuje a ďalej naznačuje, že ide o náročný proces, ktorý má pre človeka mimoriadny význam, prejavujúci sa v realizácii celého radu konkrétnych funkcií, medzi ktoré možno zaradiť predovšetkým nasledujúce:

1. *Poznávacia* funkcia zabezpečuje pre vojakov konkrétne poznatky o podstate a význame vojenskej profesie i o jej mravnej stránke a tieto poznatky aj zdôvodňuje.
2. *Metodická* funkcia odporúča, ako zdokonaľiť vlastnú osobnosť, ako vykonávať funkciu z hľadiska požiadaviek morálnych kritérií, umožňuje výber vhodných metód pri riešení morálnych problémov na horizontálnej i vertikálnej úrovni vrátane vzťahu voči sebe samému.
3. *Normatívno-regulatívna* funkcia do značnej miery uľahčuje profesionálnym vojakom, a to najmä mladším, orientovať sa v hlavných morálnych požiadavkách tak na výkon ich povolania, ako aj na kvality osobnosti vojenského profesionála. Tieto požiadavky bývajú formulované v rôznych pojmoch, normách, predpisoch a vyžadujú kategorické plnenie. Treba k realizácii tejto funkcie pristupovať premyslene, pretože jej preceňovanie môže prerásť do „mentorovania“.
4. *Hodnotová* funkcia orientuje vojenského profesionála predovšetkým na humanistické a všeludské hodnoty, ktoré ho môžu v tomto duchu ovplyvniť predovšetkým pri riešení konfliktných situácií.
5. *Socializačná* funkcia zdôrazňuje interakčný charakter morálky a vhodne uplatňovaná vedie k utváraniu kooperatívneho mravného vedomia.
6. *Emotívna* funkcia prispieva ku kultivácii mravnej a citovej stránky osobnosti vojenského profesionála. Prispieva k vytvoreniu citovej harmónie s druhými ľuďmi a k vytvoreniu pozitívneho vzťahu k vojenskej službe.
7. *Motivačná* funkcia v spojení s ostatnými funkciami prispieva k motivácii vojenského profesionála. Motivácia však môže byť pozitívna, ale aj negatívna. Navyše táto funkcia smeruje od „tu a teraz“ k „má byť“ v budúcnosti.
8. *Osvetová* funkcia prispieva ku kultivácii osobnosti z hľadiska humanistických hodnôt a k tvorivému riešeniu vzťahu dobra a zla.
9. *Poznávacia* funkcia zdôrazňuje kognitívny rozmer morálky a etiky. Morálka a etika nie sú danosťou, ale výsledkom uvedomelej činnosti človeka. Poznanie je prirodzene podriadené hľadaniu pravdy, ale nájdenie správnej cesty, správneho konania.
10. *Výchovná* funkcia je vlastne funkciou, do ktorej všetky predchádzajúce funkcie vyúsťia. Tým, že človeka reguluje a usmerňuje, vlastne ho vychováva a pripravuje pre život v intenciách kategórií dobra a zla (Vajda, J. 2004, s. 16 – 20).

Treba zdôrazniť, že nejde o uzatvorený systém, naopak, je to systém otvorený, v ktorom niektoré funkcie vznikajú, iné zanikajú, mení sa ich obsah podľa charakteru podmienok, v ktorých pôsobia. Práve podmienky do značnej miery ovplyvňujú nielen obsah jednotlivých funkcií, ale aj výber vhodných hodnôt, ktoré sú pre

POZNÁMKY

morálne smerovanie mimoriadne dôležité. Nie všetky hodnoty ovplyvňujú morálne správanie sa iba pozitívne. Čo sa funkcií vojenskej etiky a ich obsahu týka, treba zdôrazniť aj kvalitu vojensko-technickej stránky vojenstva, ktorá stále výraznejšie ovplyvňovala a ovplyvňuje zameranie vojenstva, ale aj formovanie kvality ľudského faktora, keď niektorí odborníci technike dokonca pripisujú úlohu najvýznamnejšiu, zatiaľ čo človeka neraz charakterizujú ako prívesok techniky. Podobných pokusov bolo v minulosti už niekoľko, no na nevyváženosť systému vždy doplatila kvalita celého vojenstva.

Oblasť funkcií morálky má možnosť obohacovať každý vojenský profesionál. Treba chápať, že vojenská profesijná etika je predovšetkým praktickou disciplínou, ktorá je aj výsledkom a konfrontáciou zovšeobecnených skúseností a skutočností vojenského života a jeho konkrétnych činností.

Morálka v súčasnosti patrí k mimoriadne sledovaným fenoménom. Spoločnosť na ňu obracia nielen pozornosť, ale neraz aj poslednú nádej. Ak však porovnáme vyjadrenie etickej teórie o morálke, musíme priznať, že názor na definíciu morálky nie je jediný, je ich viac a sú aj značne rozdielne, lebo už filozofické východiská dávajú človeku možnosť výberu a vlastne záleží iba na tom, ako je orientovaný.

Jedna z mnohých definícií, ktorú možno akceptovať, charakterizuje *morálku ako oblasť ľudskej skutočnosti vymedzenú protikladnosťou dobra a zla a s nimi spojenými normami správania sa človeka v obklopujúcom svete, v spoločnosti vo vzťahu k iným ľuďom* (Janotová, H. 2005, s. 13). Kontrolu nad dodržiavaním morálnych noriem vykonáva *verejná mienka* alebo *svedomie* osobnosti. Filozofický základ morálky ju zásadne ovplyvňuje aj v súčasných podmienkach. Existujú filozofické názory, ktoré podporujú aktívne prístupy človeka k životu, no existujú aj také, ktoré človeka nútia k iracionálnemu prežívaniu, ktoré je situované neraz na hranicu medzi životom a smrťou a skôr inklinujú k absolútnym riešeniam. Zmysel vidia práve vo vojnách a činnostiach, ktoré človeka neobohacujú, ale mu skôr komplikujú výber jeho životných aktivít.

Pod pojmom *vojenská morálka* rozumieme *spravidla súbor spoločnosťou deklarovaných noriem, majúcich pôvod v spoločenskej morálke, ale funkčne sa vzťahujúcich vyhranene na vojenskú činnosť realizovanú vo vojenskom prostredí* (Etika a armáda, 1992, s. 61). Pretože spoločnosť má záujem o svoju vnútornú i medzinárodnú bezpečnosť, o vysoko kvalifikovanú činnosť svojich bezpečnostno-branných inštitúcií, má záujem o ich vysokú profesionálnu úroveň a o ich vysoký stupeň morálky. Preto tieto požiadavky deklaruje vo forme náročných noriem, majúcich vyhranený právny charakter, no tieto normy prezentujú i sociálny a morálny rozmer. Slobodný postoj individua k týmto normám je teda značne limitovaný, no je realizovateľný. Mravnosť vojenského profesionála možno chápať ako mravnosť občana v rovnošate, kde dominantným nositeľom hodnôt vojenskej morálky je vojenský profesionál.

Aký je vzťah medzi občianskou a vojenskou morálkou? Interpretácie sú rôzne, od ich stotožnenia až po ich nezlučiteľnosť. Odpoveď, prirodzene, nie je jednoduchá, no treba predovšetkým skúmať, či problémy, ktoré ozbrojené sily v tejto oblasti majú a riešia, vyplývajú z podstaty vojenskej morálky, z nedostatkov vyplývajúcich z činnosti vojenského mechanizmu alebo z celkovej spoločenskej klímy.

Príčin je niekoľko. Či už je to stupeň zvládnutia procesu humanizácie a demokratizácie vojenskej služby, ktorý je predmetom stálych diskusií, niekedy málo opodstatnených a málo kvalifikovaných. Za zmienku stojí aj otázka výberu adeptov na miesta vojenských profesionálov. Ako vyplýva z rôznych analýz, nejde iba o problém ozbrojených síl Slovenskej republiky, ale je to problém i ďalších ozbrojených zložiek, napr. Policajného zboru SR. V popredí stojí proces výberu vhodných ľudí na toto povolanie, ktoré je z hľadiska sociálnej zložitosti a mravných požiadaviek jedno z najnáročnejších. Od vojenského profesionála sa očakáva rýchla orientácia a rozhodnosť v každej situácii, racionálne riešenie spojené so sociálnymi a morálnymi aspektmi. Čo však, keď je do ozbrojených síl prijatý človek, ktorého charakterizujú skôr opačné kvality, prípadne dobrodružná povaha, teda vlastnosti, ktoré by najmä na veliteľských postoch nemali nájsť uplatnenie. Preto by sa žiadalo, aby uchádzači o vojenské povolanie prešli aj mravným testom, ktorý by aspoň čiastočne odhalil ich skutočnú dlhodobú morálnu orientáciu. Konštatovanie zlyhania človeka v dôsledku nevhodných morálnych, vzťahových problémov či iných kvalít človeka prichádza spravidla neskoro. S podobnými požiadavkami sa už možno stretávať častejšie nielen u silových rezortov, ale všeobecne u zamestnancov verejnej správy, kde hrozí nebezpečenstvo korupcie.

V súčasnom armádnom mechanizme reprezentujú vzťah medzi občianskou a vojenskou morálkou dve základné skupiny – *vojenský profesionáli*, ktorí tvoria dominantnú skupinu a *občianski zamestnanci*. Každá z týchto skupín je nositeľom určitých zhodných znakov, ale aj znakov odlišných, vyplývajúcich z rozdielneho vzťahu k vojenskej službe, z postavenia vo vojenskej hierarchii a nakoniec i zo znakov vonkajších. Neraz dochádza medzi týmito skupinami k problémovým situáciám, až ku konfliktom, ktoré sú vzhľadom na uvedené rozdiely prirodzené. Treba však o nich vedieť a treba im vedieť aj predchádzať, prípadne ich prejavy udržiavať v istých hraniciach. Dokonca im možno predchádzať vymedzením funkčných náplní jednotlivých funkcií, kvalitnou personálnou prácou a kontrolnou činnosťou.

K dominantným rozdielom medzi uvedenými skupinami patria:

1. *Vekové rozdiely* - súvisia s rozdielnymi prístupmi k riešeniu životných i profesijných situácií. V určitých súvislostiach možno tvrdiť, že kvalita výkonu vojenskej služby sa spája aj s vekom, aj keď to nemusí byť pravidlom.
2. *Rozdiely vo vzťahu k vojenskej službe* - treba rozlišovať tých, ktorí považujú vojenské povolanie za celoživotné, prípadne ho chcú vykonávať väčšiu časť svojho aktívneho veku a tých, ktorí prostredníctvom vstupu do ozbrojených síl chcú riešiť svoju finančnú, prípadne sociálnu situáciu. Špecifický je vzťah

POZNÁMKY

občianskych zamestnancov, ktorí sú zaradení v súlade so Zákonníkom práce a ktorí majú k vojenským požiadavkám osobitný vzťah.

3. *Rovnošata* je pre vojenského profesionála výrazom prirodzeného pracovného zaradenia, reprezentuje jeho konkrétne postavenie vo vojenskej hierarchii, zatiaľ čo pre niektorých občianskych zamestnancov môže, naopak, predstavovať prejav uniformity, ktorú v bežnom živote odmietajú, ale môže pre nich znamenať až výraz odcudzenia, niekedy pocit straty identity. Navyše rovnošata sa môže u nich spájať s novými povinnosťami, s nevyhnutnosťou podriadenia sa, no uniforma sa môže niektorým spájať s takými povinnosťami, s ktorými sa nemusia stotožňovať a nemusia ich pokladať za všeobecne potrebné. Treba priznať, že v súčasnosti veľa ľudí pozerá na službu v ozbrojených silách skôr ako na pracovnú príležitosť, ako na prejav vzťahu k vlasti, alebo ako na čestnú povinnosť. I v týchto prístupoch treba vidieť priestor pre etickú výchovu.

Základné princípy vojenskej profesijnej morálky v našich ozbrojených silách sú formulované na základe noriem spoločenskej morálky. Aj najreprezentatívnejšie dokumenty v tejto oblasti musia vznikáť v procese tvorivej aplikácie zásad spoločenskej (občianskej) morálky v podmienkach vojenského prostredia. Tento proces je charakteristický istými zásadami, ktoré treba rešpektovať, ak chceme zachovať funkčnosť armády budovanej na humanistických princípoch.

Prvá zásada zdôrazňuje ideu, že obsah noriem profesijnej morálky je určovaný všeobecnými princípmi a normami spoločenskej morálky, ako aj progresívnymi tradíciami konkrétnej profesie. Ozbrojené sily demokratickej spoločnosti musia akceptovať mravné zásady, no nemôže sa v nich prejavovať pluralitný charakter spoločenskej morálky. Nie všetko, čo akceptuje spoločnosť, je akceptovateľné aj pre podmienky ozbrojených zložiek, čo platí aj opačne (viď zásady a rozdiely spoločenskej etikety a etikety vojenského správania).

Súčasná profesijná vojenská etika by preto nemala mimoriadne zdôrazňovať špecifickosť vojenského povolania na úkor povolaní občianskych. Vojenské povolanie je vyvolané spoločenskou potrebou a nie je samoučelné. Má prechodný charakter a je vyvolané predovšetkým potrebami bezpečnosti krajiny, v súčasnosti dokonca rieši mierové otázky na rizikových územiach, čím plní málo spomínanú a zdôrazňovanú mierotvornú funkciu. Aj keď sa o tejto funkcii hovorí menej, stáva sa čoraz viac zmyslom udržiavania ozbrojených síl, pretože význam ich vnútornej funkcie stále klesá a preberajú ju iné organizácie, ako Policajný zbor, záchranné zbory, prípadne regionálne a miestne inštitúcie.

Zmyslom činnosti vojenských profesionálov je práca pre ľudí a v prospech ľudí, lebo človek je hodnota nadradená všetkým ďalším hodnotám. Táto skutočnosť predstavuje *druhú zásadu*.

Tretia zásada vojenskej profesijnej etiky vyplýva z jej vnútorného zamerania. Všetky normy vojenského etického kódexu totiž smerujú k upevneniu dôstojnosti osobnosti, k vysokej profesijnej cti, k upevneniu hrdosti na príslušnosť k profesii a k vysokej úrovni jej výkonu s cieľom, aby sa zachovali všetky hodnoty osobnosti vlastnej i druhých ľudí.

Zložitý problém vojenskej profesijnej morálky vyplýva z prirodzenej konfliktnosti vojenského prostredia, kde sa v jednej organizačnej štruktúre stretáva veľa rôznych individuálnych osudov, ambícií, charakterov, predstáv, dispozícií, ale i predsudkov. Vojenský profesionál pôsobí spravidla v role vedúceho pracovníka, ktorý má veľa záväzkov a riadiacich a disciplinárnych kompetencií. Podriadení však nemusia mať rovnaký vzťah k vojenskej službe a k plneniu vojenských povinností, najmä ak nepovažujú vojenské povolanie za celoživotné.

Pre príslušníka ozbrojených síl SR je základným mravným záväzkom vojenská prísaha, ktorá zdôrazňuje základné postuláty vojenskej morálky: *občiansku a vlasteneckú povinnosť, vernosť vlasti, čestnosť, statočnosť, disciplinovanosť, svedomitosť a pripravenosť na sebaobetovanie*. Tieto hodnoty vyjadrujú občianske kvality príslušníkov ozbrojených síl, no zároveň aj špecifikum vojenského prostredia, pretože viaceré hodnoty sú u príslušníkov ozbrojených síl spájané s krajným obetovaním vrátane obetovania života. Preto treba považovať za potrebné, aby si vojenský profesionáli uvedomovali obsah vojenskej prísahy a aby na jej naplnenie boli priebežne pripravovaní. I v tomto prípade je to veľký priestor pre etickú výchovu, ktorá by mala byť obsahovo, metodicky i personálne tak zabezpečená, aby bola schopná výrazne prispieť k realizácii týchto úloh. Veď problémy, s ktorými sa stretávame či už pri plnení úloh v misiách, ale aj u vojsk pôsobiacich v domácich podmienkach, svedčia o tom, že nie všetci vojaci sa správajú vo všetkých situáciách skutočne profesionálne.

Mravné záväzky vojenskej služby sú rozsiahle a možno z nich vyvodit' ďalšie mravné normy. Pre profesijnú vojenskú morálku sú najvýznamnejšie hodnoty ako vojenská povinnosť, vojenská česť, prísne a spravodlivé rozhodovanie a konanie, sebaovládanie, schopnosť náročného sebahodnotenia a z toho vyplývajúca schopnosť autoregulácie vlastného správania, príkladnosť pre svoje okolie, potreba celoživotného kvalifikačného rastu, ale aj rad ďalších. Sú to nesmierne dôležité hodnoty, s ktorými treba nepretržite pracovať. Na druhej strane sa nesmú stať zdrojom sebauspokojenia a formalizmu.

Jedným zo sprievodných javov ľudského života sa postupne, predovšetkým v spojení s politikou, stali vojny. Vojny v určitých fázach ľudskej existencie boli a možno ešte dlho budú považované až za atribút ľudského života a v niektorých prípadoch sú dokonca prezentované ako podmienka spoločenského pokroku. Nemožno sa diviť, že aj v etickej literárnej produkcii sú hodnotené až rozporným spôsobom. Skutočnosťou však je, že v sociálnom, politickom i ideologickom aspekte je mravná

POZNÁMKY

orientácia ľudí vo vojenskej a bojovej činnosti neoddeliteľná od procesov prebiehajúcich v spoločnosti. Iba spôsob realizácie jednotlivých zásad je v podmienkach bojovej činnosti špecifický. Termín *vojenská morálka* teda vyjadruje špecifické prejavy morálnych spoločenských noriem vo vojenskom prostredí. Vojenská morálka vyžaduje dominanciu takých ľudských vlastností, ktoré sú nevyhnutné na vedenie vojenskej činnosti. Špecifikum vojenskej morálky však nespočíva iba v požiadavke na tieto osobitné vlastnosti, ale tiež zdôrazňuje zvláštny charakter ich formovania a ich prejavy vo vojenskej praxi.

Vojenské etické názory sú teda prepojené s vojenskou vedou, osobitne s učením o stratégii a taktike a skúmanie morálnej prípravy vojsk vychádza z pedagogických a psychologických disciplín. Vojenská veda a vojensko-etická teória je výrazne historicky podmienená, a preto na jej zdokonaľovaní participujú aj historické vedy. Vojenská etika nerieši problematiku obrany vlasti iba z pohľadu vojenstva, ale aj z všeludských pozícií. Obranu vlasti, a to najmä v moderných dejinách, už nemožno považovať iba za úlohu vojsk, ale ona má stále výraznejší všeludový charakter.

Jednou zo zvláštností vojenského mechanizmu je vysoký stupeň subordinácie a koordinácie vojenských činností, požiadavka bezpodmienečného podriadenia sa režimu, normám a pravidlám vojenského života a to až do takej miery, že v prípade potreby musí vojak pre splnenie bojovej úlohy položiť aj vlastný život. Preto nečudo, že všeobecné etické kategórie sa v podmienkach vojenskej etiky plne neuplatnia, ale sa výrazným spôsobom transformujú do tohto prostredia. Nehovoríme o dobre a blahu, ale tieto kategórie nachádzajú konkrétne prejavy v statočnosti, hrdinstve a pod.

Čo tvorí súčasnú vojenskú etickú teóriu? Jej štruktúra je kompatibilná s inými vednými odbormi, a preto treba zdôrazniť jej nasledujúce súčasti:

1. História vzniku a vývoja vojenskej etiky podľa jednotlivých etáp a období. Pre každú z nich sú charakteristické určité zákonitosti vyplývajúce zo spôsobu spoločenského života, ktoré sa premietajú do podmienok vojenstva a nadobúdajú podobu zamerania vojenských aktivít spoločnosti. V tejto časti možno potvrdiť podmienenosť výsledkov vojenskej činnosti sociálno-politickým charakterom krajiny, vojensko-technickou úrovňou a pripravenosťou vojsk, ale aj závislosťou výsledkov od stupňa morálky.
2. Ďalšia súčasť vojensko-etickej teórie skúma podstatu a štruktúru morálneho vedomia spoločnosti a jeho transformáciu do podmienok vojenstva.
3. Vo vojenskej etike je zodpovedajúca pozornosť venovaná aj morálnym vzťahom a morálnej praxi v ozbrojených silách. V nej je riešená špecifická stránka vzájomných vzťahov medzi vojenskými profesionálmi navzájom, prípadne s občianskymi zamestnancami, zvláštnosti realizácie morálnych princípov a noriem vo vojenských podmienkach, v nadväznosti na ďalšie spoločenské súvislosti.

4. V poslednom období sme svedkami používania netradičných foriem bojovej činnosti, ktoré sa prezentujú ako „asymetrické“ spôsoby a terorizmu, ktorý síce nepredstavuje nový spôsob boja, ale v súčasnosti nadobúda, predovšetkým pre svoje spôsoby prezentácie, až mimoriadnu pozornosť. Preto musí etická teória venovať mimoriadnu pozornosť aj týmto novým fenoménom.

Ak sledujeme úsilie zamerané na posilnenie úlohy morálky v živote ľudí, treba sa zamyslieť, či sa tento proces bude dotýkať aj vojenstva ako celku, ozbrojených síl jednotlivých krajín, no predovšetkým nás musí zaujímať, aký bude mechanizmus týchto zásadných zmien. Súčasný vývoj ukazuje, že nielen spoločnosť, ale aj jej ozbrojené sily sa ocitli v kvalitatívne nových podmienkach. Spoločenské vzťahy sa utvárajú dynamicky a ľudia sa im musia postupne prispôbovať. Neschopnosť reagovať rýchlo a adekvátne vyvoláva celý rad ďalších problémov, ktoré sa týkajú aj ozbrojených síl spoločnosti, najmä ak si uvedomíme, že sa zásadne mení ich postavenie a úloha v spoločnosti a tým aj postavenie a sociálne istoty vojenského profesionála. A navyše, slepá morálka môže mať pre ľudí katastrofálne následky a môže vyústiť až do demagogických činností ľudí vrátane vojen.

V čom spočíva podstata týchto zmien? Čoraz intenzívnejšie vystupuje do popredia kategória vojenského profesionála, čo predstavuje celkom novú kvalitu v podmienkach vojenského mechanizmu. Nové spoločenské podmienky a zmenená zahranično-politická orientácia prirodzene vyvolali aj novú štruktúru ozbrojených síl a spôsob ich odbornej a psychologickkej prípravy, čo niektorí jedinci zvládajú iba so značnými problémami, a preto sme boli, predovšetkým v prechodnom období, svedkami silných odchodových tendencií strednej a staršej generácie vojenských profesionálov. Zmenené spoločenské podmienky vyvolávajú teda nielen pozitívne, ale aj celý rad negatívnych prejavov, orientujúcich sa do oblasti spoločenského života, ktoré sa transformujú do procesu prípravy vojenských profesionálov, nehovoriac o tom, že majú negatívny vplyv aj na ich vzájomné vzťahy. Tento vývoj postihuje aj vývoj hodnôt, ktoré sú pre výkon služby vojenského profesionála potrebné. Aj keď vieme, že hodnotové systémy reagujú na spoločenské zmeny, že práve vo vojenstve ide o otvorené systémy, ktoré podliehajú pomerne častým zmenám, mnohí sa nevedeli a nevedia s týmito zmenami vyrovnáť a neraz reagujú práve odchodom zo služobného pomeru. Treba však vidieť, že generačné zmeny vyvolávajú ďalšie problémy nielen v pripravenosti ozbrojených síl, ale aj v oblasti morálky a etiky.

Aj keď by sme mali predpokladať, že vzťah k vlastným ozbrojeným silám ako garantovi národnej bezpečnosti bude ten najpozitívnejší, niektoré prehľady naznačujú, že vzťah niektorých príslušníkov ozbrojených síl vrátane vojenských profesionálov je prinajmenšom problematický, čo sa prejavuje v nižšej kvalite výkonu služby, v požívaní alkoholu a v dôsledku toho aj páchaní trestnej činnosti. Známe sú prípady ekonomickej trestnej činnosti, ale aj straty životov v dôsledku zlyhania pri plnení vojenských povinností.

Samozrejme, že treba odsúdiť každý trestný čin a priestupok, pretože na nezodpovednosť vždy musí niekto doplatiť, nehľadiac na to, že vždy je škoda času, ktorý

POZNÁMKY

musí mladý človek stráviť v nápravných, prípadne v zdravotníckych zariadeniach. Základ je tu však vo väčšine prípadov jeden - nedisciplinovanosť a nízka úroveň individuálneho, neraz aj spoločenského morálneho vedomia.

Za najlepšiu prevenciu proti trestnej činnosti vo vojenských podmienkach treba považovať vysoký stupeň organizácie života v súlade s vojenskými poriadkami, kde je jednoducho vylúčené nežiaduce činnosti organizovať. Následné tresty, nech už sú akokoľvek prísne a vysoké, sú vždy iba dôsledkom, ktorý sa síce niekedy môže stať výstrahou, ale nikdy nepôsobia preventívne.

Ozbrojené sily sú v podmienkach väčšiny krajín budované na zabezpečenie ich obrany pred prípadným agresorom, no hlavný zmysel ich výstavby treba vidieť v zabránení násiliu v problematických regiónoch sveta. Aj keď vojnu považujeme za krajný spôsob riešenia sporných otázok, vývoj vo svete ukazuje, že vojna sa môže stať kdekoľvek a kedykoľvek realitou. Navyše inštitút vojny nadobúda znova svoju opodstatnenosť, takže vojnu ako spoločenský jav zo života ľudí zatiaľ vylúčiť nemožno. A ak už môžu vojny v súčasnosti vznikať, ak sa ich prostredníctvom dajú niektoré problémy riešiť, treba dbať, aby nevybočili z rámca určitých zásad ich vedenia a predovšetkým, aby neprerástli prípustný rámec a nestali sa skutočnou hrozbou a prostriedkom vydierania pre celé ľudstvo. To znamená, že súčasná vojna, ak nemá ohroziť existenciu života na Zemi, musí akceptovať určité zásady:

- musí vychádzať z nepopierateľného práva každého človeka na život,
- nesmie prekročiť rámec akceptovaných prostriedkov vedenia vojny, čo znamená, že i vo vojne možno zachovať humánny rámec, ktorý je vymedzený medzinárodnými dohodami a právnymi dokumentmi,
- nesmie byť bránené účinnej medzinárodnej kontrole, ktorá sleduje dodržiavanie týchto dokumentov, ale aj priebeh konfliktu.

A tak sa dostávame k významnému problému, ktorý sa musí stať neoddeliteľnou súčasťou vedomostnej výbavy každého vojenského profesionála. Mravné hodnotenie vojnovnej činnosti je predmetom a obsahom *vojnovkej etiky*. Vzhľadom na to, že úlohou ozbrojených síl je zabezpečenie obrany, slobody, štátnej suverenity a celistvosti krajiny, musia byť vždy pripravené tieto úlohy realizovať, aj keď o vojne v našom regióne možno uvažovať viac-menej iba potencionálne. Vojenský profesionál sa však aj v čase mieru musí zaoberať štúdiom medzinárodného vojnového práva a znalosť obsahu a zásad vojnovkej etiky sa musí stať organickou súčasťou jeho odbornej prípravy na výkon povolania. Z uvedených príčin treba považovať vojnovú etiku za neoddeliteľnú súčasť vojenskej profesijnej etiky, pretože vojnová etika rieši:

- morálny rozmer vojen a vojnových konfliktov z hľadiska ich priebehu a dôsledkov,
- morálne hodnotenie prostriedkov vedenia bojovej činnosti,
- morálne zásady vedenia ozbrojeného zápasu,
- morálny rozmer zaobchádzania s ranenými a usmrtenými,
- morálne vzťahy k zajatým vojakom,

- morálne zásady vedenia bojovej činnosti ozbrojenými silami (armáda, partizáni, hnutia, gerily a pod.),
- morálne postoje k zbehom, zradcom a vyzvedačom z pohľadu práva na život,
- morálny vzťah k civilnému obyvateľstvu, materiálnym a kultúrnym hodnotám na území protivníka (Etika a armáda, 1992, s. 58 – 59).

Ide o rozsiahlu, no predovšetkým o veľmi zložitú problematiku najmä preto, že deklarované požiadavky nie sú zatiaľ prirodzenou výbavou vojenských profesionálov, a je potrebné pomerne dlhé obdobie na to, aby sa naučili podľa týchto zásad správať a nimi sa za všetkých okolností aj riadiť. Prostredím, kde môžu vojenski profesionáli tieto vedomosti a tieto návyky získať, je vyučovací proces a náročné praktické cvičenia. Ak si nebudú tieto činnosti prakticky osvojovať v rámci svojej profesionálnej praxe a v rámci periodického zdokonaľovania svojich kvalít v rámci zdokonaľovacích a účelových kurzov, vojenských a vojensko-metodických cvičení, ich schopnosť realizovať tieto zásady bude značne obmedzená. Proces osvojovania si týchto vlastností je náročným a dlhotrvajúcim procesom, ktorý musí byť zaradený do celoživotného systému prípravy všetkých vojenských profesionálov. Navyše, psychické vypätie vojakov v priebehu vojnových akcií vždy môže vyvolať určitý skrat, v dôsledku ktorého môže dôjsť k porušeniu týchto zásad. Existujú príklady z druhej svetovej vojny, kedy už boli uzatvorené medzinárodné dohody o zachovaní života a tieto boli i vedome porušované. Existujú príklady z vojen a konfliktov vedených v nedávnej minulosti, kedy buď omylom alebo úmyselne boli zabití i ľudia, ktorí na vedení vojny neboli zainteresovaní.

Z riešenej problematiky je zrejmé, že požiadavky na úroveň morálky sú v podmienkach súčasných armád čoraz vyššie. Je tomu tak predovšetkým preto, že vojenská činnosť bezprostredne súvisí s riešením vzťahu života a smrti. Súčasná doba a jej náročné konkurenčné prostredie sa snažia využívať práve morálne kvality, aby človek, takpovediac na základe dobrovoľnosti, pracoval zodpovedne a kvalitne. Na naplnenie týchto cieľov sú používané rôzne stimulačné prostriedky, či už duchovné, alebo materiálne, no nie sú neznáme ani prostriedky donútenia.

2 PRÍKLADY PROFESIONÁLNEJ ETIKY V OZBROJENÝCH SILÁCH NATO

V súčasnej etickej teórii registrujeme od konca 20. storočia všeobecný vývojový trend, výraznú orientáciu na človeka. Človek čoraz vyhranenejšie vystupuje ako cieľ úsilia týchto tendencií, ktoré majú všeobecný charakter, mimoriadny pokrok však registrujeme predovšetkým v oblasti profesijnej etiky. Platí to i vo vojenskej oblasti, v ktorej je podporovaná orientácia na posilnenie morálky ako významného faktora ovplyvňujúceho efektívnosť vedenia bojovej činnosti. Spájaním materiálnych a morálnych stimulov sa vo vyspelých krajinách darí budovať ozbrojené sily založené na vysokej úrovni vojensko-technickej stránky vojenstva a na vysokých profesionálnych základoch prípravy ľudského faktora.

POZNÁMKY

Vojenská veda už dlhšie cielavedome rieši aspekty významu spojenia ľudského a morálneho faktora pre výsledky bojových aktivít. V teoretických vojenských prácach možno registrovať zmeny v prisudzovaní úlohy človeka vo vojenských činnostiach, ktoré sa koncentrujú predovšetkým do vzťahu „človek - vojenská technika“. Aj keď v minulosti bol riešený tento vzťah predovšetkým na základe účinnosti vojenskej techniky, čo ju posúvalo do dominantného postavenia voči človeku, v poslednom čase, naopak, dochádza k zvýrazňovaniu úlohy človeka. Človek s jeho tvorivými charakteristikami sa stáva znovu rozhodujúcim faktorom súčasného boja, čo zvýrazňuje predovšetkým povinnosť teoretického frontu vymedziť konkrétne ľudské kvality s dôrazom na odborný, sociálny a morálny rozmer.

Vojenská situácia súčasného sveta je komplikovaná okrem iného aj v tom, že na politickú scénu vstupujú a o líderskú pozíciu sa uchádzajú aj menej vyspelé krajiny vyznávajúce predovšetkým totalitné hodnoty, ktoré tieto záujmy spájajú s vlastníctvom jadrového potenciálu, ktorý by pre realizáciu svojich mocenských cieľov neváhali aj použiť. Proti týmto cieľom stoja krajiny demokratického sveta, ktorých úlohou nie je iba zabrániť tomuto vývoju, ale práve ony nesú morálnu zodpovednosť za mierový vývoj vo svete a za prežitie ľudstva. Tieto ciele je možné zabezpečiť iba pod podmienkou spojenia vysokého stupňa bojovej pripravenosti koalíčných vojsk s ich morálnym faktorom. Ide o skutočnosť vytvoriť také podmienky, pod ktorými by mohli byť dosiahnuté vojenské a politické ciele v prípade rozpútania všeobecnej vojny. Koaličná vojna by kládla mimoriadne nároky nielen na strategickú, operačnú a taktickú pripravenosť vojsk, ale od samého začiatku by mala vyhranené politické, sociálne a psychologické dimenzie a o výsledku ozbrojeného zápasu by s konečnou platnosťou rozhodovali faktory morálno-politického a psychologického charakteru, ktorým však musí byť venovaná potrebná pozornosť už v čase mieru.

Mimoriadny dôraz musí byť položený na problém vzťahu človeka a vojenskej, najmä bojovej techniky. Predovšetkým v prelomových, revolučných obdobiach, spájaných so zavádzaním nových zbraní a zbraňových systémov, boli tendencie znižovať úlohu človeka vo vzťahu „človek – vojenská technika“. Spravidla vždy, keď sa objaví zbraň novej kvality, vzniká domnienka, že človek prestal byť hlavným komponentom tohto vzťahu, že je iba príveskom techniky. Z histórie vojenstva sú známe oba prístupy – preceňujúce úlohu človeka v boji alebo jeho úlohu úplne podceňujúce. Každá doba však bola schopná objektívne zhodnotiť úlohu oboch faktorov a dokázala, že v konečnom dôsledku iba človek, vojak, vždy bol a je tou silou, ktorá rozhoduje o výsledku vojen. To platí i v súčasnosti a je povinnosťou zodpovedných, aby tomuto faktu prispôsobili podmienky výchovy a výcviku vo všetkých druhoch príprav.

Z vojensko-politických dokumentov NATO a z dokumentov jednotlivých členských krajín je zrejmé, že orientácia na človeka bude mať stále výraznejší charakter, bude mať viac stúpenčov a bude aj v budúcnosti vyvolávaná predovšetkým:

- stavom vývoja medzinárodných vzťahov, kedy narastá význam vojenského profesionála garantujúceho mierový vývoj v rizikových priestoroch, z toho

vyplýva aj nová rola vojenských profesionálov, zatiaľ málo prezentovaná, a to úloha *mierotvorcov*,

- narastajúcou zložitou bojovou technikou, ktorej exploatacia bude klásť čoraz vyššie požiadavky na človeka,
- narastajúcimi požiadavkami na riadiace schopnosti vojenského profesionála v procese realizácie vojenských aktivít vrátane bojových,
- narastajúcou náročnosťou na intelektuálnu vyspelosť človeka, na jeho fyzickú zdatnosť a psychickú odolnosť.

Vychádzajúc z narastajúceho významu morálneho faktora v činnosti ozbrojených síl, predstavitelia jednotlivých členských krajín NATO prikladajú mimoriadny význam jeho formovaniu s dôrazom na morálno-psychologickú prípravu vojsk, na posilnenie fyzickej a psychickej odolnosti vojenských profesionálov a schopnosti zachovávať si potrebné morálno-bojové vlastnosti aj v zložitých situáciách. Metódy, prostriedky a formy realizácie týchto úloh sú značne variabilné a mnohostranné.

Z uvedených skutočností vyplýva, že požiadavky na morálku v NATO i v jeho jednotlivých subsystémoch majú narastajúcu tendenciu. Na úlohu morálky sú v podmienkach NATO podobné názory, existujú však rozdiely vyplývajúce z tradícií i z rozdielnych realizačných podmienok, čo treba rešpektovať a brať do úvahy pri plánovaní spoločných akcií.

V predstavách amerických vojenských odborníkov, ale aj filozofov a sociológov už dávnejšie rezonuje predstava o kvalitách vojenského profesionála, ktorého charakterizujú ako vojaka, ktorý vystupuje nielen ako veliteľ, ale tiež ako diplomat, technokrat, administrátor a riadiaca osobnosť. Touto charakteristikou dali zároveň najavo svoje predstavy o spôsobe prípravy týchto odborníkov, nie iba jednostranne zameraných vojakov, ale širokospektrálne pripraveného odborníka manažérskeho typu, ktorý bude v rámci výkonu svojej aktívnej služby schopný zastávať rozličné funkcie. V tomto duchu aj organizujú spôsob prípravy vojenských špecialistov.

Služba amerických vojakov je v súčasnej dobe ponímaná nielen ako zamestnanie, ale aj ako poslanie, ktoré si svojím zvláštnym charakterom vyžaduje aj špecifické myslenie a správanie. Nepopiera sa právo osobnosti, no na druhej strane sa rozlišujú hranice správania človeka v rámci vlastných záujmov a záujmov a prospechu „všetkých ľudí“.

Zásadnú diskusiu vyvolalo prehlásenie Národnej konferencie katolíckych biskupov k otázke vzťahu jadrovej vojny a mieru a práve táto diskusia sa považuje za duchovný základ obrodzenia vojenskej etiky. Z prehlásenia vyplynulo, že existencia a hrozba použitia jadrových zbraní vyvoláva nové úvahy o možnostiach prežitia a výrazne ovplyvňuje proces vytvárania nových stupní hodnôt. Z týchto diskusií vyplynul zvýšený význam náboženstva ako podpory spoločenského systému a morálky. Ide o vzájomné prepojenie medzi svedomím, mocou a ľudskými hodnotami

POZNÁMKY

a táto väzba je považovaná za určujúcu pre systém hodnôt a etických noriem, ktorými by sa mala riadiť súčasná americká armáda.

Úvahy o hodnotách majú vždy konkrétny, historický a neraz aj veľmi subjektívny charakter. Podobné to bolo a je aj v podmienkach americkej armády, pretože vždy existuje rozdiel medzi mravným ideálom a realitou.

Aj preto prevláda presvedčenie, že nie je vhodné spájať výkon povolania s kvalitami človeka. Charakter sa totiž utvára v priebehu života a zamestnanie je iba jeho fragmentom. To iba zdôrazňuje predchádzajúce tvrdenie, že pokiaľ chcú mať ozbrojené sily dokonalých vojakov, musia hľadať predovšetkým charakterných ľudí, ochotných plniť všetky požiadavky zvoleného povolania. Práve vo vojenskom povolaní neraz človek musí riešiť dilemu medzi požiadavkami povolania a osobnými postojmi. Preto niektorí americkí autori nevyklúčujú, že vojenská etika sa môže dostať do rozporu so zásadami občianskej etiky, prípadne s jej vyššími princípmi. Najmä v činnosti vojenského profesionála totiž môže nastať situácia, kedy sa princípy profesijnej morálky môžu dostať do rozporu s vyššími princípmi. Vtedy sa človek rozhodne spravidla pre akceptáciu týchto vyšších princípov, kde rozhodujúce je svedomie každého človeka.

Už v osemdesiatych rokoch americkí vojenský odborníci definovali štyri základné hodnoty v oblasti vojenskej profesijnej etiky: *vernosť armáde, vernosť jednotke, osobná zodpovednosť a empatia*. Tieto hodnoty by sa mali zakladať na profesionálnych „vojenských kvalitách“ – *na vernosti, spôsobilosti, úprimnosti a odvahe*. Výsledkom vzájomného pôsobenia uvedených hodnôt a vlastností by malo byť „etické správanie a celková činnosť vojaka.“ Uvedené kvality vojenského profesionála nemusia byť súčasťou jeho celoživotných hodnôt a on ich nemusí v určitých situáciách rešpektovať, aj keď vyššie etické hodnoty by mali ovplyvňovať správanie vojenského profesionála aj ako človeka. Veď ak prestane existovať inštitúcia, ktorej normy človek akceptuje, stále ešte môže zostať verný všeludským etickým normám. Z tohto hľadiska sa zdá, akoby niektoré normy vojenskej profesijnej etiky boli samoučelné, ne-logicky odtrhnuté od vyšších, spoločenských etických noriem. Nečudo, že veľa ľudí, ktorí opustia vojenskú službu, si nevie nájsť uplatnenie v civilnom živote. Oni jednoducho nepoznajú zásady občianskeho života a ak by boli zrovnoprávnené práva občana aj vojaka, mohla by byť spochybnená aj „poslušnosť“ vojakov, teda disciplína, ktorá je stále prvým atribútom výstavby americkej armády. Preto sa viacerí stávajú problémovými občanmi a hľadajú uplatnenie v aktivitách aj za hranicami zákona.

Americká armáda od konca vojny vo Vietname pociťovala istý dlh vernosti vyšším etickým hodnotám. Preto boli vypracované pravidlá, ktoré akceptujú nielen vernosť vyšším etickým cieľom, ale aj zachovanie dôstojnosti človeka. Patria sem také zásady, ktoré zdôrazňujú skutočnosť, že:

1. Vojaci sú ľudia, ktorých povinnosti sú determinované predovšetkým ich svedomím.

2. Skutočný vojenský profesionál musí zaujať etické postoje voči celému ľudstvu a nie iba k jeho časti. Z toho vyplýva aj nami spomínaná dvojité úloha súčasného vojenského profesionála – obrancu vlasti a mierotvorcu. Z toho prirodzene vyplývajú aj úlohy pre vykonávanie konkrétnej funkcie veliteľskej, ktorá mu prikazuje usilovať sa o zníženie miery násillia, ničenia, utrpenia a strát na životoch vojakov i civilného obyvateľstva.
3. Nikdy nemožno ospravedlniť znižovanie dôstojnosti jednotlivca. Ak vojenský profesionál nie je schopný akceptovať etické normy a hodnoty, nemal by veliteľskú funkciu zastávať.
4. Aj keď vojak musí plniť rozkazy nadriadeného, nemusí plniť také, ktoré sú v rozpore s etickými normami. Za najvyššiu etickú normu treba považovať vlastné svedomie (Etika a armáda, 1992, s. 77 – 80).

V ozbrojených silách SR sa morálno-psychologická príprava ako samostatná učebná disciplína nevyčleňuje, ale realizuje sa v priebehu výcviku a každodennej činnosti vojsk. Jej ťažisko spočíva hlavne v procese realizácie programov bojovej prípravy. Riešenie týchto úloh sa odvíja od vzťahu vojenských profesionálov k plneniu služobných povinností, od ich morálneho stavu, ktorého potrebnú úroveň zabezpečuje systém vnútorného vedenia.

Zvláštna pozornosť je venovaná medziludským vzťahom, ktoré sa budujú na základe prekonávania ťažkostí a útrap a v procese vzájomnej podpory. Jednoducho povedané, človek bez podpory ostatných nemá v boji šancu na prežitie.

Dôstojníci Bundeswehru nemajú byť iba nadriadenými, ale musia byť schopní podriadeným pomáhať riešiť aj mnohé osobné problémy. Tu nadväzujú na pozitívne národné vlastnosti, medzi ktoré patrí zmysel pre organizovanosť, presnosť, poriadkumilovnosť, zmysel pre povinnosť, no upozorňujú na niektoré negatívne vlastnosti, ako je nezdravé sebavedomie, zlé vzťahy s podriadenými, zbytočné pedantstvo, technokratizmus.

Formovaním potrebných mravných hodnôt a dotváraním mravných postojov vojakov Bundeswehru sa zaoberá Stredisko vnútorného vedenia.

Otázky morálneho stavu armády sú riešené vo všetkých vyspelých armádach sveta. Treba priznať, že prístupy sú ovplyvňované najmä politickými a ideologickými tendenciami jednotlivých krajín, no cieľ je jeden – pripraviť poslušného príslušníka ozbrojených síl, ktorý bude bez váhania plniť úlohy spojené s vnútornou i vonkajšou bezpečnosťou krajiny (Etika a armáda, 1992, s. 84).

Aj vo Francúzsku sa kladie mimoriadny dôraz na formovanie branného vedomia už predvojenskej populácie, ale aj všetkého obyvateľstva, čo sa prirodzene odráža v mravných hodnotách vojakov. Mimoriadne zodpovedne sa pristupuje predovšetkým k formovaniu kolektívnej zodpovednosti. Preto sú vojakom zadávané najmä také úlohy, ktoré jednotlivec nemôže splniť bez pomoci druhých vojakov.

POZNÁMKY

U stáleho stavu francúzskej armády sa zdôrazňuje profesionálna úroveň jednotlivcov, potreba znalosti podriadených a príkladnosť v oblastiach, ktoré môžu výrazne ovplyvniť kvality jednotiek, teda príkladnosť v osobnom živote, presnosť, morálna a intelektuálna čestnosť.

Takmer vo všetkých armádach sa výchova a výcvik vojakov uskutočňujú na princípoch vojenskej histórie a pokrokových tradícií. V niektorých armáda participujú na príprave vojsk vojenský duchovní (Taliansko), ktorí majú uloženú povinnosť kontrolovať morálny stav vojsk.

Osobitný je charakter tejto oblasti v ruskej armáde, ktorá sa nachádza v období zásadnej transformácie, kedy sa často stretáva staré s novým. Aj keď je pojem vojenská etika presne vymedzený ako súbor mravných hodnôt právne zakotvených v prísaha, poriadkoch a iných zákonodarných a normatívnych dokumentoch, ktoré upravujú život a činnosť ozbrojených síl, máme možnosť sa presvedčiť, že skutočnosť je iná a aj keď sa zväčša zdôrazňuje význam vojenskej etiky, iné faktory tento význam eliminujú.

V požiadavkách na vojakov z povolania je namiesto pojmu „profesionálna etika“ skôr zaužívaný pojem „kultúra dôstojníka“, ktorý má isté tradície a zahŕňa také kvality, ktoré charakterizujú dostatočne profesionálnu činnosť. Zvláštne miesto je prisudzované humanitnej orientácii vojenských profesionálov, čo sa odráža aj vo vojenskom školstve, ktoré sleduje líniu humanizácie vzdelania a prekonávanie technokratických tendencií v príprave vojakov z povolania. Zdokonaľovanie a zvyšovanie profesionálnej kultúry dôstojníkov je považované za hlavnú cestu k aktivizácii ľudského činiteľa a k upevneniu bojovej sily armády (Etika a armáda, 1992, s. 82).

Vo Veľkej Británii očakávajú, že ich armáda bude kedykoľvek pripravená splniť rôznorodé misie na podporu vládnej politiky. Taká schopnosť prirodzene vyžaduje dobrú organizáciu, výcvik, výzbroj, vybavenie a vedenie. Predovšetkým to však vyžaduje vojakov s vysokým stupňom osobného a kolektívneho nasadenia, sebaobetovania a vzájomnej dôvery.

3 K MORÁLNEMU PROFILU PRÍSLUŠNÍKA OZBROJENÝCH SÍL SR

Každá cieľavedomá ľudská činnosť má minimálne dva rozmery. Prvým je *rozmer formálny*, vyplývajúci z pracovného zaradenia, determinovaný množstvom povinností, nariadení, technologických postupov, ktoré je človek povinný spraviť, ak chce byť za odvedenú prácu odmenený. Táto rovina je pre človeka dôležitá, pretože na jej základe človek môže reprodukovať pracovné schopnosti a môže zabezpečiť prosperitu vlastného života i života svojej rodiny. Aj keď tento rozmer tvorí hlavnú náplň ľudskej činnosti a človek je na ňom do značnej miery závislý, niekedy vyvoláva nežiaduce dôsledky, ktoré spočívajú predovšetkým v tom, že práca človeka ne-

napĺňa, človek stráca motiváciu a môže sa pracovnému procesu čiastočne alebo úplne odcudziť. Aj keď práca tvorí významnú súčasť jeho života, je na nej on a jeho rodina závislý, neuspokojuje ho. V podmienkach ozbrojených síl je takýchto činností veľa, pretože je potrebné, aby boli vykonávané automaticky až reflexívne. Preto stále opakovanie nevyklučuje u jednotlivcov i takéto situácie.

Druhým rozmerom ľudskej činnosti je jej profesionálny rozmer, pocit hrdosti nad možnosťou realizovať profesionálne schopnosti a dosiahnuť všeobecné uznanie. Pozitívny prístup k výkonu povolania pomáha prekonať niektoré negatívne faktory prvého rozmeru a nahrádza ich pocit profesijnej hrdosti a pocit z dobre vykonanej práce. Označenie profesionál si zaslúži predovšetkým ten, kto sa dôkladne vyzná vo svojom odbore, má konkrétne pracovné zaradenie v dôsledku svojej špecializácie, v ktorej je odborníkom. Za profesionálne správanie považujeme prezentáciu konkrétnej profesie a pozície smerom navonok, ktoré je úzko spojené s vykonávanou pracovnou rolou.

Napĺňanie jednotlivých rozmerov si vyžaduje osobitné prístupy. Niektorí ľudia volia skutočne profesionálny prístup založený na odbornosti, zodpovednosti a mravnosti, sú však aj ľudia, ktorí vedia o morálke zanietene hovoriť, no v praktickom živote uprednostňujú odlišné hodnoty, čo im neraz prináša aj životné úspechy, ktoré však bývajú skôr relatívne a dočasné a nemôžu človeku prinášať dlhodobú radosť a šťastie.

Aj podobné prístupy sa stávajú niekedy súčasťou kvality života, prejavujú sa v korupcii, nedôslednosti, povrchnosti a v ďalších negatívnych prejavoch v živote spoločnosti vrátane jej ozbrojených síl. Bolo by priaznivé pre spoločnosť, keby zodpovední pracovníci podobné nešváry vo výkone vlastnej funkcie ani vo svojom okolí nepripustili. To však je možné iba vtedy, ak sa zásady morálky a etiky stanú súčasťou životného štýlu nielen tých, ktorí riadia, ale aj riadených. Navyše tieto zásady musia byť nielen zakotvené v zákonoch a princípoch, ale musia sa stať aj neoddeliteľnou súčasťou politického systému krajiny a mravnou výbavou každého jednotlivca.

Práve takéto pohnútky sa stali zdrojom pre vznik a pôsobenie zásad profesijnej morálky a ktoré boli postupne rozpracované do teoretickej podoby, ktorou je profesijná etika. V predchádzajúcom texte už bolo zdôraznené miesto a význam profesijnej etiky vo výkone povolania. Skutočnosťou je, že profesijné kódexy, ktoré sú koncentrovaným vyjadrením profesijnej etiky vo vzťahu ku konkrétnemu odboru, sú významným podnetom pre konanie ľudí, ktorí majú záujem o to, aby boli uznávanou autoritou v danom odbore. Na druhej strane sme však svedkami toho, že v nových spoločenských podmienkach mnohým ľuďom vôbec nevedí nezamestnanosť, možno dokonca povedať, že strata práce je to posledné, čo im vadí.

Sme svedkami existencie mnohých kódexov, ktoré boli tvorené v rozličných spoločenských podmienkach a v rôznych historických horizontoch. Mnohé boli

POZNÁMKY

nadčasové a nie je dôvod ich zásadne meniť ani v súčasných podmienkach, iné, ktoré inklinovali k určitým formám politickej moci, nemali spravidla dlhú životnosť. Všeobecne však možno povedať, že pokusy o vypracovanie takýchto dokumentov boli aktuálne predovšetkým u exponovaných povolání, ktoré boli úzko späté so spoločenskými pohybmi a vojenstvo medzi takéto druhy povolání vždy patrilo. Svedčí o tom jeho miesto v historickom rebríčku najvýznamnejších ľudských činností, kde tak významom, ako aj požiadavkami na mieru morálnej zodpovednosti, vždy zastávalo jedno z popredných miest.

Etickými kódexmi disponujú rôzne odbory, dôraz je kladený predovšetkým na pracoviská a inštitúcie, ktoré sú vo vzťahu s občanmi, najmä na pracoviskách sociálneho charakteru. Je pravda, že sa možno stretnúť s rozdielnymi poňatiami týchto dokumentov. Sú etické kódexy, ktoré sú vypracované rámcovo a ponechávajú pracovníkovi priestor pre osobnú iniciatívu, aj keď existuje určité riziko na jeho zneužitie. Existujú však etické kódexy striktné vypracované, ktoré jednoznačne vymedzujú, ktoré činnosti vrátane časového vymedzenia má človek urobiť. Čo si treba predstaviť pod etickým kódexom? Je to normatívny systém vyznačujúci sa vnútornou koordinovanosťou a spravidla aj presnou štruktúrou. Upravuje vzájomné práva a povinnosti odborníka a klienta, vzťahy k tretím osobám, k spoločnosti, jej orgánom a inštitúciám. Býva formulovaný tak, aby slúžil ako inšpiratívny sprievodca pre príslušníkov profesie a zároveň aj ako základ pre prípadné disciplinárne konanie. Jeho formy definujú správanie, ktoré má verejnosť právo očakávať od odborníkov aj od zamestnancov vrátane profesijného vzťahu voči životnému prostrediu.

Etické kódexy klasifikujeme do troch typov: prvým typom je *ašpiratívny* kódex, ktorý zdôrazňuje ideály, ktoré by mali byť v praxi sledované a ktoré by mali byť náplňou ľudskej činnosti. Druhým typom je *výchovný* kódex, ktorým rozumieme presne určené ustanovenia s obsiahlym komentárom a interpretáciou, čiže zdôrazňuje úlohu etického kódexu v profesionálnej praxi. Tretím typom je *regulačný* kódex, zahŕňajúci súbor detailných pravidiel riadenia profesijného správania a slúžiaci aj ako základ pre riešenie sťažností. Bez ohľadu na jednotlivé typy etických kódexov je podstatné, aby tento dokument nebol dokumentom alibistickým a zbytočným, ale aby zamestnancov skutočne zaväzoval ku kvalitnému plneniu úloh v prospech klientov a v tomto prípade i spoločnosti.

Význam vojenstva prirodzene narástol v čase, kedy sa môže stať prostriedkom prerušenia ľudskej existencie. Nielenže narástol význam celého vojenstva, ale aj význam každého vojenského profesionála, lebo aj keď má súčasné vojenstvo kolektívny charakter, individuálne kompetencie každého profesionálneho vojaka sú mimoriadne vysoké, predovšetkým v tých prípadoch, kedy sú títo schopní ovplyvňovať vývoj strategickú situáciu. Preto aj narastá osobná zodpovednosť jednotlivcov, a preto hovoríme o dvojvejrole vojenského profesionála – ako vojaka a ako mierotvorcu. Práve pre svoju výnimočnosť, ako aj pre svoj význam je potrebné, aby bol vypracovaný takýto kódex, pretože v povolání vojenského profesionála by mali

byť spojené obe roviny - vysoký stupeň profesionality a hrdosť na výkon tohto povolania. A keďže má dnes vojenstvo skutočne globálny vplyv, možno považovať za reálne, že by mal byť vypracovaný všeobecný kódex správania sa vojaka, z ktorého by mali vychádzať jednotlivé národné verzie. Veď lokálnych konfliktov je stále veľa a správanie sa príslušníkov ozbrojených síl niektorých krajín nie je dôstojné, pretože nerešpektuje ani základné ľudské práva.

Pri vypracovaní „Kódexu profesionálneho vojaka“ je prirodzene nevyhnutné rešpektovať niektoré zásady:

- globálny charakter vojenstva a jeho úlohy a možnosti v súčasnej dobe,
- povolanie vojenského profesionála ako vojaka a mierotvorcu,
- bezprostredné spojenie povolania vojenského profesionála s národnými a štátnymi záujmami,
- vysoké požiadavky na fyzické a duchovné kvality vojenského profesionála.

Samotný kódex by z technického hľadiska nemal byť príliš široký, mal by v stručnej podobe obsahovať zásady činnosti profesionálnych vojakov, no musí vychádzať z celej zložitosti, ale aj rozpornosti tohto povolania.

Možný rámcový obsah „Kódexu vojenského profesionála ozbrojených síl SR.“

1. Všeobecné ľudské kvality

Tento bod by mal obsahovať kvality charakterizujúce súčasné humanistické zásady. Z obsahového hľadiska by mal zahŕňať kvality ako *humanizmus, právo človeka na slobodu a jej formy, solidarita s inými ľuďmi, láska k vlasti, vzťah k prírode a k životnému prostrediu, mierové riešenie sporných problémov kdekoľvek na Zemi, právo na informácie, ako základu na kvalifikované rozhodovanie a i.*

2. Osobné kvality vojenského profesionála

V tomto bode by mali byť definované osobné kvality vojenského profesionála. Tie by sa mali ďalej členiť na kvality **pracovné**, medzi ktoré patrí *vzťah k práci a k povolaniu, rozvoj vzťahov k druhým vojenskými profesionálom, schopnosť udržiavať tvorivé prostredie, vzťah k disciplíne, zodpovednosť, kreativita, asertivita, vzťah k vzdelávaniu a i.*

Súčasťou tejto časti sú aj kvality *vôľové*, medzi ktoré je potrebné zaradiť *cielavedomosť, trpezlivosť, rozvážnosť v jednaní, psychickú odolnosť, skromnosť, zdržanlivosť a i.*

Významnú skupinu kvalít tvoria kvality *sociálne a morálne*, medzi ktoré treba zaradiť *zodpovednosť, čestnosť, statočnosť, solidaritu, prosociálnosť, zmysel pre spravodlivosť, zmysel pre povinnosť a i.*

POZNÁMKY

Je potrebné si všimnúť, že celý rad kategórií má z pohľadu profesionálnej etiky význam všeobecný, ľudský, ale i obsah špecifický. Je dôležité, aby nedochádzalo k zámene a skresľovaniu tohto významu, pretože práve špecifický obsah týchto kategórií zdôrazňuje ich vojensko-profesionálnu determináciu.

Morálny kódex je veľmi dôležitým dokumentom, ktorý môže významne prispieť k pozitívnej motivácii príslušníkov ozbrojených síl na kvalitné plnenie úloh obrany. Nejde o to, aby narastalo ich sebavedomie na základe pocitu výnimočného postavenia v spoločnosti, ale predovšetkým na základe porovnateľnosti ich výsledkov s ostatnými armádami a ozbrojenými zložkami. A túto porovnateľnosť možno dosiahnuť iba vtedy, ak si budú klásť prinajmenšom porovnateľné ciele.

4 ZÁVER

Zložitost' súčasného obdobia prikazuje využiť všetky možnosti na to, aby sa svet stal bezpečnejším domovom pre všetkých ľudí. Je to mimoriadne zložitá úloha, pretože súčasný svet je rozdelený kvôli mnohým problémom, z ktorých niektoré môžu vyústiť do situácií, ktoré môžu ohroziť celú populáciu.

V tejto situácii vystupuje do popredia všeobecná úloha ozbrojených síl ako garantov bezpečnosti a mierového vývoja. To prirodzene vyvoláva celý rad úloh, ktorý je pred tieto inštitúcie stavaný. Nemôže byť garantom mierového vývoja ten, ktorého charakterizuje agresivita v konaní a vystupovaní a nevzdelanosť. Preto je úlohou každej krajiny, aby budovala svoje národné ozbrojené sily v duchu humanistických tradícií a s ohľadom na požiadavku zachovať zdravú planétu aj pre budúcnosť.

Z tohto dôvodu môže byť realizácia týchto úloh zverená iba ľuďom vzdelaným, ľuďom bez predsudkov, jednoducho povedané, vojenským profesionálom v každom ohľade. Humanistické tradície našej krajiny pre to vytvárajú všetky predpoklady a bolo by neodpustiteľnou chybou nerozvíjať kontinuitu v týchto pokrokových tradíciách. Treba si však uvedomiť, že morálka je zložitý proces založený na sume poznatkov, a preto treba nastoliť v ozbrojených silách SR také podmienky, ktoré vyvolajú naozaj profesionálny záujem o túto oblasť a etické vedomosti sa stanú neoddeliteľnou súčasťou kvalít vojenských profesionálov.

ETICKÝ KÓDEX PROFESIONÁLNEHO VOJAKA zo 4. apríla 2007

POZNÁMKY

Podľa § 117 ods. 7 zákona č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa určuje:

Čl. 1

Základné ustanovenia

(1) Etický kódex profesionálneho vojaka (ďalej len „etický kódex“) upravuje zásady a pravidlá správania sa a konania profesionálneho vojaka; tieto zásady a pravidlá predstavujú uznávané vojenské hodnoty, kultúru a tradície.

(2) Zásady a pravidlá správania sa a konania vychádzajú z tradícií spoločnosti a ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „ozbrojené sily“); sú v nich zovšeobecnené požiadavky na profesionálneho vojaka vyplývajúce z postavenia ozbrojených síl v spoločnosti pri plnení úloh obrany Slovenskej republiky, jej zvrchovanosti, územnej celistvosti, záujmov, hodnôt demokracie a slobody.

(3) Etický kódex predstavuje súbor záväzných požiadaviek na správanie sa a konanie profesionálneho vojaka pri vykonávaní štátnej služby a mimo štátnej služby. Na etický kódex sa prihliada pri posudzovaní morálnych predpokladov uchádzačov o prijatie do štátnej služby profesionálneho vojaka.

(4) Etický kódex je normatívne kritérium na posúdenie správania sa a konania profesionálneho vojaka v občianskom živote pri ohrozovaní alebo poškodzovaní vážnosti ozbrojených síl v spoločnosti.

(5) Etický kódex je aj súbor noriem a návodov na vytváranie profesionálneho prostredia v hodnostných zboroch ozbrojených síl.

Čl. 2

Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka

(1) Na profesionálneho vojaka sú kladené tieto mravné požiadavky:

- a) vernosť Slovenskej republike,
- b) čestnosť,
- c) statočnosť,
- d) disciplinovanosť,¹
- e) hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám,
- f) tímová zodpovednosť,
- g) obetavosť.

¹ § 3 ods. 1 zákona č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

POZNÁMKY

(2) Vernosť Slovenskej republiky znamená úctu k jej ústavnému zriadeniu a jeho dôsledné rešpektovanie. Prejavom vernosti Slovenskej republiky je zodpovedné plnenie zverených úloh a povinností pri výkone štátnej služby profesionálneho vojaka podľa potrieb ozbrojených síl na jej území alebo v zahraničí.

(3) Čestnosť je základom budovania prirodzeného rešpektu, vzájomnej dôvery a skutočného bojového priateľstva. Prejavuje sa spájaním úprimnosti a taktnosti, náročnosti a spravodlivosti, súladu slov a činov.

(4) Statočnosť znamená osobnú odvalu profesionálneho vojaka prekonávať prekážky a nevzdávať sa pri plnení náročných úloh. V bojovej činnosti sa statočnosť prejavuje pripravenosťou a odhodlaním splniť určené úlohy aj s nasadením vlastného života a zdravia.

(5) Disciplinovanosť znamená rešpektovanie zákonov Slovenskej republiky, predpisov upravujúcich výkon štátnej služby profesionálneho vojaka a ochotu podriaďiť sa vedúcemu služobného úradu² alebo veliteľovi³ (ďalej len „veliteľ“) ako nadriadenej autorite. Disciplinovanosť sa prejavuje dodržiavaním zákonov Slovenskej republiky, včasným a presným plnením vojenských rozkazov, nariadení a dodržiavaním určeného vojenského režimu.

(6) Hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám znamená pevnú spolupatričnosť profesionálneho vojaka k ozbrojeným silám, k jednotke, útvaru, zväzku, úradu alebo zariadeniu ozbrojených síl (ďalej len „útvár“) a k hodnostnému zboru. Prejavom hrdosti na službu v ozbrojených silách je poznanie a rozvíjanie pozitívnych tradícií útvaru, hodnostného zboru a vzorná reprezentácia ozbrojených síl na verejnosti na území Slovenskej republiky a v zahraničí.

(7) Tímová zodpovednosť znamená aktívny a svedomitý prístup profesionálneho vojaka k plneniu povinností v útvare pre splnenie úloh celku. Prejavom tímovej zodpovednosti je podpora veliteľa, dôslednosť a uvedomovanie si následkov správania sa a konania profesionálneho vojaka pre splnenie úloh celku.

(8) Obetavosť znamená schopnosť a ochotu splniť úlohy aj na úkor záujmov a potrieb profesionálneho vojaka bez ohľadu na úsilie potrebné na ich splnenie. Prejavuje sa ochotou prekonávať prekážky pri výkone štátnej služby pre splnenie úloh celku.

² § 6 zákona č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³ § 7 zákona č. 346/2005 Z. z.

ČI. 3**Štandardy správania sa a konania**

(1) Štandardy správania sa a konania sú ustálené pravidlá správania sa a konania profesionálneho vojaka v občianskom aj profesionálnom živote v situáciách, ktoré sú významné na utváranie a rozvoj požadovaných vzťahov v útvare a na utváranie názorov verejnosti na ozbrojené sily.

(2) Základným štandardom správania sa a konania je dodržiavanie zákonov a mravných požiadaviek. Profesionálny vojak vždy a za každých okolností rešpektuje Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, zákony, ostatné všeobecne záväzné právne predpisy a služobné predpisy.

ČI. 4

(1) Profesionálny vojak pri vykonávaní štátnej služby nepripúšťa diskrimináciu na základe vojenskej hodnosti, pohlavia, sexuálnej orientácie, fyzickej dispozície, majetkových pomerov, politických a náboženských názorov, rasových, národnostných, sociálnych alebo iných rozdielov.⁴

(2) Profesionálny vojak dodržiava všeobecne uznávané pravidlá slušnosti, zdvorilosti, taktnosti a osobného vzhladu a zdržiava sa pri výkone štátnej služby aj mimo nej akéhokoľvek správania, ktoré by mohlo narušiť jej vážnosť a dobré meno ozbrojených síl.

(3) Profesionálny vojak sa vyhýba konaniu, ktoré vedie ku konfliktu záujmov štátnej služby s osobnými záujmami, so záujmami blízkych osôb alebo iných osôb. Na akýkoľvek skutočný konflikt záujmov je povinný bezodkladne upozorniť veliteľa.

(4) Profesionálny vojak nepožíva alkohol ani iné omamné alebo psychotropné látky na pracovisku alebo mimo neho pri plnení služobných povinností, pred príchodom do služby a v čase výkonu služby a uprednostňuje zdravý životný štýl. Vo voľnom čase nepožíva omamné alebo psychotropné látky a vyhýba sa nadmernému požívaniu alkoholu.

(5) Profesionálny vojak sa stará o svoj odborný rast a fyzickú kondíciu a rozširuje si kultúrny a spoločenský rozhľad.

(6) Profesionálny vojak dbá o svoju dôveryhodnosť pri správe svojho majetku a majetku svojej rodiny aj tým, že nevstupuje do právnych vzťahov, ktoré by mohli narušiť jeho vážnosť a dôstojnosť, a zodpovedne si plní svoje záväzky. Upevňuje spoločenský kredit profesionálneho vojaka ako zodpovedného občana.

(7) Profesionálny vojak sa vyhýba kompromitujúcim miestam a osobám.

⁴ § 3 ods. 1 zákona č. 346/2005 Z. z.

POZNÁMKY

ČI. 5

Štandardy správania a konania pri výkone funkcie

(1) Profesionálny vojak aktívne a iniciatívne plní povinnosti, ktoré mu vyplývajú z funkcie; pomáha veliteľovi pri udržiavaní morálky a disciplíny.

(2) Profesionálny vojak podporuje utváranie pozitívnych a korektných vzťahov, ako sú podmienky súdržnosti a bojaschopnosti útvaru; voči ostatným profesionálnym vojakom a zamestnancom v ozbrojených silách zachováva náležitú úctu a správa sa k nim kolegiálne.

(3) Veliteľ pozitívne a iniciatívne ovplyvňuje vzťahy a kvalitu života podriadených a rieši ich oprávnené požiadavky a záujmy. K podriadeným profesionálnym vojakom, zamestnancom v štátnej službe a zamestnancom pri výkone práce vo verejnom záujme sa správa čestne a rešpektuje ich osobnú dôstojnosť; vyžaduje od nich dodržiavanie etického kódexu alebo Etického kódexu štátneho zamestnanca⁵ alebo povinností zamestnanca pri výkone práce vo verejnom záujme.⁶

(4) Veliteľ nevyžaduje od podriadených plnenie úloh, ktoré sú v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, zákonmi, ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi a služobnými predpismi.

(5) Profesionálny vojak, ktorý sa domnieva, že sa od neho vyžaduje, aby konal nesprávnym alebo neetickým spôsobom, ktorý môže mať za následok zlé hospodárenie alebo je inak nezlučiteľný s etickým kódexom, oznámi túto skutočnosť veliteľovi.

(6) Profesionálny vojak upozorní veliteľa na porušenie všeobecne záväzných právnych predpisov, služobných predpisov alebo etického kódexu iným profesionálnym vojakom bez zbytočného odkladu po tom, ako sa o porušení dozvie.

(7) Profesionálny vojak udržiava majetok štátu v riadnom stave a chráni ho pred zničením, poškodením, stratou, zneužitím alebo zmenšením. Zverené prostriedky využíva čo najefektívnejšie v súlade s účelom, na ktorý boli určené, a nezneužíva ich na osobný prospech.

(8) Profesionálny vojak nesmie využívať svoje postavenie na získanie výhod pre seba alebo iného, nesmie pripustiť, aby sa v súvislosti s výkonom štátnej služby dostal do postavenia, v ktorom by bol zaviazaný odplatiť preukázanú službu alebo akúkoľvek inú ponúknutú výhodu, ani využívať či poskytovať informácie, ktoré získal v súvislosti s postavením či funkciou na účely, ktoré nesúvisia so štátnou službou profesionálneho vojaka.

⁵ § 53 ods. 3 zákona č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁶ § 8 zákona č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme v znení neskorších predpisov.

(9) Profesionálny vojak pri oficiálnom reprezentovaní Slovenskej republiky a pri služobných cestách v zahraničí dodržiava všeobecné zásady slušnosti a vojenskej zdvorilosti, rešpektuje zákony a miestne zvyklosti krajiny pobytu.

(10) Správanie a konanie profesionálneho vojaka pri plnení úloh v rámci vyslania ozbrojených síl mimo územia Slovenskej republiky musí byť v súlade s mandátom príslušnej misie alebo operácie, v súlade s pravidlami nasadenia a kódexmi správania. Profesionálny vojak rešpektuje miestne obyvateľstvo, jeho zvyky, tradície a náboženské zvyklosti.

Čl. 6

Osobitosti správania a konania v bojovej činnosti

(1) Profesionálny vojak dôveruje veliteľovi, rešpektuje ho, plní vojenské rozkazy a upevňuje bojové priateľstvo všetkých príslušníkov útvaru založené na vzájomnej úcte, dôvere a pomoci.

(2) Profesionálny vojak prejavuje v bojovej činnosti rozhodnosť a dôveru vo vlastné schopnosti. Úlohy plní presne, bezodkladne a iniciatívne; v krízových situáciách sa rozhoduje samostatne a flexibilne.

(3) Profesionálny vojak v bojovej činnosti pohotovo reaguje na vzniknutú situáciu, odvážne a odhodlane prekonáva všetky nástrahy a prekážky; jeho správanie a konanie musí byť v súlade s medzinárodným humanitným a vojnovým právom.⁷

Čl. 7

Uplatňovanie etického kódexu

(1) Veliteľ oboznámi podriadených profesionálnych vojakov s etickým kódexom.

(2) Veliteľ vytvára podriadeným profesionálnym vojakom primerané podmienky na uplatňovanie etického kódexu.

(3) Profesionálny vojak má právo upozorňovať iných profesionálnych vojakov na porušovanie etického kódexu.

⁷ Napríklad vyhláška ministra zahraničných vecí č. 65/1954 Zb. o Ženevských dohovoroch zo dňa 12. augusta 1949 na ochranu obetí vojny v znení oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 44/2001 Z. z., oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 168/1991 Zb. o viazanosti Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky Dodatkovými protokolmi I a II k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov a konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter, prijatých v Ženeve 8. júna 1977.

POZNÁMKY

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BRIŠKA, F.: *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava : IRIS, 2000. ISBN 80-88778-97-2.

CLAUSEWITZ, C.: *O válce*. Praha : Naše vojsko, 1956.

Etika a armáda. Praha : Magnet Press, 1992. ISBN 80-85469-20-0.

FAZEKAŠ, Ľ.: *Ako žiť : Kresťanská etika životných hodnôt a ľudských spoločností*. Bratislava : ECM, 1994. 102 s. ISBN 80-85733-23-4.

FOBEL, P.: *Aplikovaná etika : Teoretické východiská a súčasné trendy*. Martin : HONNER 2002. 124 s. ISBN 80-968399-5-0.

GROMYKO, A. - LOMEJKO, V.: *Nové myšlení v jaderném věku*. Praha : Naše Vojsko, 1985.

HULAN, B.: *Možno riešiť súčasné globálne procesy?* Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 1998. ISBN 80-8040-075-X.

HULAN, B.: *Nové podnety skúmania vzťahu „človek – technika“*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2002. ISBN 80-8040-185-3.

HULAN, B. - KORČOKOVÁ, Z.: *Stručný prehľad vývoja a význam humanizmu pre kvalitu života človeka*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2005. ISBN 80-8040-280-9.

HULAN, B. - KORČOKOVÁ, Z.: *Niektoré problémy etiky v činnosti ozbrojených síl*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2007. ISBN 978-80-8040-315-7.

HULAN, B. - WAGNEROVÁ, S.: *Úvod do etiky*. Žilina : Žilinská univerzita, 2007. ISBN 978-80-8070-723-1.

JANOTOVÁ, H. a kol.: *Profesijná etika*. Praha : Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-43-0.

KUDLIČKA, J. - HULAN, B.: *Vybrané problémy etiky*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 1998. ISBN 80-8040-063-6.

KUDLIČKA, J. - HULAN, B. - ŠVERHA, S.: *Vybrané problémy sociálnej etiky*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2002. ISBN 80-8040-169-1.

OBORNÝ, J. *Etika vojenského profesionála*. In: *Etika a armáda*. Praha : Magnet Press, 1992, s. 56 – 73.

OLIVAR, R.: *Etická výchova*. Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 1992.

O výchove k občianstvu z rôznych strán. In: *CIVITAS*, 1995, č.3, s. 15.

Sociálna a etická zodpovednosť vedy. In: *Zborník VA*, 1993, č. 3. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia.

THOMPSON, M.: *Přehled etiky*. Praha : Portál, 2004. 168 s. ISBN 80-7178-806-6.

VAJDA, J.: *Úvod do etiky*. Nitra : Enigma, 2004. ISBN 80-89132-12-X

Vojenský profesionál a problémy profesionalizace armád. Praha : VÚSV, 1990.

Ďalšia odporúčaná literatúra

POZNÁMKY

BUREŠ, R.: *Základy etiky*. 1. vyd. Praha: S&M, 1991. 31 s. ISBN 80-900096-5-4.

HREHOVÁ, H.: *Etika – sociálne vzťahy – spoločnosť*. Bratislava : Veda, 2005. 337 s. ISBN 80-224-0849-2.

HART, H.: *Právo, sloboda, morálka*. Bratislava : Kalligram, 2003. 112 s. ISBN 80-7149-596-4.

HREHOVÁ, H.: Problémy morálneho rozhodovania. In: *RAN*, 2005, roč. 8, č. 1, s. 115-127. ISSN 1335-3543.

SINGER, P.: *Spisy o etickom žití*. Bratislava : Spolok slovenských spisovateľov, 2009. 351 s. ISBN 978-80-8061-3.

Témy na vedenie záverečnej diskusie

1. Morálka a etika (podmienky vzniku morálky a etiky, vzťah etiky a spoločenských vied, etika a humanizmus).
3. Štruktúra morálky a etiky (štruktúra morálky, funkcie morálky, hodnotový charakter morálky a etiky, základné kategórie etiky).
3. Vojenská morálka a etika (definície základných pojmov, charakteristika rozdielov, vojenská morálka a etika, vojnová morálka a etika, súčasti vojenskej etiky, zvláštnosti kategórií vojenskej a vojnovkej etiky).
4. Význam etického kódexu vojenského profesionála (všeobecne o kódexoch, typy etických kódexov, význam Etického kódexu vojenského profesionála, základné súčasti kódexu, nedostatky v procese realizácie kódexu).
5. Morálka v armádach NATO (zvláštnosti vývinu morálky v podmienkach armád NATO, význam orientácie na morálku a ľudský faktor).

DISCIPLINÁRNE PRIESTUPKY, PRIESTUPKY A TRESTNÉ ČINY

Mgr. Vladimír Ferencko, JUDr. Jaroslav Habánek

ÚVOD

Predmetom tohto článku nie je hodnotiť, prípadne posudzovať účelnosť alebo prospešnosť jednotlivých ustanovení zákonov, naopak, cieľom tohto článku je pokiaľ možno čo najefektívnejšie vysvetliť, že profesionálny vojak svojím konaním, ktorý si buď určitú skutočnosť vôbec neuvedomuje alebo má o danej skutočnosti inú predstavu, môže založiť okrem disciplinárnej zodpovednosti aj tú trestnú. Zároveň uvedený článok je priblížením uvedenej problematiky do života profesionálnych vojakov, ktorej cieľom je zvýšenie vedomostí z danej oblasti a eliminácia počtu priestupkov a trestných činov páchaných profesionálnymi vojakmi.

Rozhodnutie popísať disciplinárne priestupky, priestupky a trestné činy profesionálnych vojakov nie je podvedomé, ale vyplýva zo súčasnej potreby bližšie informovať profesionálnych vojakov o ich zodpovednosti za svoje konanie a v prípade porušenia ustanovení zákonov aj o ich možnom postihu.

Zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 346/2005 Z. z.“) rozlišuje „klasický“ disciplinárny priestupok spáchaný v súvislosti s výkonom štátnej služby, za ktorý možno uložiť disciplinárne opatrenie v rozsahu a za podmienok ustanovených zákonom č. 346/2005 Z. z. a priestupok podľa osobitných predpisov, za ktorý možno uložiť sankcie a ochranné opatrenia v rozsahu a za podmienok podľa osobitných predpisov. Týmto predpisom je zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Trestné činy profesionálnych vojakov sme rozoberali v súvislosti s XI hlavou Osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon), teda s trestnými činmi vojenskými, ktoré sú spáchané priamo v súvislosti s výkonom štátnej služby. Spáchanie akéhokoľvek trestného činu profesionálnym vojakom mimo času výkonu štátnej služby zakladá trestnú zodpovednosť ako následok porušenia trestnoprávných noriem podľa jednotlivých hláv Trestného zákona.

Vojenská disciplinárna právomoc určuje pravidlá ukladania disciplinárnych opatrení za disciplinárne previnenie, ktorého sa profesionálny vojak môže dopustiť len v súvislosti s výkonom štátnej služby. Podľa § 10 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov sa konanie, ktoré má znaky priestupku, prejedná podľa osobitných predpisov, ak sa takéhoto konania dopustili osoby podliehajúce vojenskej disciplinárnej právomoci, teda aj mimo času výkonu štátnej služby a týmto osobitným predpisom pre profesionálnych vojakov je zákon č. 346/2005 Z. z. Základnými princípmi týchto konaní je objektívne zistenie skutočného stavu, možnosť profesionálnych vojakov vyjadriť sa k veci a dodržanie

procesných lehôt. Spáchanie trestného činu profesionálnym vojakom je riešené orgánmi činnými v trestnom konaní.

1 DISCIPLINÁRNE PRIESTUPKY

1. 1 Služobná disciplína

Základný legislatívny rámec upravujúci disciplinárne priestupky profesionálnych vojakov tvoria ustanovenia šiestej hlavy zákona č. 346/2005 Z. z. s názvom „Služobná disciplína“.

Jednou zo základných zásad upravujúcich určitý druh konania, ktoré je možné charakterizovať ako konanie protiprávne, je určenie presných pravidiel správania sa subjektov podliehajúcich pôsobnosti legislatívnych noriem tak, aby subjekt vedel, ktoré normy alebo predpisy je povinný dodržiavať a aký druh sankcie alebo opatrenia ho postihne, ak povinnosti jemu uložené poruší.

V prvom rade sú profesionálni vojaci ozbrojených síl Slovenskej republiky povinní dodržiavať služobnú disciplínu, ktorá je definovaná ako obligatórna povinnosť dodržiavať Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, zákony, ďalšie všeobecne záväzné právne predpisy, vojenskú prísahu, Etický kódex profesionálneho vojaka, služobné predpisy, vojenské rozkazy, nariadenia, príkazy a pokyny vedúcich služobných úradov a veliteľov.

V prípade vojenských rozkazov, ktoré môžeme rozdeliť na písomné alebo ústne, musia byť splnené dve kumulatívne podmienky pri ich vydávaní. Musia byť vydané na základe platných právnych predpisov a len v súvislosti s výkonom štátnej služby. Zákon č. 346/2005 Z. z. neumožňuje profesionálnemu vojakovi brániť sa proti vydanému vojenskému rozkazu podaním riadneho opravného prostriedku, mimoriadneho opravného prostriedku alebo podaním žalobného návrhu na súd, nakoľko sa predpokladá, že veliteľ vydávajúci vojenský rozkaz ho vydáva len v súlade s Ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi, ako aj internými vykonávacími právnymi predpismi.

V druhom rade sú profesionálni vojaci ozbrojených síl Slovenskej republiky povinní dodržiavať povinnosti špecifikované v § 119 zákona č. 346/2005 Z. z. ako základné povinnosti profesionálneho vojaka, ktoré v konečnom dôsledku tvoria základ definície disciplinárneho previnenia. Za najčastejšie porušované povinnosti sú považované napríklad: nevykonávanie štátnej služby riadne a včas v medziach určených oprávnení, nedodržiavanie predpisov o bezpečnosti a ochrane zdravia pri výkone štátnej služby, nedodržiavanie určeného týždenného služobného času, porušovanie povinnosti mlčanlivosti o skutočnostiach, o ktorých sa profesionálny vojak dozvedel v súvislosti s vykonávaním štátnej služby a ktoré v záujme ozbrojených síl nemožno oznamovať iným osobám, a to aj po skončení

POZNÁMKY

služobného pomeru, dodržiavanie liečebného režimu nariadeného ošetrojúcim lekárom a v neposlednom rade aj neudržiavanie si fyzickej zdatnosti a podobne. Rozhodujúcou skutočnosťou v rámci základných povinností profesionálneho vojaka je to, že v prípade ich neplnenia môže byť táto skutočnosť dôvodom na jeho prepustenie zo služobného pomeru.

1. 2 Disciplinárne previnenie

Disciplinárnym previnením je teda zavinené porušenie alebo nesplnenie povinností profesionálneho vojaka, pokiaľ nie je trestným činom alebo priestupkom; zavineným porušením alebo nesplnením povinnosti sa rozumie úmyselné alebo nedbalostné konanie profesionálneho vojaka. Zákon č. 346/2005 Z. z., na rozdiel od predchádzajúcej právnej úpravy, nedefinuje presne pojem „disciplinárny priestupok“, ba dokonca ho nahrádza pojmom „disciplinárne previnenie“, avšak v rovnakom právnom význame „pokiaľ nie je trestným činom alebo priestupkom podľa osobitných predpisov“, za ktorý možno uložiť disciplinárne opatrenie.

Disciplinárne opatrenia, ukladané vedúcim služobného úradu alebo veliteľom, delíme na:

- a) písomné pokarhanie,
- b) zníženie služobného platu až o 15 % najdlhšie na tri mesiace z posledného priznaného služobného platu.

V prípade, ak profesionálny vojak spáchal menej závažné disciplinárne previnenie, vedúci služobného úradu alebo veliteľ môže podľa povahy tohto konania a s prihliadnutím na okolnosti, za ktorých bolo toto konanie spáchané, na jeho následky, na mieru zavinenia, ako aj na doterajší postoj profesionálneho vojaka k plneniu služobných povinností, prerokovať toto disciplinárne previnenie s profesionálnym vojakom bez uloženia disciplinárneho opatrenia. O prerokovaní disciplinárneho previnenia profesionálneho vojaka vyhotoví vedúci služobného úradu alebo veliteľ písomný záznam. Uloženie disciplinárneho opatrenia nie je prekážkou na vykonanie personálneho opatrenia, ktorým je prepustenie profesionálneho vojaka zo služobného pomeru a to za ten istý skutok, za ktorý bolo disciplinárne opatrenie uložené, podmienkou však je, že po uložení disciplinárneho opatrenia boli vo veci zistené, resp. vyšli najavo, také nové skutočnosti v tom istom skutku, ktoré tvoria skutkovú podstatu dôvodu na prepustenie profesionálneho vojaka zo služobného pomeru.

1. 3 Procesné pravidlá pre rozhodovanie o disciplinárnych opatreniach

Zákon č. 346/2005 Z. z. presne vymedzuje procesné pravidlá pred uložením disciplinárneho opatrenia, pri rozhodovaní o ich ukladaní, určuje procesné lehoty a možnosti zahľadania uložených opatrení.

Jednou z obligatórnych procesných povinností pred uložením disciplinárneho opatrenia je, že vždy musí byť objektívne zistený skutočný stav veci, čo v praxi

znamená, že profesionálnemu vojakovi musí byť daná možnosť vyjadriť sa k veci, musí mu byť umožnené navrhovať dôkazy a samozrejme aj právo obhajovať sa.

O vyjadrení profesionálneho vojaka k disciplinárnemu previneniu sa vyhotovuje písomný záznam. Zákon v tomto prípade neurčuje žiadnu procesnú lehotu a dáva na zváženie vedúcemu služobného úradu alebo veliteľovi, aký časový priestor dá profesionálnemu vojakovi na vyjadrenie sa k veci.

Pri rozhodovaní o uložení disciplinárneho opatrenia vedúci služobného úradu alebo veliteľ prihliada na povahu protiprávneho konania, na okolnosti, za ktorých bolo spáchané, jeho následky, mieru zavinenia a na doterajší postoj profesionálneho vojaka k plneniu služobných povinností.

Zákon č. 346/2005 Z. z. určuje dva druhy procesných lehôt. Subjektívna – 30- dňová lehota začína plynúť odo dňa, keď sa vedúci služobného úradu alebo veliteľ o spáchaní disciplinárneho previnenia dozvedeli, objektívna - jednoročná lehota začína plynúť odo dňa spáchania disciplinárneho previnenia. Výnimku začatia plynutia subjektívnej lehoty v rámci disciplinárneho konania tvorí prípad, keď konanie profesionálneho vojaka, v ktorom možno vidieť naplnenie skutkovej podstaty disciplinárneho previnenia, bolo predmetom prešetrovania iného orgánu. V takomto prípade je začiatok plynutia subjektívnej lehoty určený na deň, kedy sa oprávnený vedúci služobného úradu alebo oprávnený veliteľ dozvedel o výsledku tohto prešetrovania. Ďalšiu výnimku plynutia subjektívnej lehoty tvorí prípad, ak sa profesionálny vojak dopustil disciplinárneho previnenia mimo územia Slovenskej republiky. Vtedy lehota 30 dní na uloženie disciplinárneho opatrenia začína plynúť odo dňa nasledujúceho po dni návratu profesionálneho vojaka na územie Slovenskej republiky, ak sa vedúci služobného úradu alebo veliteľ o tomto konaní dozvedeli v čase, keď sa profesionálny vojak zdržiaval v cudzine.

Uloženie disciplinárneho opatrenia za disciplinárne previnenie profesionálnemu vojakovi sa vykonáva formou disciplinárneho rozkazu, proti ktorému je prípustné odvolanie (rozklad), ktoré je možné podať do ôsmich dní odo dňa doručenia disciplinárneho rozkazu.

1. 4 Zahľadanie disciplinárneho opatrenia

K zahladeniu uloženého disciplinárneho opatrenia môže dôjsť dvoma spôsobmi:

- a) uplynutím jednoročnej lehoty od právoplatnosti rozhodnutia o uložení disciplinárneho opatrenia,
- b) vydaním disciplinárneho rozkazu o zahladení disciplinárneho opatrenia profesionálnemu vojakovi aj pred uplynutím jednoročnej lehoty od právoplatnosti rozhodnutia o uložení disciplinárneho opatrenia a to

POZNÁMKY

v prípade, ak profesionálny vojak svojím výkonom štátnej služby dokázal oprávnenosť jeho zahľadania.

Výsledkom zahľadania uloženého disciplinárneho opatrenia je stav, keď sa profesionálny vojak posudzuje, akoby mu disciplinárne opatrenie nebolo uložené.

Vydanie disciplinárneho rozkazu o zahľadení disciplinárneho opatrenia spadá výlučne do disciplinárnej právomoci vedúceho služobného úradu alebo veliteľa, ktorý o disciplinárnom opatrení rozhodol.

Disciplinárny rozkaz o zahľadení disciplinárneho opatrenia je jednou z foriem disciplinárnej odmeny upravenej v § 134 zákona č.346/2005 Z. z. Disciplinárne opatrenia, ktoré boli zahľadené, sa neuvádzajú v služobnom hodnotení ani v posudku o služobnej činnosti.

2 PRIESTUPKY

„Priestupok je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v zákone o priestupkoch alebo v inom zákone, ak nejde o iný správny delikt alebo o trestný čin.“¹

Základnú právnu úpravu tvorí zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“), aj keď skutkové podstaty niektorých iných priestupkov sú obsiahnuté aj v iných zákonoch.

Pojem priestupok môžeme pozitívne vymedziť priamo z jeho definície, ktorá vyplýva z § 2 ods. 1 zákona o priestupkoch a to tak, že priestupok je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je v zákone ako priestupok výlučne označené. Negatívnym vymedzením pojmu priestupok je jeho odlíšenie od iných správnych deliktov alebo trestných činov. Týmto vymedzením sa vylučuje súbežnosť priestupku a trestného činu (napr. páchatel' postihnutý za ublíženie na zdraví podľa § 155 ods. 1 Trestného zákona nemôže byť postihnutý podľa § 49 ods. 2 zákona o priestupkoch za priestupok proti občianskemu spolunažívaniu, spáchaný s úmyslom ublížiť na zdraví).

Protiprávnosť konania páchatela zakladá skutkovú podstatu priestupku a znamená jeho nedovolenosť alebo zákaz vyplývajúci zo zákona. Okolnosťami vylučujúcimi protiprávnosť sú nutná obrana, krajná núdza a pri porušení povinnosti uloženej právnickej osobe, konanie na príkaz.

K tomu, aby išlo o priestupok, musia byť súčasne splnené jeho formálne a materiálne znaky. Klasickým formálnym znakom je napr. vek páchatela a skutková podstata priestupku a materiálny znak sa vyznačuje konaním alebo opomenutím takého konania, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti.

¹ ŠKULTÉTY, P. a kol.: *Správne právo hmotné : Všeobecná časť*. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2005. s. 153.

Páchatelom priestupku môže byť len fyzická osoba. Zodpovednosť za priestupok sa posudzuje a sankcia ukladá zásadne podľa toho zákona, ktorý bol účinný v čase spáchania priestupku. Podľa neskorších zákonov sa zodpovednosť posudzuje a sankcia ukladá iba vtedy, ak je to pre páchatela priaznivejšie. Ak sa za spáchaný priestupok ukladá ochranné opatrenie, na rozdiel od sankcie, vždy sa o ňom rozhoduje podľa zákona účinného v čase rozhodovania o ňom. Ak páchatel spácha viac priestupkov a tieto sú všetky prerokované v jednom konaní, uloží sa mu sankcia za najprísnejšie postihnuteľný priestupok.

2. 1 Skutková podstata priestupku a trestného činu

Aby sme mohli hovoriť o priestupku alebo o trestnom čine, musia spĺňať všetky znaky skutkovej podstaty. Ak by trestný čin nespĺňal čo i len jeden znak, vtedy nepôjde o trestný čin, ale len o priestupok a ak by priestupok tiež nespĺňal čo i len jeden znak, nepôjde ani o priestupok.

Každá skutková podstata priestupku (aj trestného činu) je charakterizovaná týmito znakmi:

1. Objekt skutkovej podstaty - sú ním spoločenské vzťahy, ktoré sú chránené zákonom. V Trestnom zákone sú to spravidla názvy jednotlivých hláv osobitnej časti zákona a v zákone o priestupkoch sú to názvy jednotlivých paragrafov;
2. Objektívna stránka skutkovej podstaty - vyjadruje vonkajšiu charakteristiku priestupku alebo trestného činu. Je vyjadrená:
 - a) konaním – je chápané ako prejav vôle v reálnom svete, má dve zložky, a to fyzickú (samotné konanie alebo zdržanie sa konania) a psychickú (vôľa),
 - b) následkom – je chápané ako porušenie alebo ohrozenie záujmu chráneného spoločnosťou,
 - c) príčinným vzťahom medzi nimi (*nexus causalis*) - je chápané ako výlučne také konanie, bez ktorého by následok nikdy nenastal.
3. Subjekt skutkovej podstaty - je fyzická osoba (páchatel) v čase spáchania priestupku alebo trestného činu prítomná a dosiahla zákonom stanovený vek. Trestný zákon a zákon o priestupkoch prítomnosť priamo nevymedzuje, avšak je vymedzená negatívne ako neprítomnosť. Podľa zákona je nevyhnutné, aby bol páchatel neprítomný práve v čase spáchania činu, avšak zodpovednosti sa nezbaví ten, kto sa do stavu neprítomnosti priviedol sám požitím alkoholu alebo užitím inej návykovej látky. Zákonom stanovený vek páchatela je podmienkou pre jeho delikventskú spôsobilosť. Delikventská spôsobilosť osoby sa podľa § 22 Trestného zákona viaže na 14. rok veku (s výnimkou trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 Trestného zákona, kde nie je trestne zodpovedný ten, kto v čase spáchania činu nedovršil 15. rok svojho veku). Podľa § 5 zákona o priestupkoch sa delikventská spôsobilosť viaže u všetkých priestupkov na 15. rok veku.

POZNÁMKY

4. Subjektívna stránka skutkovej podstaty - je vnútornou stránkou priestupku alebo trestného činu, ktorého najvýznamnejším znakom je zavinenie. Zavinením rozumieme vnútorný psychický vzťah páchatel'a zameraný na porušenie alebo ohrozenie spoločenských záujmov vyvolaných protiprávnym konaním uvedeným v zákone. Zavinenie je založené na dvoch zložkách, a to intelektuálnej a vôľovej.

Druhy zavinenia**a) Úmysel**

- Priamy (*dolus directus*) - páchatel' vedel a chcel spôsobom uvedeným v zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený zákonom.
- Nepriamy (*dolus eventualis*) - páchatel' vedel, že svojím konaním môže porušiť alebo ohroziť záujem chránený zákonom a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrozmenný.

b) Nedbanlivosť

- Vedomá (*culpa lata*) - páchatel' vedel, že môže spôsobom uvedeným v zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený zákonom a bez primeraných dôvodov sa spoliehal, že také porušenie alebo ohrozenie nespôsobí.
- Nevedomá (*culpa levis*) - páchatel' nevedel, že svojím konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, hoci o tom, vzhľadom na okolnosti a svoje osobné pomery, vedieť mal a mohol.

2. 2 Sankcie a ochranné opatrenia

Sankcie sú právnym následkom priestupku, ktoré smerujú k tomu, aby v budúcnosti k protiprávnemu konaniu nedochádzalo, aby sa takéto konanie neopakovalo. Sankcie a ochranné opatrenia ukladá správny orgán. V podmienkach Ozbrojených síl Slovenskej republiky je to podľa § 127 ods. 2 zákona č. 346/2005 Z. z. príslušný vedúci služobného úradu. Priestupok možno prerokovať a uložiť zaň sankčné opatrenie najneskôr do dvoch rokov odo dňa spáchania priestupku. Výnimku z princípu *nulla poena sine lege* (nie je trestu bez zákona) môže príslušný vedúci služobného úradu uplatniť, ak je presvedčený, že k náprave páchatel'a priestupku postačí samotné prerokovanie priestupku (v takom prípade sa v rozhodnutí o priestupku vysloví len vina páchatel'a), alebo ak rozhodne o odpustení alebo znížení právoplatne uloženej sankcie zákazu činnosti (toto je vylúčené pri ostatných druhoch sankcií). Zánik možnosti postihu za priestupok uplynie po dvoch rokoch od jeho spáchania.

Zákon o priestupkoch v § 11 ods. 1 uvádza tieto sankcie:

- pokarhanie,
- pokutu,
- zákaz činnosti - len ak to pripúšťa zákon o priestupkoch a len na čas stanovený v zákone o priestupkoch (najdlhšie na 5 rokov),

- prepadnutie vecí - ak vec patrí páchatelovi priestupku a bola použitá na spáchanie priestupku alebo bola na to určená, ak bola priestupkom získaná alebo nadobudnutá za vec získanú priestupkom.

Sankciu je možné ukladať aj spolu s inou sankciou s výnimkou pokarhania, ktoré nemožno uložiť spolu s pokutou.

Ochranné opatrenia podľa § 16 zákona o priestupkoch sú:

- a) obmedzujúce opatrenia - možno ich uložiť len spolu so sankciou a najdlhšie na 1 rok, kontrolu nad ich dodržiavaním vykonáva ten, kto takéto opatrenie uložil,
- b) zhabanie vecí:
 - ak vec patrí páchatelovi, ale nie je možné ho stíhať (maloletý, nepríčetný),
 - ak vec nepatrí páchatelovi, ale vyžaduje to bezpečnosť osôb alebo majetku, alebo iný verejný záujem; o zhabaní vecí sa musí rozhodnúť do dvoch rokov od spáchania priestupku.

2.3 Konanie o priestupkoch

Priestupky sa prerokovávajú zásadne z úradnej povinnosti, ak nejde o priestupky prerokované na návrh postihnutej osoby. Na prerokovanie je určený miestne príslušný správny orgán, v ktorého územnom obvode bol priestupok spáchaný.

Objasňovanie priestupkov vykonávajú správne orgány, ktorým prislúcha prerokovať zistené priestupky, ak priestupok a jeho páchatela zistili v rozsahu svojej pôsobnosti, alebo ak im priestupok a jeho páchatela oznámil iný orgán, ktorý nie je oprávnený priestupok prerokovať. Objasňovanie priestupku sa skončí spravidla do jedného mesiaca odo dňa, keď sa správny orgán alebo orgán oprávnený objasňovať priestupky o priestupku dozvedel.

O priestupkoch vykoná správny orgán v prvom stupni ústne pojednávanie obligatórne. Na pojednávanie pozve správny orgán obvineného, svedkov, ktorých takto označil sám obvinený, prípadne ďalšie osoby, ktoré môžu prispieť k objasneniu skutočného stavu vecí. V neprítomnosti obvineného možno priestupok prerokovať len vtedy, keď sa odmietne zúčastniť na ústnom pojednávaní, hoci bol riadne predvolaný, alebo sa nedostaví bez náležitého ospravedlnenia, alebo bez dôležitého dôvodu.

Obvinenému z priestupku musí byť daná možnosť vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu a k dôkazom o nich, uplatňovať skutočnosti a dôkazy na svoju obhajobu, podávať návrhy a opravné prostriedky.

POZNÁMKY

Ak správny orgán konanie nezastavil podľa § 76 zákona o priestupkoch (napr. ak správny orgán zistí, že skutok, o ktorom sa koná, sa nestal, alebo nie je priestupkom, či skutok nespáchal obvinený z priestupku, alebo spáchanie skutku, o ktorom sa koná, nebolo obvinenému z priestupku preukázané), po potrebnom dokazovaní vydá v priestupkovom konaní rozhodnutie.

Blokové konanie je skrátený druh priestupkového konania, v ktorom za priestupok možno uložiť pokutu do výšky 33 € v prípade, ak je spoľahlivo zistený priestupok, nestačí dohovárať a obvinený z priestupku je ochotný pokutu zaplatiť. Proti uloženiu pokuty v blokovom konaní sa nemožno odvolať. Blokové pokuty sú oprávnené ukladať a vyberať správne orgány, v ktorých pôsobnosti je prerokúvanie priestupkov, osoby nimi poverené a ďalej orgány ustanovené priestupkovým alebo iným zákonom.

Príkazové konanie je skrátený druh priestupkového konania a je možné ho uskutočniť vtedy, keď je nepochybne preukázané, že obvinený z priestupku sa priestupku dopustil a vec nebola vybavená v blokovom konaní. Správny orgán môže bez ďalšieho konania vydať rozkaz o uložení sankcie za priestupok (pokutu do výšky 250 €). Rozkaz sa oznamuje vždy písomne. Obvinený môže proti rozkazu podať do 15 dní odo dňa doručenia odpor správneho orgánu, ktorý rozkaz vydal. Včasným podaním odporu sa rozkaz zruší a správny orgán pokračuje v priestupkovom konaní.

3 TRESTNÉ ČINY VOJENSKÉ

Ozbrojené sily sú podľa zákona č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov vytvorené na zachovanie mieru a bezpečnosti Slovenskej republiky a na plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Ozbrojené sily sú založené na vojenskej disciplíne, vzťahmi medzi nadriadenými a podriadenými a na zodpovednosti pri plnení ich úloh. Porušenie vojenských povinností, okrem disciplinárnej zodpovednosti, môže založiť aj trestnú zodpovednosť. Závažné porušenie povinností vojakov vyplývajúcich im zo všeobecne záväzných právnych predpisov sa postihuje podľa ustanovení XI. hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Spoločenským záujmom, ktorý chráni ustanovenia tejto hlavy Trestného zákona, je riadne fungovanie Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Porušenie tohto záujmu spočíva napr. v konaní, ktorým sa porušujú vzťahy medzi vojakmi rovnakej hodnosti a vzťahy medzi nadriadenými a podriadenými, rovnako v konaní, ktorým sa porušujú povinnosti v dozornej alebo strážnej službe a tiež v konaní, ktoré porušuje osobnú slobodu alebo dôstojnosť jednotlivých vojakov a pod.

Kto sa na účely trestného zákona rozumie pod pojmom vojak, upravuje § 128 ods. 3 Trestného zákona. Podľa písm. a) uvedeného paragrafu je to osoba, ktorá vykonáva vojenskú službu. Podľa ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu vykonávajú vojenskú službu profesionálni vojaci v štátnej službe alebo vojaci v zálohe povolaní na výkon mimoriadnej služby za krízovej situácie.

3. 1 Trestné činy proti vojenskej podriadenosti a vojenskej cti

3. 1. 1 Neuposlúchnutie rozkazu

Uvedený trestný čin upravuje § 393 a § 394 Trestného zákona.

Konanie páchatela podľa § 393 Trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva buď v odoprení (aj konkludentnom) alebo v nevykonaní rozkazu. Odoprenie vykonať rozkaz je vedome prejavovaný úmysel rozkaz nevykonať. Nezáleží na tom, či páchatel nakoniec rozkaz vykoná a rovnako nie je rozhodujúce ani to, že páchatel rozkaz v skutočnosti nechcel vykonať, čin sa považuje za dokonaný uskutočnením takéhoto prejavu. Za nevykonanie rozkazu sa považuje aj čiastočné, neúplné, predčasné alebo oneskorené splnenie rozkazu, čím sa nesplní úloha daná v rozkaze, a tým sa zmarí samotný účel rozkazu, čo vo svojom dôsledku spôsobí celkové nesplnenie rozkazu.

Naplniť znaky trestného činu podľa § 394 Trestného zákona môže páchatel iba nedbanlivým konaním a musí dôjsť skutočne k zmareniu alebo nesplneniu dôležitej úlohy. Ak sa nesplnia podmienky uvedené v ods. 1 tohto ustanovenia, nejde o trestný čin, ale ide o priestupok (napr. podľa 124 zákona č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“)). Dôležitosť služobnej úlohy sa vždy posudzuje ad hoc, pričom musí ísť o takú úlohu, ktorá je významná.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu týchto trestných činov a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje skutočnosť, ak páchatel spácha tieto činy so skupinou vojakov (najmenej s tromi, pričom nie je rozhodujúce, či sa na neuposlúchnutí vopred dohodli), so zbraňou (v technickom slova zmysle), za okolností, že by tým mohol zmariť alebo podstatne sťažiť splnenie dôležitej služobnej úlohy, alebo ak dané činy spácha ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky², alebo nimi spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo smrť, alebo nimi spôsobí ohrozenie bojovej pohotovosti útvaru, alebo iný obzvlášť závažný následok.

Neoznámenie a neprekazenie spáchania tohto trestného činu za krízovej situácie je tiež trestné.

² Pozri § 66 zákona č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

POZNÁMKY

Páchateľom tohto trestného činu môže byť len vojak, iné osoby môžu byť účastníkmi na trestnom čine.

Rozkaz³ nesmie byť vydaný v rozpore so všeobecne záväznými platnými právnymi predpismi. Rozkaz musí smerovať k plneniu úloh ozbrojených síl alebo s týmito úlohami súvisieť, prípadne byť vo vzťahu k povinnostiam, ktoré vyplývajú zo služobných predpisov (R12/1985). Ak sa profesionálny vojak domnieva, že rozkaz, nariadenie alebo pokyn jeho nadriadeného, ktorý má vykonať, je v rozpore so služobnými predpismi, je podľa § 117 zákona povinný na to nadriadeného upozorniť. Ak nadriadený aj po tomto upozornení trvá na jeho splnení, musí ho profesionálnemu vojakovi písomne potvrdiť a profesionálny vojak je potom takto vydaný rozkaz, nariadenie alebo pokyn povinný splniť. To však neplatí, ak by profesionálny vojak jeho splnením spáchal trestný čin, vtedy je profesionálny vojak povinný takýto rozkaz, nariadenie alebo pokyn odoprieť vykonať. Túto skutočnosť musí potom bezodkladne oznámiť najbližšiemu nadriadenému toho nadriadeného, ktorý takýto rozkaz, nariadenie alebo pokyn vydal.

3. 1. 2 Sprotivenie alebo donútenie porušiť vojenskú povinnosť

Uvedený trestný čin upravuje § 395 Trestného zákona.

Podstata tohto trestného činu spočíva v konaní, kedy páchatel' kladie odpor vojakovi pri plnení vojenských povinností alebo kedy páchatel' donúti vojaka, aby takúto povinnosť porušil. Pre naplnenie znakov tohto trestného činu sa vyžaduje úmyselné konanie.

Kladenie odporu je konkrétne konanie, ktoré smeruje k tomu, aby vojak, ktorý si plní vojenské povinnosti, ich nemohol splniť. Základným motívom je odpor ako prejav páchatela odmietnuť podrobiť sa zásahom vojaka, ktorý si plní vojenské povinnosti. Klásť odpor možno aktívnym alebo pasívnym konaním. Aktívny odpor je spravidla použitie fyzickej sily. Za pasívny odpor sa považuje neochota poslúchnuť rozkaz, zdráhanie sa alebo urážlivé správanie. Sprotivením nie je ani slovný prejav nesúhlasu (R12/1985). Tento skutok je dokonaný už tým, že páchatel' kladie odpor, pričom nie je rozhodujúce, či došlo k znemožneniu splnenia povinnosti.

Donútenie môže spočívať vo fyzickom násilí alebo aj v hrozbe bezprostredného násillia, ktorou chce páchatel' zastrašiť vojaka, aby ho proti jeho vôli donútil porušiť vojenskú povinnosť. Nejde o donútenie, ak páchatel' použil napr. úskok, vyhováranie sa alebo úplatok. Donútenie je dokonané až vtedy, keď skutočne dôjde k porušeniu povinnosti vojakom, pretože ho k tomu páchatel' donútil.

Osobitne uloženými vojenskými povinnosťami nie sú akékoľvek povinnosti,

³ Pozri § 117 zákona č. 346/2005 Z. z. a čl. 12 predpisu Zákl-3 Vnútorný poriadok Armády Slovenskej republiky.

ale len tie, ktoré vojak plní na základe rozkazu alebo smerníc upravujúcich výkon služby. Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak, iné osoby môžu byť účastníkmi na trestnom čine.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje, ak páchatel' spácha tento čin so skupinou vojakov, so zbraňou, ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo iný obzvlášť závažný následok, alebo smrť, alebo ho spácha za krízovej situácie.

3. 1. 3 Urážka medzi vojakmi

Uvedený trestný čin upravuje § 396 až § 398 Trestného zákona.

Pre naplnenie znakov tohto trestného činu sa vyžaduje úmyselné konanie.

Podľa § 396 Trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto iného vojaka hrubo urazí, ak nejde o prísnejší trestný čin. Hrubou urážkou je útok, ktorý objektívne ohrozuje vážnosť, dobré meno a česť urazeného vojaka, najmä v súvislosti s jeho funkciou alebo hodnosťou. Nestačí iba bežná urážka menšej intenzity⁴, ktorá nie je spôsobilá ohroziť česť a vážnosť napadnutého, aj keď on to tak pociťuje.

Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak, pričom nie je rozhodujúce, či medzi páchatelom a urazeným je vzťah nadriadenosti a podriadenosti a tiež ani to, či je páchatel' alebo urazený v služobnej rovnošate, postačí, ak páchatel' vie, že urazený je vojak. Páchatelom tohto trestného činu môže byť aj vojak po skončení služobného pomeru, ak je v služobnej rovnošate. Taktiež sa nevyžaduje, aby bol urazený bezprostredne pri urážaní prítomný, stačí, ak sa o urážke dozvie.

Podľa § 397 Trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násillia urazí vojaka nadriadeného, alebo hodnosťou vyššieho, alebo podriadeného, alebo hodnosťou nižšieho a podľa § 398 Trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násillia urazí vojaka rovnakej hodnosti. Urážka musí byť uskutočnená násilím alebo hrozbou bezprostredného násillia. Násilím sa rozumie fyzický útok na telesnú integritu osoby. Za násillie sa však nepovažuje taký úkon, ktorý vážne neohrozuje telesnú bezpečnosť napadnutého (napr. strkanie, ťahanie za odev, zhodenie čiapky a pod.). Takéto konanie sa však môže považovať za urážku podľa § 396 Trestného zákona. Hrozbou bezprostredného násillia treba rozumieť také konanie, ktoré priamo a bezprostredne smeruje voči napadnutému, po ktorom má napadnutý obavu, že páchatel' hrozbu aj bezprostredne vykoná, pričom nie je rozhodujúce, či páchatel' má v skutočnosti úmysel túto hrozbu vykonať. Trestný čin sa považuje za dokonaný už samotným uskutočnením hrozby.

⁴ napr.: bežný hanobiaci posunok, gesto alebo nemiestny žart.

POZNÁMKY

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 396 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin v krízovej situácii.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 397 a § 398 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin, keď on sám alebo urazený vykonáva službu, ak spácha tento čin proti vojenskej stráži alebo vojenskej polícii, so zbraňou, najmenej s dvoma osobami alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo smrť, alebo ho spácha v krízovej situácii.

3. 1. 4 Násilie voči nadriadenému

Tento trestný čin upravuje § 399 Trestného zákona.

Pre naplnenie znakov tohto trestného činu sa vyžaduje úmyselné konanie.

Toto konanie spočíva v použití násilia, hrozby bezprostredného násilia alebo hrozby inej ťažkej ujmy voči nadriadenému v úmysle pôsobiť na výkon jeho vojenských povinností, alebo pre výkon jeho vojenských povinností. Úmysel pôsobiť na výkon vojenských povinností spočíva v tom, že páchatel' sa snaží ovplyvniť veliteľské rozhodnutie nadriadeného a tým mu vnútiť svoju vôľu, aby nadriadený rozhodol v rozpore so svojím pôvodným rozhodnutím. Toto konanie smeruje k tomu, aby nadriadený úlohu splnil nedostatočne alebo ju nesplnil vôbec, prípadne aby nadriadený konal v rozpore s vojenskými predpismi. Pôsobiť pre výkon vojenských povinností znamená pomstiť sa nadriadenému za už vykonané opatrenie, aby tým bola nadriadenému spôsobená škoda. Násilie má charakter pomsty alebo odvety. Násilím môže byť útok proti osobe nadriadeného alebo jeho veci (motorovému vozidlu), alebo aj proti jeho rodinným príslušníkom, ak je to v súvislosti s výkonom jeho funkcie. Nie je rozhodujúce, aby došlo k ublíženiu na zdraví nadriadeného. Násilné a urážlivé konanie, ktoré má povahu odvety voči nadriadenému, napĺňa znaky trestného činu násilia voči nadriadenému, a nie trestného činu urážky medzi vojakmi (R 44/1982).

Páchatel'om tohto trestného činu môže byť len vojak, ktorý je vo vzťahu k poškodenému podriadený.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 399 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin so zbraňou, najmenej s dvoma osobami alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo smrť, alebo ho spácha v krízovej situácii.

3. 1. 5 Porušovanie práv a chránených záujmov vojakov

Uvedený trestný čin upravuje § 400 Trestného zákona.

Pre naplnenie znakov tohto trestného činu sa vyžaduje úmyselné konanie.

Konanie páchatela spočíva v tom, že páchatel' iného vojaka núti do neoprávnených osobných služieb alebo ho obmedzuje v právach, alebo svojvoľne sťažuje výkon jeho služby. Nútiť vojaka k neoprávneným osobným službám je určitá forma vydierania, ide tu o prípady tzv. šikanovania. Nútiť iného je úmysel páchatela vnucovať svoju vôľu iným, aby títo niečo konali, strpeli alebo opomenuli. Tento úmysel možno vykonať násilím, vyhrážkami, využitím nátlaku alebo tiesne, alebo iného konania spôsobilého obmedziť slobodnú vôľu núteného. Nie je rozhodujúce, aby poškodený skutočne vykonal to, k čomu bol nútený. Postačuje, že páchatel' núti poškodeného k osobným úsluhám (napr. čistenie odevu a obuvi), obmedzuje ho v právach (napr. využívanie osobného voľna podľa vlastného predsavzatia) alebo mu sťažuje výkon služby (úlohy, ktoré sú nad rámec služobných povinností, napr. upratovanie miestnosti, ktorá je čistá).

Páchatel'om tohto trestného činu môže byť aj nevojak.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 400 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin násilím alebo hrozbou násilia, alebo hrozbou inej ťažkej ujmy, najmenej s dvoma osobami, alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo smrť, alebo ho spácha v krízovej situácii.

3. 2 Trestné činy proti povinnosti konať vojenskú službu

3. 2. 1 Vyhýbanie sa služobnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby

Trestný čin vyhýbanie sa služobnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby upravuje § 401 až § 404 Trestného zákona.

Pre prvé dve ustanovenia je charakteristická vôľa páchatela vyhnúť sa plneniu služobných úkonov a vojenskej službe použitím rôznych úskokov. Pre ďalšie dve je charakteristické faktické vyhnutie sa plneniu služobných úkonov a vojenskej službe spôsobené požitím alkoholu alebo inej návykovej látky.

Podľa § 401 Trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto sa v úmysle vyhnúť sa plneniu služobného úkonu poškodí na zdraví, predstiera chorobu, falšuje listinu, zneužije návykovú látku alebo použije iný úskok. Služobným úkonom sa rozumie konkrétna úloha, ktorú má vojak splniť na základe rozkazu

POZNÁMKY

veliteľa alebo vojenských predpisov (napr. zúčastniť sa strelieb, rôzne cvičenia). Poškodenie na zdraví spočíva v úmyselnom konaní páchatela s cieľom spôsobiť si poškodenie zdravia (prechodné alebo trvalé), prípadne zhoršiť si zdravotný stav, aby sa tak vyhol plneniu služobného úkonu. Predstieranie choroby je konanie páchatela, ktorý predstiera určitú chorobu (simulovanie) alebo zveličuje už existujúci zdravotný problém, ktorý znemožňuje výkon služobných povinností. Falšovanie listiny je vyhotovenie novej listiny (nemusí byť úradná) alebo pozmenenie obsahu už existujúcej listiny, ktorá má napomôcť páchatelovi vyhnúť sa plneniu služobného úkonu (napr. doklad o práceneschopnosti). Návykovou látkou sa rozumie alkohol, omamné látky a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho rozpoznávacie a ovládacie schopnosti. Podmienkou je, aby sa páchatel v dôsledku požitia takejto návykovej látky vyhol plneniu služobného úkonu. Iným úskokom sa rozumie najmä podvodné konanie páchatela (napr. zavádzajúcim telefonátom páchatela veliteľovi, ktorým ho uvedie do omylu - páchatel sa nemohol dostaviť do zamestnania hromadným dopravným prostriedkom, pretože nebol v prevádzke pre poruchu).

Povinným znakom je páchatelov úmysel vyhnúť sa plneniu služobného úkonu, avšak toto konanie nesmeruje k vyhnutiu sa výkonu vojenskej povinnosti alebo služby ako celku. Nie je rozhodujúce, či sa páchatelovi podarilo vyhnúť sa plneniu služobného úkonu, trestný čin je dokonaný už uskutočnením niektorého z uvedených konaní (R 43/1962).

Podľa § 402 Trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí vojak rovnako ako v § 401 Trestného zákona, avšak s úmyslom vyhnúť sa výkonu vojenskej služby alebo plneniu vojenských povinností. Vojenská služba je súhrn povinností, ktoré je vojak povinný vykonávať v zákonom stanovenej dobe. Povinným znakom je páchatelov úmysel vyhnúť sa výkonu vojenskej služby ako celku. Vojenské povinnosti sú pravidlá na výkon vojenskej služby, vyplývajúce z funkčného zaradenia vojaka a z určitého druhu služby, v ktorej je vojak zaradený (úmysel páchatela je vyhnúť sa výcviku, opravám techniky, príprave do služby, ako aj samotnému výkonu dozornej služby). Odopieranie konať vojenskú službu alebo plniť vojenské povinnosti je forma konania, ktorou páchatel dá jasne a zreteľne najavo, že nechce vykonávať vojenskú službu alebo vyhlási, že nechce vykonávať niektoré povinnosti (napr. cviky so zbraňou). Vyhlásenie môže páchatel urobiť akýmkoľvek relevantným spôsobom. Nie je podstatné, z akého dôvodu páchatel odopiera vykonať vojenskú službu.

Podľa § 403 Trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto si v služobnej dobe požitím alkoholu alebo požitím iných návykových látok spôsobí stav, ktorý ho robí na plnenie služobných povinností úplne alebo čiastočne nespôsobilým, hoci už bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch najmenej dvakrát postihnutý. Služobnou dobou sa podľa § 88 a nasl. zákona rozumie služobný čas. Služobné povinnosti sú v tomto prípade chápané vo všeobecnosti, nejde o konkrétnu službu. Úplne nespôsobilý na plnenie služobných povinností

je stav, kedy páchatel' nemôže vykonávať žiadne služobné povinnosti (napr. stav opilsti alebo pod vplyvom návykovej látky). Čiastočne nespôsobilý na plnenie služobných povinností je stav, kedy páchatel' nemôže vykonávať určité služobné povinnosti (napr. v dôsledku požitia alkoholu riadiť služobné motorové vozidlo). Postihnutím za obdobný čin sa rozumie napr. uloženie disciplinárneho opatrenia za výkon služobných povinností pod vplyvom alkoholu. To neplatí, ak uložené disciplinárne opatrenie bolo zahladené.

Podľa § 404 Trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto sa za krízovej situácie urobí, čo aj z nedbanlivosti, nespôsobilým vykonávať službu tým, že požije alkohol alebo inú návykovú látku. V tomto ustanovení ide o výkon konkrétnej služby (napr. dozornej alebo strážnej).

Páchatel'om tohto trestného činu môže byť len vojak.

Pre naplnenie znakov tohto trestného činu podľa § 401 až § 403 sa vyžaduje úmyselné konanie a pre trestný čin podľa § 404 alternatívne úmyselné alebo nedbanlivé konanie.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 401 a § 402 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky alebo ho spácha v krízovej situácii.

3. 2. 2 Dezercia

Trestný čin dezercie upravuje § 405 a § 406 Trestného zákona.

„Dezerciou sa rozumie svojvoľné opustenie útvaru, jednotky alebo iného prikázaného miesta s cieľom dlhodobo sa vyhnúť plneniu vojenskej služby. Úmysel vyhnúť sa vojenskej službe ešte neznamená, že páchatel' sa chce vyhýbať vojenskej službe natrvalo.“⁵

Podľa § 137 ods. 1 Trestného zákona sa svojvoľne vzdáva ten, kto:

- a) sa vzdiali bez dovolenia od svojho útvaru alebo z miesta služobného pridelenia,
- b) sa neprihlási vo svojom útvaru alebo v mieste služobného pridelenia, hoci tam bol odoslaný, alebo hoci uplynul čas jeho odôvodnenej neprítomnosti, najmä pri ustanovení, preložení, služobnej ceste alebo dovolenke,
- c) bol odlúčený za bojových akcií od svojho útvaru a nepripojil sa po zániku príčiny odlúčenia k svojmu alebo inému vojenskému útvaru,
- d) sa neprihlásil v niektorom vojenskom útvaru po návrate alebo po oslobodení z nepriateľského zajatia.

⁵ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné : Osobitná časť 2*, Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 521.

POZNÁMKY

Konanie páchatela podľa § 405 Trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva buď v svojvoľnom vzdávaní sa dlhodobo alebo vo svojvoľnom vzdávaní sa na dobu dlhšiu ako 30 dní. Svojvoľného vzdávania sa možno dopustiť konaním (napr. útek) alebo nekonaním (napr. nedostavením sa k útvaru z dovolenky). Pod pojmom dlhodobo sa rozumie natrvalo alebo po dobu vopred nevymedzenú (napr. do doby, pokiaľ bude páchatel' zadržaný). Čin je dokonáný okamihom svojvoľného vzdialenia sa. Pri svojvoľnom vzdávaní sa na dobu dlhšiu ako 30 dní sa predpokladá, že páchatel' nemá úmysel vzdávať sa dlhodobo. Táto lehota sa začína rátať okamihom opustenia útvaru alebo odkedy sa mal vojak vrátiť napr. z dovolenky. Na dokonanie tohto činu postačuje skutočnosť, že vzdialenie sa trvalo dlhšie ako 30 dní.

Konanie páchatela podľa § 406 Trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva v svojvoľnom vzdávaní sa na čas dlhší ako 48 hodín alebo vzdávaní sa sústavne, v svojvoľnom vzdávaní sa na čas dlhší ako 6 dní, v svojvoľnom vzdávaní sa na čas dlhší ako 24 hodín za krízovej situácie, alebo v svojvoľnom vzdávaní sa k nepriateľovi. Podľa § 137 ods. 2 Trestného zákona sa sústavne svojvoľne vzdáva ten, kto sa svojvoľne vzdal na dobu, hoci kratšiu ako štyridsaťosem hodín, najmenej trikrát, ak medzi prvým a tretím svojvoľným vzdialením sa neuplynula doba viac ako tri mesiace. Pri svojvoľnom vzdávaní sa k nepriateľovi nie je rozhodujúca dĺžka doby vzdialenia, čin je dokonáný okamihom, keď sa páchatel' začne vzdávať s úmyslom dostať sa k nepriateľovi.

Páchatel'om tohto trestného činu môže byť len vojak, iné osoby môžu byť účastníkmi na trestnom čine.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 405 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky alebo ho spácha v krízovej situácii.

3. 3 Trestné činy proti povinnostiam strážnej a dozornej služby

Trestné činy porušovania povinností strážnej služby upravuje § 407 Trestného zákona, porušovania povinností dozornej služby upravuje § 408 Trestného zákona a porušovania povinností pri obrane vzdušného priestoru upravuje § 409 Trestného zákona.

Pre naplnenie znakov trestného činu podľa § 407 Trestného zákona je možné aj nedbanlivé konanie a toto konanie páchatela spočíva v tom, že v strážnej alebo inej obdobnej službe poruší predpisy, alebo pravidlá tejto služby, alebo osobitné nariadenia podľa nich vydané. Podstatným znakom strážnej služby je ochrana vojenských objektov. Strážnou službou je služba, ktorá je definovaná predpismi platnými v ozbrojených silách. Iná obdobná služba je služba, ktorá svojím významom

a účelom je rovnocenná so strážnou službou, ale svojím charakterom nie je totožná so strážnou službou a aby mohla byť považovaná za obdobnú strážnej služby, musí byť vyzbrojená zbraňami (napr. eskortná služba). V Ozbroyených silách SR sa za takýto predpis, ktorý upravuje strážnu a inú obdobnú službu považuje Zákl-3 Vnútný poriadok Ozbroyených síl Slovenskej republiky. Pravidlá sú vydávané príslušnými veliteľmi na základe predpisov a upravujú povinnosti strážnej služby (napr. smernice pre výkon strážnej služby). Osobitné nariadenia upresňujú rozhodnutia veliteľov na výkon strážnej alebo inej obdobnej služby. Obzvlášť hrubé porušenie svojej povinnosti je konanie, ktoré sa vymyká z medzí bežných pokleskov (napr. ak strážny opustí svoje stanovište, aby sa občerstvil a pospal si). Obzvlášť dôležitý štátny alebo vojenský význam majú objekty, ktoré sú určené rozhodnutím Bezpečnostnej rady SR (napr. priehrady, jadrové elektrárne).

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 407 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin počas výkonu strážnej služby alebo inej obdobnej služby, ktorá má obzvlášť dôležitý štátny alebo vojenský význam, obzvlášť hrubým porušením svojej povinnosti, za krízovej situácie, alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky.

Pre naplnenie znakov trestného činu podľa § 408 Trestného zákona je možné aj nedbanlivé konanie a toto konanie páchatela spočíva v tom, že v dozornej alebo inej obdobnej službe závažným spôsobom poruší predpisy alebo pravidlá tejto služby alebo v tom, že v dozornej alebo inej obdobnej službe nedostatočným plnením svojich povinností umožní vyžadovanie osobných úsluh, obmedzovanie práv alebo svojvoľné sťažovanie výkonu služby jedného vojaka voči druhému v obvode pôsobnosti takej služby. Dozorné a iné obdobné služby sú uvedené v predpise Zákl-3 Vnútný poriadok Ozbroyených síl Slovenskej republiky. Závažný spôsob je také porušenie, ktoré konkrétne ohrozuje účel dozornej služby (napr. spánok v službe). Pre trestnú zodpovednosť nie je rozhodujúce, či k porušeniu došlo konaním páchatela alebo jeho nekonaním. Nedostatočné plnenie povinností môže byť napr. nezasiahnutie voči páchatel'om, nenahlásenie páchatela trestného činu a pod. Obzvlášť závažný následok musí nastať, ak nepostačuje samotná hrozba následku (napr. poškodenie techniky, za ktorú dozorný zodpovedal).

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 408 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin a spôsobí týmto činom obzvlášť závažný následok, ktorému bol povinný zabrániť, alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo v krízovej situácii.

Pre naplnenie znakov trestného činu podľa § 409 Trestného zákona je možné aj nedbanlivé konanie a toto konanie páchatela spočíva v tom, že páchatel' poruší predpisy alebo pravidlá služby na rádiatechnických hláskach, v pohotovostných

POZNÁMKY

jednotkách alebo iných zariadeniach určených na zaistenie bezpečnosti vzdušného priestoru. Služba pri obrane vzdušného priestoru je služba, ktorá je svojou povahou a významom plnením bojovej úlohy. Rádiotechnická hláska je určená na včasné zistenie, identifikovanie a sledovanie lietajúceho objektu v našom priestore. Pohotovostná jednotka je jednotka určená do úvarovej zmeny. Iné zariadenia určené na zaistenie bezpečnosti vzdušného priestoru sú napr. rádiolokačné alebo rádiotechnické zariadenia.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 409 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin a spôsobí týmto činom obzvlášť závažný následok, alebo v krízovej situácii.

Páchatel'om týchto trestných činov môže byť len vojak, ktorý čin spácha počas týchto služieb.

3. 4 Trestné činy ohrozujúce bojaschopnosť**3. 4. 1 Ohrozovanie morálneho stavu jednotky**

Uvedený trestný čin upravuje § 410 Trestného zákona.

Konanie páchatela' podľa § 410 Trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva v tom, že páchatel' popudzuje vojakov proti vojenskej službe alebo proti nadriadenému, alebo inak sústavne rozvracia disciplínu. Popudzovanie je aktívne, úmyselné pôsobenie na psychiku vojakov, ktorého cieľom je vyvolať negatívne názory proti vojenskej službe, disciplíne alebo nadriadenému takým spôsobom, ktorý môže vyvolať pokles alebo rozpad morálneho stavu jednotky (napr. výzva, aby vojaci chodili neustrojení). Sústavné rozvracanie disciplíny je také konanie, ktorým páchatel' svojím úmyselným a stálym hrubo nedisciplinovaným správaním negatívne pôsobí na iných vojakov, čím ohrozuje morálny stav celej jednotky (napr. časté opíjanie sa a navádzanie aj iných vojakov na takéto konanie).

Páchatel'om tohto trestného činu môže byť ktorýkoľvek vojak.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 410 Trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin v krízovej situácii.

3. 4. 2 Porušovanie služobných povinností

Trestný čin porušovania služobných povinností upravuje § 411 Trestného zákona.

Konaním páchatela' podľa § 411 ods. 1 Trestného zákona je možné chápať aj nedbanlivé konanie a toto konanie páchatela' spočíva v tom, že na škodu súčasti

ozbrojených síl alebo ozbrojeného zboru neplnením uložených služobných povinností alebo ich porušením podstatne zníži použiteľnosť výzbroje, výstroja, iných vecí alebo finančných prostriedkov. Uloženými služobnými povinnosťami sa rozumejú povinnosti, ktoré je vojak povinný plniť na základe zákona, predpisu, nariadenia a pod. (napr. uskladňovať a evidovať materiál a nevydávať ho nepovolanej osobám). Za podstatné zníženie použiteľnosti prostriedkov sa považuje strata funkčnosti, na ktorú boli tieto prostriedky pôvodne určené. Ide o trestný čin, pri ktorom musí nastať aspoň malá škoda (škoda prevyšujúca sumu 266 eur). Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak, ktorému právne predpisy o hmotnej zodpovednosti ukladajú povinnosť starať sa o zverené prostriedky.

Konanie páchatela podľa § 411 ods. 2 Trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva v tom, že páchatel bez oprávnenia použije vecný prostriedok malej hodnoty alebo finančné prostriedky malej hodnoty na účel, na ktorý nie je určený, alebo na také použitie dá súhlas, alebo zneužije, alebo umožní zneužitie podriadených na mimoslužobné úkony. Prostriedok malej hodnoty je prostriedok prevyšujúci sumu 266 eur, ale neprevyšujúci sumu 2660 eur. Zneužitím prostriedkov treba rozumieť ich použitie bez oprávnenia alebo súhlasu nadriadeného oprávneného o tom rozhodovať na iné účely než vojenské. Mimoslužobný úkon je úkon, ktorý nesúvisí s výkonom vojenskej služby. Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 411 Trestného zákona, ak páchatel spácha tento čin a zadováži si tým sebe alebo inému značný prospech, alebo týmto činom spôsobí zníženie bojaschopnosti, značnú škodu, alebo iný obzvlášť závažný následok v krízovej situácii.

3. 4. 3 Zbabelosť pred nepriateľom

Trestný čin zbabelosti pred nepriateľom upravuje § 412 Trestného zákona.

Konanie páchatela podľa § 412 Trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva v tom, že páchatel sa za bojovej situácie zo zbabelosti alebo rezignácie vzdá do zajatia. Bojovou situáciou rozumieme stav, v ktorom sa vojenská jednotka nachádza bezprostredne pred stretnutím s nepriateľom. Môže vzniknúť aj v čase mieru, keď sa napríklad zasahuje voči teroristom. Zbabelosť znamená strach z nepriateľa alebo nedostatok odvahy klásť odpor. Rezignáciou je stav určitej beznádejnosti, bezvýhodiskovosti určitej bojovej situácie, odovzdanosti, či zmierenia sa s okolnosťami. Vzdanie sa do zajatia je situácia, kedy páchatel prestane klásť odpor a zloží zbrane, aj keď je ešte iná možnosť odvrátiť nebezpečnú situáciu. Vzdanie sa na základe donútenia nepriateľom silou nie je trestné.

Páchatelom tohto trestného činu je iba vojak, účastníkom môže byť ktokoľvek, nemusí ísť o vojaka. Neprekazenie a neoznámenie tohto trestného činu je tiež trestné.

POZNÁMKY

3. 4. 4 Nesplnenie bojovej úlohy

Trestný čin nesplnenia bojovej úlohy upravuje § 413 Trestného zákona.

Konanie páchatela podľa § 413 Trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva v tom, že páchatel sa za bojovej situácie bez dovolenia vzdiali alebo sa za bojovej situácie vyhýba povinnosti splniť bojovú úlohu, alebo odoprie použiť zbraň. Vzdialenie sa bez dovolenia znamená svojvoľné vzdialenie sa vojaka za bojovej situácie na iné miesto, než bolo veliteľom určené na plnenie bojovej úlohy. Doba vzdialenia sa a ani motív páchatela nie sú rozhodujúce. Vyhýbanie sa povinnosti spočíva v priamom odmietnutí splniť úlohu a nezáleží na tom, či páchatel koná otvorene alebo použije na to napríklad lešť, alebo iný úskok. Bojovou úlohou vojaka je konkrétne určená povinnosť súvisiaca s bojom, ktorú je vojak povinný splniť. Odoprenie použiť zbraň je možné konkludentne alebo výslovne a znamená porušenie základnej povinnosti vojaka bojovať všetkými prostriedkami proti nepriateľovi.

Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak, ktorý bol nasadený do bojovej akcie. Neprekazenie a neoznámenie tohto trestného činu je tiež trestné.

3. 4. 5 Opustenie bojových prostriedkov a vydanie bojových prostriedkov nepriateľovi

Trestný čin opustenia bojových prostriedkov upravuje § 414 Trestného zákona a vydania bojových prostriedkov nepriateľovi upravuje § 415 Trestného zákona.

Konanie páchatela podľa § 414 Trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva v tom, že páchatel v bojovej situácii odhodí, opustí alebo urobí nepoužiteľnou zbraň alebo iný vojnový materiál. Odhodením zbrane sa vojak stáva čiastočne alebo celkovo nespôsobilým k plneniu bojovej povinnosti. Opustením zbrane sa rozumie napríklad zbavenie sa ťažkej bojovej techniky jej ponechaním bez obsluhy. Urobením zbrane neupotrebitelnou je odňatie niektorej časti zbrane, ktorá ju tým robí neupotrebitelnou. Pod iným vojnovým materiálom rozumieme napríklad motorové vozidlá. Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak, ktorý bol nasadený do bojovej akcie. Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 414 Trestného zákona, ak páchatel spácha tento čin a spôsobí tým obzvlášť závažný následok.

Konaním páchatela podľa § 415 Trestného zákona je možné chápať aj nedbanlivé konanie a toto konanie páchatela spočíva v tom, že páchatel - veliteľ, ktorý bez toho, že by to bolo vyvolané bojovou situáciou, nepriateľovi vydá, čo aj z nedbanlivosti, vojenské sily alebo mu ponechá opevnenia, bojovú techniku, alebo iné bojové prostriedky. Vydanie nemusí byť faktické, postačí, ak materiál bude ponechaný v takom stave a na takom mieste, že sa ho nepriateľ môže zmocniť a použiť ho. Neprekazenie a neoznámenie tohto trestného činu je tiež trestné.

4 ZÁVER

POZNÁMKY

Spoločenským záujmom chráneným zákonmi je v prípade Ozbrojených síl Slovenskej republiky ich riadne fungovanie, pretože obrana územia Slovenskej republiky, jej obyvateľstva a ústavného zriadenia je ich najvýznamnejšou funkciou.

Ľudstvo odnepamäti napreduje za pohodlím a svojím cieľom. Niektorí jedinci sa svojím konaním snažia dosiahnuť toto pohodlie a svoj životný cieľ spoločensky neprijateľnými prostriedkami. V určitých prípadoch je toto konanie v rozpore so všeobecne záväznými platnými právnymi predpismi a takéto konanie označujeme ako protiprávne. V týchto prípadoch potom nastupuje právna zodpovednosť za protiprávne konanie, tzv. delikventská spôsobilosť, teda spôsobilosť naplniť svojím konaním všetky znaky skutkovej podstaty pri priestupkoch a trestných činoch a pri disciplinárnych priestupkoch porušiť základnú povinnosť profesionálneho vojaka ustanovenú v § 119 zákona č. 346/2005 Z. z.

Sankcia za spáchaný priestupok (aj disciplinárny) alebo trestný čin je prostriedok ochrany spoločnosti a jej účelom je zabrániť páchatelovi v ďalšom protiprávnom konaní, a tým predchádzať páchaniu ďalších disciplinárnych priestupkov, priestupkov a trestných činov.

Exkurz do problematiky disciplinárnych priestupkov, priestupkov a trestných činov profesionálnych vojakov, ktorý sme vám ponúkli, nie je vyčerpávajúci. O šírke danej problematiky svedčia i významné osobnosti z oblasti trestného a správneho práva, ktoré vlastným spôsobom ponímajú danú tému.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné : všeobecná a osobitná časť*. Bratislava : Veda, 2005. 444 s. ISBN 80-224-0876-X.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné : Osobitná časť 2*. Bratislava : Iura Edition, 2006. 608 s. ISBN 80-8078-099-4.

ŠKULTÉTY, P. a kol.: *Správne právo hmotné : Všeobecná časť*. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2005. 221 s. ISBN-80-7160-205-1.

Zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Vojenský predpis Zákl-3 Vnútorý poriadok Armády Slovenskej republiky. 2001.

POZNÁMKY**Ďalšia odporúčaná literatúra**

BALÁŽ, P.: *Základy trestného práva*. Bratislava : Eurounion, 2006. 444 s. ISBN 80-88984-90-4.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné : 1. a 2. zväzok*. Bratislava : Iura Edition, 2010. 1157 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.

Témy na vedenie záverečnej diskusie

1. Disciplinárne previnenia a ich sankcionovanie.
2. Služobná disciplína a disciplinárne previnenia.
3. Rozdiely medzi priestupkami a trestnými činmi.
4. Práva profesionálneho vojaka počas priestupkového konania.